

LIETUVOS EKONOMIKOS PERSPEKTYVOS

2012

ĮŽANGINIS ŽODIS

2011-ieji buvo metai, kuomet Lietuvos ekonomika išsivadavo iš krizės gniaužtų ir pasiekė tvirtą augimą, o atsakinga viešųjų finansų politika leido susigrąžinti finansų rinkų pasitikėjimą. Tačiau 2012 m. kartu su neramiais vėjais iš euro zonos atneša naujus iššūkius šalies verslui ir visuomenei. Tokiu metu kiekvieną iš mūsų domina koku keliu pasuks ūkio raida, kaip seksis įveikti naujai iškilusius sunkumus.

Todėl man labai malonu pristatyti naująją DNB banko analitikų parengtą ledinį *Lietuvos ekonomikos perspektyvos*, kuriame analizuojamos svarbiausios šalies ekonominės raidos tendencijos, įvertinamos ateinančių metų perspektyvos ir apžvelgiami pagrindiniai plėtrą ribojantys veiksniai.

Šiuo leidiniu DNB bankas siekia kurti vertę pasitarnaujant savo klientams. Tikiu, kad sunkmečiu užsigrūdinusios ir veiklą optimizavusios šalies įmonės yra pasiruošusios naujiems iššūkiams ir neabejoju, kad ilgalaikiai DNB banko ryšiai su Lietuvos verslu padėjo pamatus abipusiam augimui ir tvariai plėtrai.

Bjornar Lund
AB DNB banko prezidentas

Šiame Lietuvos ekonomikos perspektyvų numeryje pristatome 2011-ųjų ir pirmųjų šių metų mėnesių šalies ūkio ir atskirų jo veiklų rezultatų analizę. Leidinyje aptariami pagrindiniai makroekonominiai rodikliai, atliekama kokybinė jų analizė, nagrinėjamos svarbiausios ūkio problemos bei įvertinamos perspektyvos.

Įvadinis leidinio skyrelis skaitytojus supažindins su naujausiomis šių ir ateinančių metų šalies ekonomikos prognozėmis bei analitikų įžvalgomis.

Antrasis leidinio skyrelis – tai buvusio ilgamečio DNB banko analitiko, Vilniaus universiteto profesoriaus, habilituoto mokslų daktaro Rimanto Rudztkio komentaras apie šalies ekonominę raidą bei jos perspektyvas. Autorius analizuoja pagrindinius ūkio vystymąsi ribojančius veiksnius bei pateikia pasiūlymus kaip užtikrinti tvarų Lietuvos ekonomikos augimą.

Leidinyje daug dėmesio skiriama šalies ekonomikos sektorių ir stambiausių pramonės šakų apžvalgai. Šioje leidinio dalyje yra komentuojami praėjusių ir šių metų ūkio sektorių naujausi gamybinės bei finansinės veiklos rezultatai. Taip pat įvertinamos ekonominių veiklų ir pramonės šakų plėtros tendencijos.

Autoriai tikisi, kad šis leidinys nestokos verslo ir akademinės bendruomenės dėmesio, ir iš anksto dėkoja skaitytojams už pareikštas pastabas ir pasiūlymus.

LEIDINĮ PARENGĖ EKONOMINIŲ TYRIMŲ PADALINYS BALTIJOS ŠALIMS

Rokas Bancevičius
Vyresnysis analitikas
El. p.: rokas.bancevicius@dnb.lt

Mindaugas Jurgelis
Analitikas
El. p.: mindaugas.jurgelis@dnb.lt

Titas Budrys
Analitikas
El. p.: titas.budrys@dnb.lt

Nuoširdžiai dėkojame Jekaterinai Rojakai ir prof. Rimantui Rudzkiui, konsultavusiems ruošiant leidinį.

Skelbiant, dauginant ar platinant bet kokią šio leidinio informaciją, nuoroda į šaltinį būtina.
© AB DNB Bankas, 2012
Lietuvos ekonomikos perspektyvos

Turinys

1. Bendra makroekonomikos apžvalga -----	5
2. Prof. Rimanto Rudzkio komentaras: Kur pasuks Lietuvos ekonomika? -----	8
3. Bendrasis vidaus produktas -----	10
4. Kainos ir infliacija -----	13
5. Darbo rinka ir namų ūkių pajamos -----	15
6. Užsienio prekyba -----	18
7. Investicijos -----	20
8. Valstybės finansai -----	22
9. Finansų rinka -----	25
10. Žemės ūkis -----	29
11. Apdirbamoji gamyba -----	33
12. Statyba ir nekilnojamas turtas -----	45
13. Transportas ir saugojimas -----	49
Pastabos ir komentarai -----	53

1. Bendra makroekonomikos apžvalga

Praėję metai buvo sėkmingi Baltijos valstybėms, kurios vėl susigrąžino sparčiausiai Europos Sąjungoje augančio regiono vardą. Augimo čempionai Europoje ir vėl buvo estai, pasiekę įspūdingą 7,6 proc. ūkio augimą, Lietuva tenkinosi antra vieta su 5,9 proc. rezultatu, o latviai liko treči – 5,5 proc. (žr. 1.1 lentelę). Bet jau pernai metų pabaigoje pradėjo ryškėti Baltijos ūkių augimo lėtėjimo ženklai, mat lėčiau augo eksporto apimtys, o silpnas vidaus vartojimas ekonomikoje kol kas yra antraeilis. Lietuvos ir Estijos ekonomikų plėtra lėtėjo ir pirmame 2012 m. ketvirtyje (3,9 proc. metinis BVP augimas abiejose šalyse), o latvių ekonomikos šuoliuką (6,8 proc.) galima paaiškinti žema palyginamąja baze – Latvijos BVP 2011 m. pradžioje augo dvigubai lėčiau nei Lietuvos ir Estijos.

Nors makroekonominiai rodikliai liudija Lietuvą jau išgyvenus sunkų ūkio nuosmukį, tačiau krizės pasekmės dar bus juntamos. 2009 m. krizė nebuvo eilinė, nes ji žymėjo lūžio tašką – iki 2008 m. Lietuvos ekonomikos augimą lėmė vešėjusios statybos, o artimiausioje ateityje ūkį labiausiai į priekį temps eksportuojantys sektoriai. Toks šalies ūkio persitvarkymas reiškia, jog gyventojų pajamoms ir darbo rinkai reikės laiko prisitaikyti prie naujų ekonomikos realijų bei pasiekti prieškrizinį lygį.

EKSPORTO APIMTYS 2011 M. ŠUOLIAVO AUKŠTYN, TAČIAU TOLESNIAM AUGIMUI REIKIA INVESTICIJŲ

2011 m. realus eksporto augimas sudarė 13 proc., o atmetus mineralinio kuro eksportą, matyti, jog puikiai eksportuoti sekėsi tradiciniams sektoriams: maisto prekių eksportas pernai išaugo 19,1 proc., o paruošti maisto produktai sudarė 5,9 proc. šalies eksporto. Mašinų ir mechaninių įrenginių pardavimai užsienyje pernai padidėjo 27,3 proc., chemijos pramonės gami-

nių – net 45,2 proc. (abu sektoriai sudaro po dešimtadalį šalies prekių eksporto). Visgi dėl sparčiai augusių importuojamų žaliavų kainų šalies prekybos balansas turėjo nedidelį deficitą – 1,5 proc. BVP.

Pastaraisiais metais džiugina spartus eksporto apimčių didėjimas, tačiau neramina tai, jog eksporto pajamos iš esmės nepatenka į Lietuvos ekonomikos katilą. Lietuvos įmonių pelningumas artėja prie prieš krizę buvusio lygio (4,4 proc. pelnas nuo pajamų 2011 m., palyginti su 7 proc. vidurkiu 2005–2007 m.) ir yra teigiamas antrus metus iš eilės, bet uždirbtos pajamos dažnai įšaldomos bankų sąskaitose – ilgesnių nei dviejų metų trukmės įmonių terminuotų indėlių kiekis bankinėje sistemoje pernai padidėjo net 80 proc., o šalyje atliktų investicijų kiekis paaugo vos 1,3 proc. punkto (nuo 16,3 proc. BVP 2010 m. iki 17,6 proc. BVP pernai).

Vangios investicijų įplaukos Lietuvoje dažnai aiškinamos dideliu pasaulio ekonomikos plėtros neapibrėžtumu, kuris atgraso verslininkus nuo investavimo į gamybos plėtrą, bei atsargesne bankų kreditų teikimo politika. Tačiau svarbu pažymėti, kad investicijų srautas Lietuvoje buvo mažiausias iš visų Baltijos šalių, nors tiek neapibrėžtumas dėl ateities, tiek bankų kreditavimo politika buvo iš esmės tokie patys visame regione. Pernai Lietuvoje investicijos siekė 17,6 proc. BVP, Latvijoje – 22,4 proc., Estijoje – 21,5 proc., o ES vidurkis buvo 18,6 proc. Dar prastesnis investicijų į įrenginius 2011 m. rezultatai – Lietuva (5,4 proc. BVP) ne tik nusileido Estijai (10,1 proc.), Latvijai (11,3 proc.) bei ES vidurkiui (6,6 proc.), bet nedaug aplenkė ir ekonomine nuokalne riedančią Graikiją (5 proc.). Žemas investicijų lygis mažina potencialų ekonomikos plėtros greitį ilguoju laikotarpiu.

1.1 lentelė

BALTIJOS ŠALIŲ PAGRINDINIAI MAKROEKONOMINIAI RODIKLIAI

	Lietuva		Latvija		Estija	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
BVP palyginamosiomis kainomis, metinis pokytis, proc.	1,4	5,9	-0,3	5,5	2,3	7,6
Einamosios sąskaitos balansas, BVP proc.	1,5	-1,6	3,0	-1,2	3,6	3,2
Metinė infliacija (SVKI), proc. ¹⁾	3,6	3,5	2,4	3,9	5,4	4,1
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis, proc.	-3,3	2,7	-3,5	4,3	1,1	5,4
Nedarbo lygis, proc. ²⁾	17,5	14,3	17,1	14,6	13,9	11,7
Valdžios sektoriaus biudžeto balansas, BVP proc.	-7,2	-5,5	-8,2	-3,5	0,2	1,0

¹⁾ Laikotarpio pabaigoje

²⁾ Užimtumo tyrimo duomenimis

Šaltinis: Eurostat, šalių statistikos tarnybos

2012 M. REALUS DARBO UŽMOKESTIS PAGALIAU ĮŽENGUS Į TEIGIAMĄ ZONĄ, O KAINŲ PASIUTPOLKĖ TURĖTŲ APRIMTI METŲ PABAIGOJE

Gerėjančios įmonių finansų būklės kol kas nepajunta ir darbuotojai – nominalaus vidutinio atlyginimo šalyje augimas pernai vėl buvo lėtesnis nei infliacija, taigi realus vidutinis atlyginimas sumažėjo beveik 1 proc. Šiomet tikimės pirmo per ketverius metus, nors ir nedidelio, realių algų didėjimo. Nominalus atlygis, mūsų nuomone, augs 4 proc., o infliacija metų pabaigoje turėtų siekti 3,2 proc.

Kainų lygio augimas (2011 m. pabaigoje siekęs 4,1 proc.) šiemet bus lėtesnis, o kainas kels seniai pažįstamas kaltininkas – brangi nafta. Prie aukštos naftos kainos, kuri yra koti-ruojama doleriais, pridėjus silpną eurą šių metų kovą matėme didžiausią juodojo aukso kainą eurais nuo vieningos valiutos atsiradimo – tai reiškia, jog šildymo sąskaitos ateinančią žiemą vis dar privers krūptelti. Visgi aprimus įtampai Artimuosiuose Rytuose naftos kaina krenta, ir tikimės, kad metų pabaigoje ji bus dar mažesnė. Kviečių kaina, kuri taip pat turi įtakos infliacijai Lietuvoje, pasaulinėje rinkoje šiemet turėtų būti bent dešimtdaliu mažesnė nei pernai, o pasirodžius pirmiems pranešimams apie gausų šiųmetį derlių, kaina galėtų kristi ir stipriau.

KELIAS Į DIDESNES PAJAMAS – AUKŠTESNĖS PRIDĖTINĖS VERTĖS KŪRIMĄ

Kad gyventojų pajamos kiltų žymiai sparčiau nei infliacija, verslas turėtų išmokti pasiimti didesnę galutinės savo parduodamos produkcijos kainos dalį, t. y. sukurti didesnę pridėtinę vertę. Pramonė turi ne tik pagaminti kokybišką produktą (tai lietuviai geba), bet ir sukurti patrauklų prekės ženklą. Lietuvoje gaminame puikius baldus, kuriuos parduoda *Ikea*, siuvame puikius drabužius su logotipu *Nike*, tačiau didžiausia pelno maržos dalis atitenka būtent užsienio kompanijoms, sugebančioms patraukti pirkėją ir savo prekės ženklu užtikrinti pardavimų pajamas. Taip pat svarbios investicijos į aukštesnės pridėtinės vertės gamybą, paslaugų eksportą, o padidėjus pelno maržai daugiau galėtų likti ir darbuotojų atlyginimams.

Be abejo, sukurti užsienio rinkoms patrauklų prekės ženklą ar aukštos pridėtinės vertės produktą – brangus ir ilgalaikis procesas, o su užsienio kompanijomis Lietuvos verslui pasistumdyti dar sunku (nors mažų pergalių yra, pavyzdžiui, *Maxima* neseniai įsigijo mažmeninių parduotuvių tinklą Ispanijoje). Tad bent kol kas svarbu į Lietuvą pritraukti stiprių užsienio kompanijų, kurios turi tiek technologijas, tiek žinomus prekės ženklus, tiek pardavimo rinkas užsienyje.

RINKIMAI – IŠBANDYMAS INVESTICIJŲ PRITRAUKIMO POLITIKOS TĘSTINUMUI

Nepaisant nuoseklių *Investuok Lietuvoje* pastangų ir kryptingos Vyriausybės politikos, praėję metai nebuvo tiesioginių užsienio investicijų (TUI) proveržio metai. Sukauptų TUI pernai padidėjo 4,5 proc., ir tai buvo mažiau nei 7,7 proc. augimas 2010 m. Kol kas pagal sukauptas TUI esame ES ir Baltijos

šalių uodegoje, bet *Investuok Lietuvoje* aktyvumas kviečiant užsienio kompanijas į Lietuvą turėtų atnešti vaisių, ir šiemet tikimės gausesnės TUI derliaus. Nueinanti vyriausybė pasižymėjo dėmesiu TUI pritraukimui, ir net aukščiausi vyriausybės pareigūnai beveik visada buvo pasiekiami investicijomis Lietuvoje susidomėjusioms užsienio kompanijoms. Norėtusi tikėtis veiklos tęstinumo ir TUI išlikimo prioritetu ir po Seimo rinkimų ateisiančiai valdžiai.

NEDARBO LYGIS MAŽĖS, TAČIAU EMIGRACIJA IŠLIKS AKTUALIA PROBLEMA

Be užsienio investicijų sunkiai spręsis ir nedarbo problemos, kurios glaudžiai susijusios su emigracija. Prieš 2009 m. krizę statybų sektorius įdarbino beveik 169 tūkstančius darbuotojų, o 2011 m. pabaigoje sektoriuje dirbo tik 97 tūkstančiai žmonių. Kiti sektoriai – net ir kilimą išgyvenanti pramonė – nėra pajėgūs įdarbinti šios, dažnai menkus įgūdžius turinčios, darbo jėgos, tad nedarbas pernai traukėsi iš lėto ir pasiekė 13,9 proc. ribą metų pabaigoje. Dėl sezoniškumo kovo mėnesį nedarbas netgi buvo pakilęs iki 14,5 proc. Tikimės, kad šiemet nedarbo lygis mažės, nežvelgiamo vienos ekonominės veiklos, kuri galėtų kaip reikiant tįptelėti nedarbo lygį žemyn, tačiau darbuotojų skaičių po truputį turėtų didinti visi pelningai dirbantys ekonominės sektoriai.

Aukštas nedarbas ir toliau skatino Lietuvos gyventojus migruoti – pernai šalį paliko beveik 54 tūkstančiai žmonių – tai antras pagal dydį emigrantų skaičius per pastarąjį dešimtmetį. Tačiau grįžtančių skaičius taip pat buvo rekordinis – į Lietuvą 2011 m. parvyko 14 tūkstančių Lietuvos pilietybę turinčių žmonių, o tai – didžiausias skaičius per pastarąjį dešimtmetį. Pavyzdžiui, žymiai „geresniais“ 2007 m. į Lietuvą grįžo tik šeši tūkstančiai lietuvių. Daugiausia lietuvių grįžo iš Jungtinės Karalystės ir Airijos (virš aštuonių tūkstančių žmonių), kurių ekonomikos šiuo metu taip pat išgyvena nuosmukį, tad tikėtina, jog sugrįžę žmonės bet kada gali išvykti vėl.

Svarbu suprasti, kad mūsų amžiuje migracija tampa nuolatiniu globaliu reiškiniu, o emigrantai nėra taip toli nuo savo tėvynės, ir jų mobilumas yra labai didelis. Estai pabrėžia mažą emigraciją iš jų šalies, tačiau daugybė estų statybininkų dirba Suomijoje ir Švedijoje, ir tik dėl trumpos kelionės keltu jie kone kiekvieną savaitgalį grįžta namo.

Prie iš esmės spartesnio nedarbo ir emigracijos mažėjimo prisidėtų vėlgi didesnis TUI srautas. Pernai Lietuvoje investuoti apsisprendusios įmonės planuoja sukurti 2400 naujų darbo vietų per trejus metus. Turint omenyje, kad nemažą bedarbių skaičių sudaro žmonės, įgyję „minkštą“ vadybos ar ekonomikos specialybę, svarbu pritraukti paslaugas eksportuojančias įmones ar jų padalinius. Mat tokį išsilavinimą turintys jauni žmonės galėtų būti lengvai išmokomi, pavyzdžiui, teikti apskaitos ir finansų paslaugas užsienyje įsikūrusiam pagrindiniam įmonės padaliniui. Tokių įmonių padalinių jau turime – *Lindorff*, *Citco*, *Western Union* ir t. t. Bet paslaugų eksportas iš Lietuvos vis dar yra menkas, ir pagal tokio eksporto apimtį kol kas esame Baltijos šalių uodegoje – vienam estui vidutiniškai tenka kone dvigubai daugiau paslaugų eksporto skaičiuojant eurais

nei vienam lietuviui. Bet aktyviai kovodami dėl užsienio investicijų, šią padėtį galime ištaisyti.

VALSTYBĖS FINANSAI SUVALDYTI – UŽSITARNAVOME RINKŲ PAGARBĄ

Bene didžiausia pastarųjų metų Lietuvos pergalė – suvaldyti šalies finansai. Šiuo metu dešimties metų trukmės Lietuvos euroobligacijų pajamingumai (5,5 proc.), rodantys, už kiek šalis gali pasiskolinti tarptautinėje rinkoje, yra mažesni už visų Pietų Europos valstybių pajamingumus, o Lietuvos skolos apsidraudimo (CDS kontraktų) kaina išlieka viena mažiausių tarp Vidurio ir Rytų Europos šalių. Iš beveik devynių milijardų litų, kuriuos Lietuvai reikia pasiskolinti šiemet, įvairia valiuta jau pasiskolinta 6,4 milijardo litų, mokant ženkliai mažesnes palūkanas nei 2009–2010 m. laikotarpiu.

2012 M. AUGSIME GREITAI, TAČIAU NERAMINA EURO KRIZĖ BEI ARTĖJANTYS RINKIMAI

Mūsų nuomone, Lietuvos ir Estijos ūkiai šiemet turėtų augti beveik vienodu 2,5–3 proc. tempu (žr. 1.2 lentelę). Dėl palankaus palyginamosios bazės efekto greičiausiai tarp Baltijos valstybių (ir, ko gero, tarp visų ES šalių) šiemet augs Latvijos ūkis, kuriam prognozuojamas 3–3,5 proc. metinis augimas. Visgi sulėtėjus visos Europos Sąjungos augimo tempui, net ir lėčiau augiančios Baltijos šalys išlaikys plėtros čempionių vardą.

Artimiausiais mėnesiais didžiausiu iššūkiu Lietuvos ekonomikai išlieka vieningos Europos valiutos sąjungos skeldėjimas. Vien Graikijos išėjimas iš euro zonos nekeltų pavojaus, jeigu pavyktų išvengti vadinamojo užkrato efekto, kuris gali stumtelėti Ispaniją ir Italiją prie nemokumo slenkščio. Tačiau šiek tiek ramina tai, jog šiuo metu ruošiami ginklai tokiam užkratui sustabdyti: Europos antikrizinis fondas dabar turi bent 500 milijardus eurų, o naujausi Vokietijos politikų pasisakymai apie toleruotiną aukštesnę infliaciją gali reikšti, jog rinkų panikos atveju ją raminti galėtų ir Europos Centrinis bankas. Taigi Graikijos išėjimas iš euro zonos šiuo metu rodosi mažiau grėsmingas visai Europai nei metų pradžioje.

Lietuvai Graikijos pasitraukimas trumpuoju laikotarpiu gali reikšti aukštesnes skolinimosi palūkanas platinant valsty-

1.2 lentelė LIETUVOS ŪKIO PROGNOZĖS

	2012	2013	2014
BVP palyginamosiomis kainomis, metinis pokytis, proc.	3,0	3,0	3,0
Einamosios sąskaitos balansas, BVP proc.	-2,5	-3,0	-3,0
Metinė infliacija (SVKI), proc. ¹⁾	3,2	2,7	2,5
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis, proc.	4,0	4,0	4,0
Nedarbo lygis, proc.	12,0	10,5	9,5
Valdžios sektoriaus biudžeto balansas, BVP proc.	-3,5	-3,0	-3,0

¹⁾ Laikotarpio pabaigoje

Šaltinis: DNB Bankas

bės obligacijas. Nors šiemet Vyriausybei liko pasiskolinti tik kiek daugiau nei 2,3 milijardo litų, o didžioji dalis šių lėšų bus pritraukta vietinėje rinkoje, tačiau artėjant milijardo eurų vertės obligacijų emisijos išpirkimui 2013 m. kovą, į finansų rinkas Vyriausybei gali prireikti belstis jau šių metų pabaigoje. Tad Graikijos politikų sprendimai gali turėti įtakos ir Lietuvos skolos kainai.

Finansinis žemės drebėjimas Vakarų Europoje taip pat pakirstų Lietuvos eksporto pajamas ir tokiu būdu įsiūbuotų šiuo metu stabiliai plūduriojantį ekonomikos laivą. Visgi gilaus eksporto apimčių ir tuo pačiu BVP augimo lėtėjimo rizika šiemet, mūsų nuomone, išlieka mažesnė nei vidutinė. Verta pabrėžti, jog rimtesnės krizės atveju galimas gana smarkus naftos kainos kritimas, kuris mažintų Lietuvos prekybos deficitą bei infliaciją.

2012 m. ruduo, greičiausiai, atneš mums naują valdžią, o iš jos norėtųsi gerųjų darbų tąsų: atidaus valstybės finansų tvarkymo, valstybinių įmonių veiklos ir valstybinio turto tvarkymo efektyvumo didinimo, dujų terminalo statybos užbaigimo bei didelio dėmesio užsienio investuotojams. Dabartinė krizė Europoje verčia ten veikiančias įmones ieškoti kaštus mažinančių sprendimų, tad jos mielai perkeltų dalį vykdomų operacijų į Rytų Europą – tai gali būti tramplinas Lietuvai. Tačiau dėl investicijų kovoja visos mūsų kaimynės – jei naujoji valdžia nesusuks nuo užsienio investuotojų, mes skaudžiai pralaimėsime šią kovą dėl naujų darbo vietų.

2. Prof. Rimanto Rudzkio komentaras: Kur pasuks Lietuvos ekonomika?

Toliau pateikiami Vilniaus Universiteto profesoriaus habil. dr. Rimanto Rudzkio, buvusio ilgamečio DNB banko vyriausiojo analitiko, šalies ekonomikos komentarai. Autoriaus nuomonė nėra oficiali DNB banko pozicija.

Praėjusių metų makroekonomikos rodikliai viršijo lūkesčius – po trijų metų pertraukos Lietuvos ūkis vėl buvo vienas dinamiškiausių Europos Sąjungoje. Kaip ir 2010 m., jo pagrindiniu varikliu buvo eksportas, kurio apimtis pakilo į rekordines aukštumas. Tuo tarpu į vidaus rinką nukreipto verslo atsigaivimas vyksta lėtai, todėl pernai sukurtas BVP palyginamosiomis kainomis dar pastebimai atsiliko nuo 2007 m. ir 2008 m. rodiklių, nepavyks pasiekti prieškrizinio lygio ir šiemet. Darbo rinkos duomenys rodo teigiamą kryptį, tačiau nedarbo lygis vis dar yra labai aukštas, o darbo užmokestis vos spėja vėlyti kylančias vartojimo kainas. Tačiau 2011 m. ženkliai pagerėjo įmonių vidutinis pelningumas, kiek atslūgo įtampa valstybės finansuose, o šalies mokėjimų balanso einamoji sąskaita buvo beveik subalansuota.

Apžvelgiant naujausius makroekonomikos rezultatus, galimas palyginimas su 2001–2002 m. situacija: tada irgi praėjus maždaug dvejiems metams po nuosmukio šalies ūkis įgavo teigiamą pagreitį ir pasiekė aukštą plėtros tempą. Būtų puiku, jei kaip ir prieš dešimtmetį, jį pavyktų išlaikyti kelerius metus ir net padidinti, tačiau tokia ekonomikos raida mažai tikėtina. Ilgalaikio spartaus ūkio augimo nesitikima ne tiek dėl gerokai aukštesnio dabartinio Lietuvos ekonomikos lygio (žr. 2.1 diagramą), kurio tolimesniam sparčiam kilimui pasiekti reikia

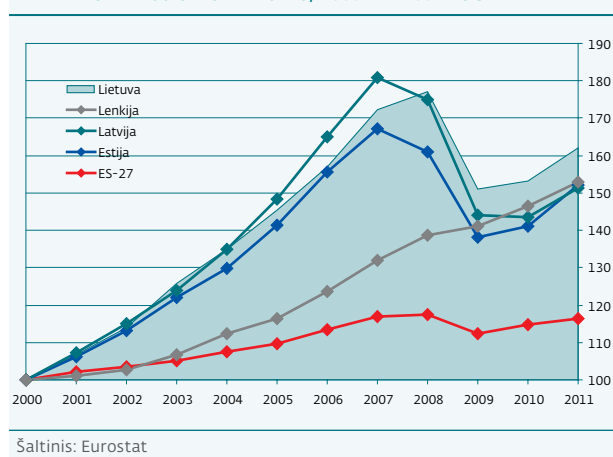
gerokai didesnių investicijų nei šio amžiaus pradžioje, o dėl kelių svarbių neigiamų veiksnių.

Šalies ūkio ilgalaikės perspektyvos nėra geros, nes:

- Eksportas nepakankamai diversifikuotas, o pagrindinės jo rinkos – ES ir Rusija – susiduria su didžiuliais sunkumais. Nors dėl aukštų pasaulinių naftos kainų pastarosios šalies makroekonominiai rodikliai šiuo metu išlieka neblogi, tačiau gamybos bazė pasenusi, šalies konkurencingumas krenta, o daugiau nei pusės federalinio biudžeto pajamų šaltinis šiemet buvo naftos ir dujų sektorius, todėl nesunku suvokti naftos pigimo pasekmes.
- Dėl įsibėgėjusios emigracijos ir šiuolaikinių šalies ekonomikos poreikių neatitinkančios švietimo ir aukštojo mokslo sistemos stiprėja kvalifikuotos darbo jėgos stygius.
- Treti metai neatsigauna bankų paskolų privačiam sektoriui rinka – jų grynasis srautas vis dar neigiamas. Beje, nepakankamas realaus sektoriaus kreditavimas šiuo metu būdingas daugeliui ES valstybių.
- Materialinių investicijų santykiniai rodikliai jau kelerius metus yra labai menki, inovacijų lygis irgi žemas. Be to, nepaisant kelių žinomų užsienio bendrovių priviliojimo į mūsų šalį, Lietuva apskritai pralaimi kitoms ES valstybėms kovą dėl tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pritraukimo, todėl nėra pagrindo sparčiam kapitalo augimui ir ženkliai technologinei pažangai.
- Pastaruoju metu verslo ir namų ūkių lūkesčiai prasti – nėra tikėjimo sėkminga šalies raida.
- Vyriausybės veiksmai gerinant verslo aplinką ir efektyvinant viešąjį sektorių iki šiol buvo nerezultatyvūs (nors didžiausios dabartinės valdančios koalicijos partijos – Tėvynės Sąjungos – programa buvo gerai parengta).

Akivaizdu, kad šie veiksniai glaudžiai susiję, todėl minėtas problemas reikia spręsti kompleksiskai, tačiau mūsų valstybės *Achilo kulnas* yra strateginis planavimas. Tai įtikinamai rodo dabartinės Vyriausybės veiksmai: nors dėl minėtų nepalankių veiksnių šalies eksportas kelerius metus augs lėtai ar net patirs sąstingį (pirmieji požymiai jau ryškėja), o ES paramos srautai 2014–2015 m. dramatiškai sumažės, jau netolimoje ateityje numatoma didžiulės lėšos nukreipti itin ambicingų valstybės investicinių projektų vykdymui, kurių ekonominė grąža bus menka. Kartu ES institucijoms žadama jau 2015 m. subalansuoti bendrąjį šalies biudžetą.

2.1 diagrama
BVP Palyginamosiomis kainomis, 2000 m. = 100 proc.

Ryšciausias neatsakingo planavimo pavyzdys būtų Visagino AE statybos projektas, kuris, veikiausiai, bus nuostolingas, o dabartinėje neaiškioje situacijoje yra tiesiog avantiūra. Stokodama finansinių išteklių Lietuva planuoja keleriems metams įšaldyti taip reikalingas milžiniškas lėšas naujai elektros energijos (toliau E.) generavimo jėgainei, nors didelių investicijų reikia varganam šilumos ūkiui. Tuo tarpu E. gamybos pajėgumai jau yra pertekliniai – rezerve yra galinga Lietuvos elektrinė (senieji jos blokai šiuo metu stoviniuoja dėl importuojamos E. pigumo ir dujų brangumo), pradedama jos naujo modernaus 450 MW galingumo bloko eksploatacija, auga bendras kogeneracinių elektrinių galingumas bei sparčiai plečiamas vėjo jėgainių parkas.

VAE tikslingumą mėginama pagrįsti, akcentuojant būsimas aukštas gamtinių dujų kainas ir spartų E. poreikio augimą, tačiau abi prielaidos mažai tikėtinos. Audringas naujų technologijų diegimas energetikoje lemia spartesnį dujų pasiūlos augimą nei paklausa, tai neišvengiamai veda prie dujų pigumo ilgalaikėje perspektyvoje. Dar neseniai stambus dujų importuotojas buvo JAV, bet jau 2016 m. ši šalis tikisi pradėti suskystintų dujų eksportą, panašius planus puoselėja ir Kinija. Šiuo metu Europos Sąjungoje vidutinė importuojamų dujų kaina yra apie 5 kartus didesnė nei JAV rinkoje, bet taip ilgai nebus, ir dujos Europoje ženkliai atpigs – tereikia čia susiformuoti normaliai dujų rinkai. Dabartinės keistos situacijos priežastis – ES valstybės didžiąją dujų įsiveža pagal seniau sudarytas ilgalaikes sutartis, kuriose dujų kaina pririšta prie naftos kainos, tačiau dedamos pastangos šį principą išgyvendinti, ir jos anksčiau ar vėliau bus vaisingos. Atpigus dujoms Vyriausybės akcentuojamą energetinį saugumą pakankamai užtikrins būsimas SGD terminalas, ir šiuo požiūriu AE būtinybės nėra. Cituojant šviesios atminties akademiką E. Vilką: „Saugumo didinimo priemonės kainuoja, o finansiniai ištekliai riboti“.

Naujausi E. suvartojimo Lietuvoje duomenys irgi nepalankūs VAE šalininkams – trečius metus iš eilės jis mažėja, net pernai jis negalutiniais duomenimis buvo menkesnis nei 2010 m., nors apdirbamoji gamyba išaugo per dešimtadalį. Šalies ūkio struktūra keičiasi: didėja paslaugas teikiančių įmonių dalis, gamyboje ir buityje diegiamos E. taupančios technologijos bei sparčiai mažėja gyventojų. Per praėjusius metus pastarųjų sumenko 1,4 proc., o vaikų iki 18 metų tendencijos dar blogesnės – per 2007–2011m. laikotarpį jų sumažėjo 14,4 proc., arba vidutiniškai beveik po 3 proc. kasmet. Atsižvelgiant į visas nurodytas aplinkybes, ženklus E. suvartojimo mūsų šalyje prieaugis per artimiausią dešimtmetį yra mažai tikėtinas.

Pakeisti ryškėjančias neigiamas Lietuvos ūkio raidos tendencijas yra įmanoma, bet tam reikalinga stipri politinė valia bei nuosekli ir energinga Vyriausybės politika. Deja, pastarojo meto šalies politinių sluoksnių realijos nuteikia skeptiškai – mažai vilties, kad po rudenį įvyksiančių naujo Seimo rinkimų

susiformuos tokia valdančioji dauguma, kuri sugebės užtikrinti efektyviai pertvarkai būtiną valstybės valdymo kokybę. Tačiau viltis miršta paskutinė, todėl dar kartą aptarkime galimos naujos Lietuvos politikos gaires, kurios atitiktų tvaraus spartaus ūkio augimo siekį (nors tema jau pabodusi – reikia ne nesibaigiančių diskusijų, o konkrečių darbų). Jų esmė: **siekiant tvaraus spartaus šalies ekonomikos augimo, konkurencingumo skatinimas turėtų tapti pagrindiniu prioritetu.**

Pirmiausia identifikuokime šalies silpnybes, remdamiesi Pasaulio ekonomikos forumo (PEF) atliekamais šalių konkurencingumo palyginimo tyrimų rezultatais. Lietuvos ūkiui reikia paprastesnės mokesčių sistemos, didesnio darbo rinkos lankstumo, ženkliai mažesnės administracinio reguliavimo naštos, geresnio rizikos kapitalo ir banko paskolų prieinamumo, šalis pasižymi dideliu valstybės lėšų švaistymu ir protų nutekėjimu, prastu TUI reguliavimu, menku klasterių išvystymu. Tuo tarpu pagal bendrą infrastruktūros lygį Lietuvai teko gan aukšta vieta, neigiamai išskirta tik oro transporto infrastruktūra. Papildant šias išvadas, mūsų šalyje ne tik oro uostai yra silpnoji infrastruktūros grandis – PEF tyrime nenagrinėto ir valdžios dėmesio stokojančio šilumos ūkio būklė irgi prasta.

Sudarant veiksmų programą, tikslinga išskirti greitai įdiegiamas priemones. Reikia:

- pereiti prie paprasto mažų įmonių veiklos reglamentavimo ir apskaitos, nes dabartinės biurokratinės kliūtys atgraso kūrybingą jaunimą nuo verslo ir skatina emigruoti;
- priešakines šalies įmones įtraukti į profesinio rengimo sistemą, kuri visai prarado patrauklumą;
- aukštąsias mokyklas skatinti derinti jų veiklą su ūkio poreikiais, bendradarbiauti su įmonėmis darbuotojų perkvalifikavime;
- remti importą išstumiantį verslą (pvz., biokuro plėtojimą energetikoje) ir eksporto diversifikavimą, padedant įmonėms skverbtis į naujas rinkas, bei didinti eksportuojamų prekių ir paslaugų įvairovę (lankstesnis vizų išdavimas padidintų turizmo paslaugų eksportą, geresnis miškų ūkių valdymas prisidėtų prie medienos pramonės plėtros ir t. t.);
- biudžeto lėšas naudoti racionaliai, remiantis naudos ir kaštų analize (svarbus parametras yra ir investicinių projektų įvykdymo laikas).

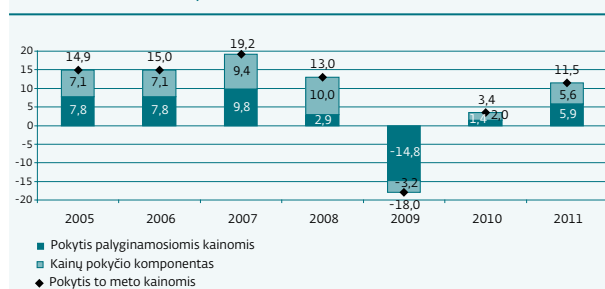
Kartu reikia rengti ir pradėti įgyvendinti plačios viešojo sektoriaus pertvarkos ir verslo aplinkos esminio pagerinimo planą. Valstybės institucijų paslaugų kokybė turėtų būti nuolat vertinama, remiantis ne biurokratų ekspertizėmis, bet paslaugų gavėjų (gyventojų, bendrovių ir pan.) apklausų rezultatais. Atidėliojant pribrendusias reformas, jaunimo emigracijos banga išliks aukšta, o Lietuvos ūkis stokos investicijų ir neišvengs ilgalaikio sąstingio.

3. Bendrasis vidaus produktas

Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. Lietuvos BVP augimas palyginamosios kainomis siekė 5,9 proc. (žr. 3.1 diagramą), ir Lietuva po keleto metų pertraukos vėl sugrįžo į greičiausiai augusių ES šalių gretas. Lietuvą Sąjungoje augimo sparta aplenkė tik Estija, kurios ūkis išsiplėtė 7,6 proc., o Latvija liko trečia tarp Baltijos šalių, tačiau jos ūkis paaugo taip pat gana stipriai – 5,5 proc.

Lietuvos BVP kaitos dinamikoje ryškiai juntama koreliacija su Vakarų Europos ekonomikos raida. BVP sparčiau augo 2011 m. pradžioje: pirmąjį ketvirtį ūkis ūgtelėjo 5,9 proc., antrąjį – 6,5 proc., o trečiajame pasiekta augimo smailė – 6,7 proc. metinis augimas, palyginti su trečiu 2010 m. ketvirčiu. Tačiau dėl į rinkas sugrįžusių ekonominio neapibrėžtumo nuotaikų paskutiniame 2011 m. ketvirtyje Lietuvos metinis ekonomikos augimo tempas ryškiai sulėtėjo iki 4,3 proc. Tokia BVP kaitos dinamika buvo juntama visoje ES. Sąjungos BVP 2011 m. paaugo 1,5 proc., tačiau paskutinį 2011 m. ketvirtį bendro ES ūkio apimtys susitraukė 0,3 proc. Tiesa, labiausiai susitraukimą lėmė Pietų Europos valstybės.

3.1 diagrama
BVP METINIS POKYTIS, PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

PASPARTĖJO KONVERGENCIJA SU ES

Nepaisant spartaus augimo pernai, šalies ūkis dar nėra pasiekęs prieš krizę buvusio lygio. 2011 m. pabaigoje šalies BVP buvo 5,9 proc. mažesnis nei 2007 m. ir 8,5 proc. mažesnis nei 2008 m. Šiemet BVP to meto kainomis turėtų pagaliau pasiekti 2008 m. smailę, tačiau palyginamosiomis kainomis šis rodiklis vis dar bus mažesnis.

Praėjusiais metais Lietuvoje sukurtas BVP to meto kainomis pasiekė 106 mlrd. litų ir pirmą kartą nuo 2008 m. perkopė 100 mlrd. litų ribą. Vertinant perkamosios galios standartais,

Lietuvos BVP vienam gyventojui 2010 m. sudarė 57 proc. ES vidurkio. 2011 m. duomenys dar nėra pateikti, tačiau ekstrapoliuojant turimus realaus ūkio augimo duomenis šis rodiklis turėtų pasiekti 62 proc. Iki šiol aukščiausią lygį – 61 proc. – rodiklis buvo pasiekęs 2008 m. Tiesa, tokiam sparčiam Europos vėjimuisi įtakos turi ir recesijoje esančios Pietų Europos valstybės, kurios ES pajamų vidurkį tempia žemyn.

Svarbu pažymėti, kad 2005–2008 m. alyvos į šalies ūkio laužą pylė noriai besiskolinantis privatus sektorius – privataus sektoriaus skolos ir BVP santykis tuo laikotarpiu paaugo nuo 23,9 proc. 2004 m. iki 64,6 proc. 2009 m. 2009–2011 metais skolinčios lėšos taip pat buvo svarbios ekonomikos raidai, bet tuo laikotarpiu intensyviai skolinosi viešas sektorius, t. y. valstybė. Jos įsiskolinimas 2009–2011 m. padidėjo 23 proc. punktais (nuo 15,5 proc. iki 38,5 proc. BVP). Tuo pačiu metu privataus sektoriaus įsiskolinimas sumažėjo nuo minėtų 64,6 proc. iki 48,6 proc. Nors didžioji dalis valstybės pasiskolintų lėšų nebuvo nukreipta tiesioginiam ūkio skatinimui, tačiau jos buvo skirtos socialinėms išmokoms, kurios daugiausia buvo išleistos Lietuvoje. Priimant nelabai griežtą prielaidą, jog didžioji dalis 2009–2011 m. biudžeto deficito (21,5 milijardo litų) nukeliavo socialinių išmokų gavėjams bei atėmus išlaidas palūkanoms (4,8 milijardo litų), gauname, jog tuo laikotarpiu į ekonomiką buvo įlieti papildomi 16,7 milijardo litų. Ar būtent toks skatinimo modelis yra geriausias, ir ar socialines išmokas gauna visi tie, kuriems jų labiausiai reikia, išlieka diskutuotinas klausimas.

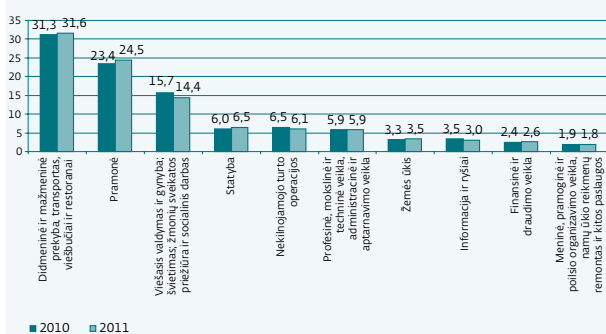
STATYBŲ SEKTORIAUS ATSIGAVIMAS PRISIDĖJO PRIE ĮPRASTINIŲ BVP LOKOMOTYVŲ – APDIRBAMOSIOS PRAMONĖS IR TRANSPORTO

Vertinant daugiausiai pridėtinės vertės Lietuvos ūkyje 2011 m. sukūrusias šakas (žr. 3.2 diagramą), matyti svari apdirbamosios pramonės (AP) įtaka BVP augimui. Sektoriuje 2011 m. sukurta 10,6 proc. daugiau pridėtinės vertės nei prieš metus, o visa AP sudarė 20,4 proc. šalies BVP (1,6 proc. punkto daugiau nei 2010 m.). Didžioji dalis apdirbamosios pramonės gaminių (68 proc. 2011 m.) buvo eksportuojama.

Prie ūkio augimo prisidėjo ir labiau į vidaus rinką nukreipti sektoriai. Pridėtinė vertė vidaus prekybos, transporto ir apgyvendinimo bei maitinimo paslaugų sektoriuose 2011 m. paaugo 7 proc. ir sudarė beveik trečdalią šalies BVP (31 proc.).

Nuo labai žemo krizės dugno 2011 m. pagaliau atsispyrė ir statybų sektorius. Nors dėl ypatingai žemos palyginamosios

3.2 diagrama
EKONOMINĖMS VEIKLOMS TENKANTI BVP DALIS, PROC.

Šaltinis: Eurostat

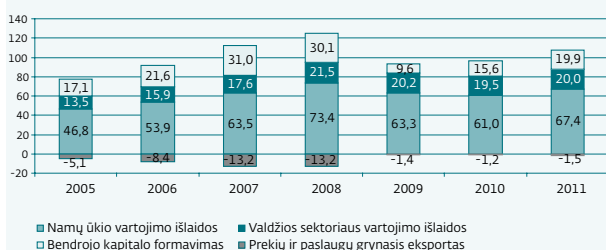
bazės pridėtinė vertė, sukurta šiame sektoriuje, padidėjo beveik penktadaliu, tačiau sąlyginis sektoriaus dydis, lyginant su visu ūkiu, išlieka ganėtinai menkas – 6,5 proc.

Valstybinio sektoriaus kuriama pridėtinė vertė 2011 m. padidėjo pirmą kartą po dvejų metų pertraukos. Tiesa, augimas buvo labai nežymus (0,9 proc.), o bendra viešo sektoriaus sukuriamą pridėtinės vertės dalis sumažėjo nuo 15,7 proc. 2010 m. iki 14,6 proc. 2011 m.

APATISKA EKSPORTO PLĖTRA NUSAKO SANTŪRESNĮ ŪKIO AUGIMĄ

Žvelgiant į Lietuvos ekonomikos raidą 2011 m. per išlaidų metodo prizmę (žr. 3.3 diagramą) taip pat matyti, kad augimą lėmė sparti eksporto plėtra bei pradėjęs atsigaivinti vidaus vartojimas. Būtent lėtesnis prognozuojamas eksporto augimas lemia žymiai santūresnes Lietuvos ūkio augimo prognozes 2012 m. Lietuvos eksporto apimtys 2011 m. veikusiomis kainomis ūgtelėjo net 28,9 proc., tačiau tai lėmė 13,5 proc. padidėjusios eksportuojamos produkcijos kainos. Ji daugiausiai didėjo dėl augusios eksportuojamo benzino kainos, kurią kėlė brangusi nafta. Visgi ir atmetus kainų įtaką eksporto plėtra siekė 13,6 proc. Tai – geras rezultatas, o eksportą kėlė apdirbamosios pramonės ir transporto sektoriai. Vis dar menkai prie eksporto derliaus prisideda paslaugų eksportas. Šį Lietuvos ekonomikos *Achilo kulną* greičiausiai gali sutvirtinti didesnės tiesioginės užsienio investicijos (TUI). Vienam Estijos gyventojui tenka beveik tris kartus daugiau paslaugų eksporto nei

3.3 diagrama
BVP KOMPONENTAI, SKAIČIUOJANT IŠLAIDŲ METODU, MLRD. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Lietuvos. Vienam estui taip pat tenka beveik tris kartus daugiau TUI (žr. skyrelį *Investicijos*), ir tai nėra sutapimas.

IMPORTO IŠSTUMIANČIOS GAMYBOS SKATINIMAS – SĖKMĖS LAIDAS

Nepaisant to, kad eksporto apimtys 2011 m. pasiekė net 73 proc. BVP, tačiau aukštas importo lygis (74 proc. BVP) neleido eksportui dar svarbiau prisidėti prie ekonomikos plėtros. Sėkmingai išsivysčiusių ir besivystančių šalių (Japonijos, Pietų Korėjos, Kinijos) patirtis rodo, jog būtina skatinti importą išstumiančią gamybą. Tiesa, Lietuvai tą padaryti yra sunkiau dėl to, kad mes negalime taikyti protekcionistinės muitų politikos ir neturime laisvės nusistatyti itin žemą valiutos kursą. Tačiau galimybės išlieka – pavyzdžiui, galėtume daugiau energijos pagaminti naudodami vietinį biokurą. Plačiau apie užsienio prekybą rašome skyrelyje *Užsienio prekyba*.

Namų ūkio vartojimo išlaidos, kurios 2011 m. pakilo 6,1 proc., buvo antra pagal svarbą išlaidų rūšis, kėlus Lietuvos ūkį. 2012 m. prislopus eksporto augimo spartai, būtent nuo vartojimo išlaidų priklausys BVP augimo tempas. Tačiau spartaus vartojimo augimo tikėtis neverta, kadangi atlyginimų kilimas 2011 m. (2,5 proc.) vis dar atsiliko nuo infliacijos (4,2 proc.), o 2012 m. taip pat tikėtina, jog nepasižymės spartesniu algų kilimu. Plačiau apie infliaciją bei atlyginimus rašome skyreliuose *Infliacija* bei *Darbo rinka ir atlyginimai*.

Viešojo sektoriaus veiklos – valstybės valdymas, švietimas ir sveikatos apsauga – pastaraisiais metais nebuvo aktyviai plečiamos dėl įtemptos valstybės finansų padėties. Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos 2011 m. siekė 19 proc. BVP ir buvo trečia pagal svarbą išlaidų sritis. 2011 m. šios rūšies išlaidos iš esmės nesikeitė ir neprisidėjo prie spartesnės ūkio plėtros. Nors viešų finansų sritis beveik visada prilyginama neartiems efektyvumo didinimo plotams, tačiau didesnių valdžios išlaidų esant dabatinei viešo sektoriaus struktūrai tikrai neskatinant. Šiuo metu už 10 m. trukmės paskolą Lietuva moka maždaug 6 proc. palūkanas. Todėl mąstant apie bet kokias papildomas išlaidas valstybės sektoriui, reikėtų turėti omenyje, kad tų išlaidų grąža turi siekti mažų mažiausiai 6 proc. Gal toks finansinis skaičiavimas ne visada tinkamas kalbant apie socialiai jautrius projektus, tačiau dauguma viešų projektų turi būti vertinami būtent taip. Platesnė valstybės finansų analizė yra pateikta skyrelyje *Valstybės finansai*.

NORINT UŽTIKRINTI TVARIĄ ŠALIES PLĖTRĄ, BŪTINOS DIDESNĖS INVESTICIJOS

Kalbant apie Lietuvos ekonomiką, labiausiai neramina, jog išlaidos kapitalo formavimui arba, paprasčiau tariant, investicinės išlaidos 2011 m. tebuvo ketvirtos pagal svarbą. Investicijoms pernai buvo išleista tik 18 proc. Lietuvos BVP. Nors išlaidos investicijoms pernai pakilo įspūdingai – 70 proc., tai lėmė labai mažas palyginamosios bazės efektas – ypač investicijose į statinius. Verta paminėti, jog Estija 2011 m. investicijoms išleido 22,1 proc. BVP, Latvija – 20 proc., o ES vidurkis buvo 18,5 proc. Taigi investicijoms Lietuvoje vis dar išleidžiama labai mažai.

Didžioji investicijų dalis teko ne gamybos apimtis didinan-
tiems projektams, bet gyvenamiesiems ir kitiems pastatams
(11 proc. BVP), mašinoms ir įrenginiams išleista tik 4 proc.
(ES vidurkis 6,4 proc.), dar 2 proc. išleista transporto priemo-
nėms. Būtent žemas investicijų į mašinas ir įrenginius lygis gali
apriboti spartesnį Lietuvos BVP augimą ateityje. Nuoseklesnė
investicijų analizė yra pateikta atskirai (žr. skyrelį *Investicijos*).
Šioje vietoje pakartosime, ką rašysime ir vėliau: Lietuvai ypač
reikalingos užsienio investicijos. Užsienio investuotojai dažnai
ateina su technologijomis, kurios per brangios Lietuvai, su
prekių ženklais, kuriems išvysti reikia daugelio metų, ir su priė-

jimu prie užsienio rinkų, kurias užkariauti lietuviams vieniems
būtų neįtikėtina sunku.

2012 m. pirmame ketvirtyje šalies ūkio augimo greitis toliau
nuosekliai mažėjo ir siekė 3,9 proc. Pagrindine vangios plėtros
priežastimi išlieka lėtėjančios eksporto augimo apimtys.
2011 m. prekių ir paslaugų eksportas padidėjo 13 proc., o
šiomet manome, jog eksporto augimas sumažės iki 6 proc.
Kadangi vidaus vartojimas dėl aukšto nedarbo, lėto algų kilimo
ir nemažos infliacijos auga nežymiai ir nėra pajėgus atsverti
eksporto augimo sulėtėjimo, Lietuvos ūkio plėtros greitis
šiomet turėtų sumažėti maždaug dvigubai, iki 3 proc.

4. Kainos ir infliacija

Rekordiškai augusios grūdų ir naftos kainos bei žemumose išlikęs euras į ekonominio nuosmukio spąstus patekusioms ES šalims 2011 m. atnešė dar vieną bėdą – didesnę infliaciją. Suderintu vartotojų kainų indeksu (SVKI) matuojami kainų pokyčiai (vidutinė metinė infliacija) 2011 m. ES buvo didžiausi per pastaruosius trejus metus ir siekė 3,1 proc. Pastarąjį dešimtmetį tai buvo antras pagal dydį ES infliacijos rodiklis (sparčiau kainos kilo tik 2008 m. – 3,7 proc.).

ECB TARP KŪJO IR PRIEKALO

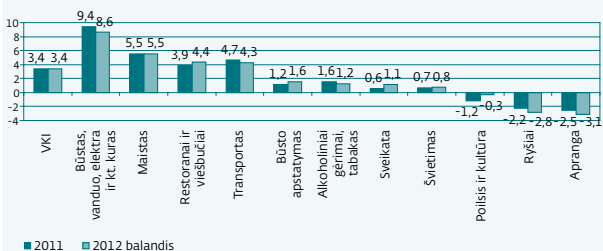
Vertinant tik euro zoną 2011 m. kainų pokytis buvo didžiausias nuo vieningos valiutos atsiradimo ir siekė 2,7 proc. Esant normaliam ekonomikos vystimosi ciklui toks infliacijos rodiklis reikštų prastoką ECB, kurio mandatas yra išlaikyti maždaug 2 proc. lygio vidutinę infliaciją, darbą. ECB pakėlė palūkanų normas 2011 m. pavasarį, tačiau euro zonos skeldėjimo ir defliacijos baimė privertė banką jas grąžinti į rekordiškai žemą lygį tų pačių metų rudenį (žr. skyrelį *Finansų rinka*). Metinė infliacija euro zonoje viršija ECB nusistatytą tikslą jau 13 mėnesių iš eilės – tai rodo, jog infliacijos suvaldymas nebėra svarbiausias centrinio banko tikslas vidutiniu laikotarpiu. Toks ECB elgesys eilinį kartą kelia įtampą tarp Europos branduolio, kuriam infliacijos grėsmė aktuali, ir periferinių šalių, kuriuos labiausiai bijo defliacinių spąstų.

ATSIVEŽTINĖ INFLIACIJA – PAGRINDINĖ AUKŠTŲ KAINŲ LIETUVOJE PRIEŽASTIS

Lietuvai šiuo metu aktuali yra infliacijos, o ne defliacijos problema, mat pasaulinės kainų kilimo tendencijos neaplenkė ir mūsų. SVKI Lietuvoje per 2011 m. padidėjo vidutiniškai 4,1 proc. ir aplenkęs atlyginimų kilimą vis dar mažino gyventojų perkamąją galią. Visgi šis kainų kilimas ypatingai neišskyrė Lietuvos iš kitų ES narių. Sparčiausiai 2011 m. vidutinė metinė infliacija kilo Rumunijoje (5,8 proc.) ir Estijoje (5,1 proc.). Prekės ir paslaugos panašiu tempu kaip Lietuvoje brango ir Latvijoje – 4,2 proc.

Didžiausią įtaką infliacijos spartai 2011 m. turėjo ne administraciniai sprendimai, o kilusios naftos ir kviečių kainos eurai. Aukštos naftos kainos brangino degalus ir iš esmės bet kokias paslaugas ar produkciją, kurių dedamojoje yra kuras. Brangę kviečiai kėlė maisto produktų kainas, mat kartu su kviečiais brango ir kitos maistinės kultūros. Taigi Lietuva 2011 m. ypač kentėjo nuo vadinamosios atsivežtinės infliacijos (žr. 4.1 diagramą).

4.1 diagrama
VARTOJIMO KAINŲ INDEKSAS LAIKOTARPIO PABAIGOJE,
METINIS POKYTIS, PROC.

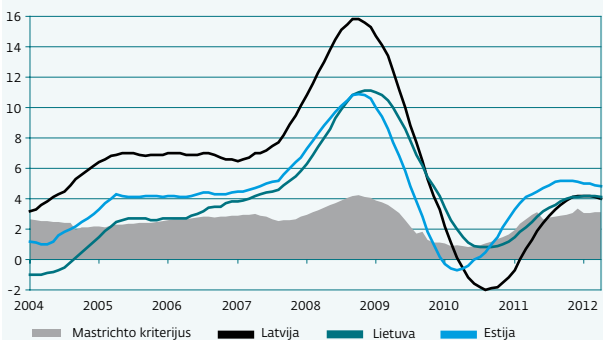
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

AUKŠTAS MAISTO PRODUKTŲ IR DEGALŲ LYGINAMASIS SVORIS LIETUVOS VARTOTOJO KREPŠELYJE NELEIDŽIA INFLIACIJAI MAŽĖTI

Žvelgiant į 2002–2011 m. laikotarpį, pasaulinių grūdų ir naftos kainų įtaka infliacijai Lietuvoje buvo labai didelė. Tai reiškia, jei kviečiai ir nafta pasaulinėje rinkoje labai brangsta, tikėtis lėtesnio kainų kilimo Lietuvoje neverta. Tai parodyta ir 4.2 diagramoje. Įdomu pastebėti, kad žaliavų kainų kilimas turi žymiai mažesnę įtaką kainoms Vakarų Europoje. Taip yra dėl to, kad vidutinis europietis, gaudamas aukštesnes pajamas, sąlyginai mažiau išleidžia maistui ir kurui. Taigi augant lietuvių pajamoms, žaliavų kainų pokyčiai mums bus mažiau svarbūs.

Žaliavų kainų perdavimo laikotarpis galutiniam vartotojui dažnai būna gana trumpas dėl susiformavusių tiekėjų lūkesčių.

4.2 diagrama
VIDUTINĖ METINĖ INFLIACIJA PAGAL SVKI, PROC.

Šaltinis: Eurostat

Pavyzdžiui, grikių pardavėjas gali pradėti pardavinėti produkciją brangiau dar prieš pats įsigydamas brangesnių grikių. Tad pernai įvykęs vidutinių žaliavų kainų pokytis parodo infliacijos kryptį, tačiau tikslesnei infliacijos prognozei svarbūs ir prieš kelis mėnesius įvykę kainų pokyčiai. Tai atsispindi žvelgiant į metinės infliacijos pokyčius Lietuvoje skirtingais 2011 m. mėnesiais.

Metinė infliacija Lietuvoje kilo iki pat 2011 m. gegužės mėn., kai pasiekė 5 proc. Tuo metu ypatingai stipriai buvo juntamas atsivežtinės infliacijos efektas. 2011 m. gegužę automobilių kuras buvo 7,8 proc. brangesnis nei prieš metus, o žaliavinė Brent nafta buvo maždaug 30 proc. brangesnė nei prieš metus, skaičiuojant eurus. Tačiau vėliau jos kaina išliko panašaus lygio iki pat metų pabaigos. Maisto kainos 2011 m. gegužę buvo 6,4 proc. didesnės nei prieš metus (kviečių kainos jau buvo pasiekusios smailę ir vėlesniais mėnesiais nestipriai mažėjo).

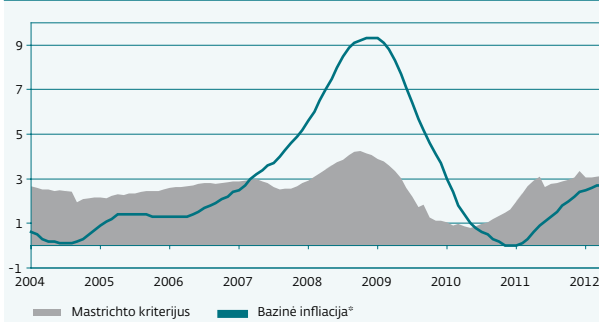
Antroje metų pusėje infliacija Lietuvoje pradėjo lėtėti, tačiau labiau sumažėti kainoms neleido 2011 m. liepos mėnesį 14–21 proc. pakelti dujų tarifai buitiniams vartotojams. Nuo liepos taip pat brango ir elektra. Verta pažymėti, kad pernai gana stipriai brango kietasis kuras, kuris 2011 m. pabaigoje kainavo net 26,8 proc. daugiau nei prieš metus.

INFLIACIJĄ MAITINA ENERGETINĖ LIETUVOS PRIKLAUSOMYBĖ IR ALTERNATYVŲ NEBUVIMAS

Lietuvai pastaruoju metu ypač žalingas yra importuojamų gamtinių dujų kainų susiejimas su mazuto ir gazolino kaina, mat šių žaliavų kaina stipriai koreliuoja su naftos kaina (koreliacija siekia 0,91). Prognozuojama naftos kaina išlieka aukšta, o štai gamtinių dujų pasaulinė kaina stipriai mažėja dėl besikeičiančios rinkos struktūros ir žymiai padidėjusios pasaulinės pasiūlos. Pavyzdžiui, pernai AB „Lietuvos dujos“ skelbė už importuojamas dujas mokėjusi 1234 litus už 1000 kubinių metrų. Jei Lietuva turėtų gamtinių dujų terminalą, 2011 m. liepą toks pats kiekis gamtinių dujų Niujorko biržoje būtų kainavęs 411 litų. Niujorko biržos kainų naudojimas nėra visiškai tikslus, mat JAV eksporto infrastruktūra atsiradus tik 2015 m., tačiau ši kaina atspindi bendrą tendenciją. Taigi prie 411 litų pridėjus transportavimo sąnaudas (45 proc. nuo kainos pakrovimo į laivą, 30 proc. pervežimo ir 25 proc. iškrovimo išlaidas), importuotų dujų kaina siektų 822 litus už 1000 kubinių metrų¹. Į šią kainą neįskaičiuotos paties terminalo pirkimo išlaidos, tačiau akivaizdu, kad taip importuotų dujų kaina galėtų būti bent penktadaliu mažesnė. Dar daugiau, dėl naujai atrandamų dujų telkinių dujų kaina pasaulinėje rinkoje 2012 m. balandžio pabaigoje buvo nukritusi iki vos 191 lito už 1000 kubinių metrų (galutinė kaina Klaipėdoje galėtų siekti maždaug 400 litų). Todėl suskystintų dujų terminalas galėtų ypatingai palengvinti Lietuvos vartotojų dalią. Vien tik terminalo buvimo faktas verstų per vamzdynus importuojamų dujų pardavėjus mažinti tiekiamų dujų kainą.

¹ Išlaidų dydis yra pateiktas JAV Energijos informacijos administracijos puslapyje. Iš pateiktų intervalų imami didžiausi pateikiami dydžiai.

4.3 diagrama
VIDUTINĖ METINĖ BAZINĖ INFLIACIJA LIETUVOJE
IR MASTRICHTO KRITERIJUS

* Vidutinė metinė infliacija eliminavus maisto ir energetikos produktų įtaką

Šaltinis: Eurostat

LIETUVA TURI NEDAUG GALIMYBIŲ UŽTIKRINTI KAINŲ STABILUMĄ

Kalbant apie Lietuvos galimybes vykdyti Mastroichto kainų stabilumo kriterijų artimiausiu metu, į akis krenta faktas, jog dabartinės valiutų sąjungos kontekste tai turi mažai prasmės, kadangi Lietuvos rodikliai stojant į euro zoną, tarkim, 2014 m. būtų lyginami su recesiją išgyvenančiomis arba iš jos besikapstančiomis ES šalimis. Taigi šiose valstybėse infliacijos rodikliai bus kur kas mažesni. Norint garantuoti įvykdyti techninį Mastroichto infliacijos kriterijų, Lietuvos vyriausybei užtektų nusipirkti naftos ir grūdų opcionalus ir esant sparčiam šių žaliavų kainų kilimui panaudoti opcionalų pajamas subsidijuojant maisto ir kuro kainas. Šis patarimas, be abejo, yra sunkiai įgyvendinamas ir kirstųsi su ilgalaikio kainų stabilumo, kurio reikalauja Mastroichto kriterijus, idėja. Tačiau tai parodo, jog ar Lietuva vykdytų infliacijos kriterijų, didele dalimi priklausys ne nuo mūsų, o nuo dilerių Čikagos žaliavų biržoje. 4.3 diagramoje pavaizduotas Lietuvos bazinės (atmetus naftos ir maisto kainų efektą) infliacijos ir Mastroichto kriterijaus palyginimas, kuris parodo, jog išvengus sparčios atsivežtinės infliacijos, Lietuva galėtų sėkmingai vykdyti kainų stabilumo kriterijų artimiausiais metais.

Naujausi 2012 m. duomenys rodo, jog infliacijos sparta šių metų pradžioje išliko aukšta – balandžio mėnesį metinis rodiklis siekė 4,2 proc. Didžiausią įtaką infliacijai vis dar turėjo nafta, kuri, matuojant eurus, šį balandį buvo 6,6 proc. brangesnė nei prieš metus. Džiugi žinia, jog pastaruoju metu juodasis auksas pinga – vien per gegužę jo kaina nukrito daugiau nei 5 proc. Visgi nors naftos kainos ir pradėjo mažėti, tačiau šildymo sąskaitos gyventojams ateinančią žiemą vis dar bus didelės, kadangi vidutinė kuro kaina išlieka aukšta.

Nepaisant to tikimės, kad bendras Lietuvos infliacijos rodiklis antroje metų pusėje mažės. Prie to turėtų prisidėti ir vasaros pabaigoje pasaulinėje rinkoje, mūsų nuomone, šiek tiek atpiginsiantys grūdai. Prognozuojame, jog 2012 m. pabaigoje infliacija sieks 3,2 proc. Galimi politikų sprendimai prieš Seimo rinkimus ar po jų mažinti PVM tarifus atskiroms prekių grupėms turėtų abejotiną įtaką galutinėms prekių kainoms ir infliacijai, kadangi neaišku, ar PVM sumažinimo nauda atitektų vartotojui, o ne gamintojui ar platintojui.

5. Darbo rinka ir namų ūkių pajamos

Nepaisant vieno sparčiausių ūkio augimo Europoje, situacija Lietuvos darbo rinkoje išlieka sudėtinga. Nors 2011 m. (pirmąkart nuo 2007 m.) bedarbių skaičius sumažėjo, tačiau realus vidutinis atlyginimas taip pat mažėjo, o atotrūkis tarp kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos apmokėjimo išaugo. 2012 m. pirmąjį ketvirtį nedarbo lygio padidėjimas yra iš dalies nulemtas sezoniškumo, tačiau tai taip pat parodo vis dar silpną darbo jėgos paklausą. Neramina tai, jog šalies ūkiui atsigauant ir toliau, darbdaviai susidurs su rimtais išbandymais ieškant kvalifikuotos darbo jėgos, mat didelė dalis dabartinių bedarbių bus išvykę svetur, o kita dalis paprasčiausiai praras motyvą ir papildys neaktyvių gyventojų gretas.

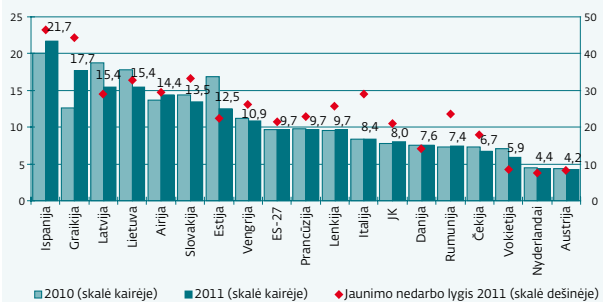
2011 M. NEDARBO LYGIS SMUKO, TAČIAU MAŽĖJIMO TEMPAS LĖTĖJA

2011 m. pabaigoje nedarbo lygis sumažėjo iki 13,9 proc., o vidutinis metinis rodiklis pernai šalyje siekė 15,4 proc. Prieš metus šie rodikliai atitinkamai sudarė 14,8 ir 17,8 proc. Svarbu pastebėti, jog prie šio bedarbių skaičiaus mažėjimo prisidėjo ne tik „lengviau kvėpuojančių“ įmonių naujai sukurtos darbo vietos, bet ir nemažėjantys emigracijos tempai. Daugiausiai naujų darbo vietų sukūrė atsigauantys transporto ir saugojimo (36 proc. visų naujų darbo vietų) bei pramonės (19 proc. visų naujų darbo vietų) sektoriai. Tačiau jau pirmąjį 2012 m. ketvirtį ketvirtinis nedarbo lygis pasiekė 14,5 proc. Visgi tai – laikina sezoniškumo įtaka, mat dirbančiųjų skaičius labiausiai mažėjo prekyboje ir statybose, o jau 2012 m. kovą Lietuvos Darbo birža fiksavo registruotų bedarbių sumažėjimą 0,7 proc., palyginus su mėnesiu prieš tai. 2012 m. prognozuojamas tolesnis darbo rinkos atsigavimas ir bedarbių skaičiaus mažėjimas, tačiau lėtėjant šalies ūkio augimui bus sukurama mažiau naujų darbo vietų, todėl užimtumo augimas bus lėtesnis nei pernai.

Neramina tai, jog mažėjant nedarbui, ilgalaikių bedarbių (kai bedarbiai ieško darbo ilgiau nei metus) skaičius nekinta – pirmąjį 2012 m. ketvirtį jis sudarė 7,3 proc. ir buvo 0,2 proc. didesnis nei ketvirtį prieš tai. Tokie bedarbiai sudaro pusę visų bedarbių Lietuvoje, o tai – potencialių problemų židinys. Mat ateityje, Lietuvos ekonomikai augant, ilgalaikiai bedarbiai gali neturėti reikiamos kvalifikacijos bei motyvacijos sugrįžti į darbo rinką, ir šalies žmoniškieji resursai ims sparčiai sekti.

Europos fone Lietuvos darbo rinka vis dar atrodo prastokai – šalis negali atsikratyti „bronzos“ Europos Sąjungos šalių nedarbo lygio nominacijoje. Didesnis vidutinis nedarbo lygis

5.1 diagrama
SUDERINTAS VIDUTINIS METINIS NEDARBO LYGIS, PROC.

Šaltinis: Eurostat

2011 m. fiksuotas tik ypač problemiškes Ispanijoje ir Graikijoje (žr. 5.1 diagramą), o Latvijoje šis rodiklis buvo toks pat kaip Lietuvoje, tačiau per metus sumažėjo daugiau. Estijoje vidutinis nedarbo lygis 2011 m. buvo mažiausias tarp Baltijos šalių (12,5 proc.). Visos Europos Sąjungos vidutinis metinis nedarbo lygis per metus nepasikeitė (9,7 proc.) – darbo rinkų problemos periferinėse Europos šalyse nusinešė teigiamus pokyčius Europos šiaurėje.

DARBO NAŠUMAS AUGA, REALUS UŽMOKESTIS – LŪKURIUOJA

Per 2011 m. vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalyje padidėjo 2,5 proc. iki 2175 Lt. Palyginimui verta paminėti, jog Lietuvoje vidutinis mėnesinis atlyginimas 2011 m. pabaigoje buvo mažiausias tarp trijų Baltijos valstybių – Latvijoje jis siekė 2474 Lt, Estijoje – 2959 Lt, tačiau visos trys šalys patenka į mažiausią vidutinį atlyginimą ES turinčių šalių penketuką. Vidutinis realus darbo užmokestis Lietuvoje dėl infliacijos pernai sumažėjo 1,5 proc. ir traukėsi trečius metus iš eilės, tačiau jau šiemet tikimasi jo augimo. Atlyginimai daugiausiai augo komunikacijų ir technologijų, socialiniame ir sveikatos, žemės ūkio, transporto sektoriuose. Valstybės sektoriuje vidutinis užmokestis augo sparčiau nei privačiame¹ bei išliko net 12 proc. didesnis.

Neto darbo užmokestis per 2011 m. paaugo kiek mažiau nei bruto – 2,4 proc. Tai yra normalus reiškinys žinant, jog augant (krentant) bruto atlyginimams, neto atlyginimai didėja (mažėja) mažiau tiems, kam yra taikomas neapmokestinamas

¹ Įskaitant individualiąsias įmones.

pajamų dydis (NPD), t. y. uždirbantiems iki 3150 litų „popie-riuje“. Visgi menkesnį nominalų atlyginimo padidėjimą mažiau uždirbantiems atsveria mažesni mokesčiai.

Per metus atlyginimai daugiausiai didėjo daugiau uždirban- tiems – informacijos ir ryšių (11,2 proc.), žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo (6,8 proc.) bei finansų ir draudimo (5,4 proc.) srityse. Sumažėjimas fiksuotas tik administracinėje ir aptarnavimo bei meninėje, pramoginėje ir poilsio organi- zavimo veiklose (po 0,8 proc.), tačiau šių sričių darbuotojai buvo tarp mažiausiai uždirbančių. Ši uždarbio skirtumo tarp daugiausiai ir mažiausiai uždirbančiųjų didėjimo tendencija yra pastebima ir kitose besivystančiose ar išsivysčiusiose šalyse dėl globalizacijos pasekmių – liberalesnių prekybos įstatymų bei technologijos importo – lemiančių šalių specializacija tose srityse, kuriose jos pasiekia geriausių rezultatų, ir atvirkščiai – neproduktyvių veiklų merdėjimą.

Artimiausius kelerius metus atlyginimus į viršų ir toliau kels mažėjanti kvalifikuotų darbuotojų pasiūla ir nuosaukus ekon- minio augimo periodas. Dėl prognozuojamos mažesnės inflia- cijos (3,2 proc.) ir tolesnio bruto atlyginimų augimo (4 proc.) 2012 m. pabaigoje nominalus atlyginimų augimas turėtų aplenkti infliaciją. 2012 m. gali būti pirmieji nuo 2009 m., kai atlyginimai augs sparčiau nei bendras kainų lygis šalyje. Visgi reikia pažymėti, kad prognozuojamas atlyginimo augimas vidutinio lietuvių perkamąją galią padidins ganėtinai nedaug – maždaug 0,8 proc.

DARBO RINKOS LIBERALIZAVIMAS – ITIN REIKALINGAS DIDINANT MINIMALŲ ATLYGINIMĄ

Dėl vis dar įtemptos situacijos darbo rinkose pastaruosiu metu per Europą, ypač periferijos šalis, nusirito darbo santykių libe- ralizavimo banga – mat lankstesnis atleidimas ir įdarbinimas reišia, jog įmonės jaus mažesnę baimę rizikuoti bei priimti daugiau darbuotojų. Darbo rinkos lankstumo didinimo idėjos neaplenkė ir Lietuvos – neseniai pradėtos derybos tarp darb- davių, profsąjungų bei Vyriausybės dėl darbo kodekso pakei- timų. Siūloma palikti daugiau laisvės darbdavio ir darbuotojo susitarimams, kalbama apie administracinės naštos mažinimą, apmokamų atostogų ir vidutinės darbo dienos trukmės apibrė- žimų keitimą, galimybę atleisti pensijos sulaukusį darbuotoją be priežasties, mažesnes išeitines kompensacijas ir t. t. Šie potencialūs pakeitimai, be abejo, yra skausmingi profsąjun- goms ir sunkiai suprantami krizės nuvargintai visuomenei, tačiau sunkiai kvėpuojančiai Lietuvos ekonomikai reikalingi kaip gryno oro gurkšnis. Esant dideliui neapibrėžtumui dėl ateities ir nelankstiems teisės aktams, įmonės bijo priimti naujų darbuotojų net sulaukusios pagyvėjimo savo veikloje, todėl visiškai nestebina ši dabartinės dešiniųjų vyriausybės iniciatyva.

Mainais už tai, jog darbuotojų profsąjungos neprieštarautų darbo kodekso pakeitimams, Vyriausybė savo ruožtu sutinka su ilgai pastarųjų reikalaujama minimalaus mėnesinio atlygi- nimo (MMA) padidiniu. MMA klausimas yra nevienareikš- mis – minimalios algos kėlimas gali atsisukti prieš labiausiai nekvalifikuotus darbuotojus bei smulkaus verslo įmones, kurios

dirba žemos pelno maržos aplinkoje. Ir nors MMA kėlimas turėtų kiek pagrausinti surenkamus mokesčius, jis taip pat rei- šia didesnes valstybės išlaidas, mat viešajame sektoriuje, ypač savivaldybėse, yra nemažai dirbančių už minimalią algą. Visgi reikia paminėti, jog padidėjęs minimalus atlyginimas paskatins kai kuriuos ekonomiškai neaktyvius gyventojus ieškoti darbo ir padidins užimtumą šalyje.

Suprantamas ir visuomenės nepasitenkinimas trečia nuo galo minimalia alga Europos Sąjungoje (mažesnė minimali alga pernai buvo tik Rumunijoje ir Bulgarijoje, o Latvijoje ir Estijoje ji siekė 1000 litų). Nuo paskutinio MMA padidėjimo 2008 m. kainos Lietuvoje dėl infliacijos gerokai išaugo, o ir pats sąlyginis tokios algos dydis neskatina dalies bedarbių ieškoti darbo. Be to, šiuo metu yra gan palankios aplinkybės didinti minimalią algą. Apytiksliais skaičiavimais Lietuvoje yra per 200 tūkst. žmonių, gaunančių minimalią algą. Skaičiuojant paprastai, 50 Lt padidėjimas reikštų papildomą 66,5 litų (algos padidėjimo ir papildomų mokesčių valstybei suma) našta verslui už vieną tokį darbuotoją. Iš viso tokio padidinio kaina darbdaviams būtų lygi 160 mln. litų per metus. 100 litų padidėjimas atitinka- mai padidintų darbdavių išlaidas 320 mln. litų per metus. Šiuo metu tokie nuostoliai verslui įkandami – 2011 m. šalies įmonės uždirbo 8,4 mlrd. litų pelno. Taigi vertinant potencialius plusus, siejamus su darbo rinkos liberalizavimu, ir minimalios algos didinimas juos vykdant, galima teigti, kad tokie sprendimai būtų naudingi tiek šalies visuomenei, tiek ekonomikai.

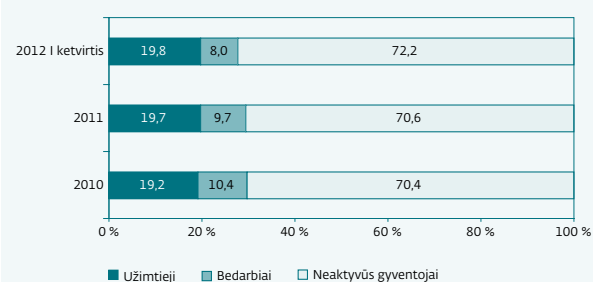
JAUNIMO UŽIMTUMO PROBLEMĄ MAŽINA STUDIJUOJANTIS JAUNIMAS

Europos Sąjungoje jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbo lygis ketvirtąjį 2011 m. ketvirtį siekė 21,2 proc. Lietuva (31,7 proc.) pagal šį rodiklį buvo ketvirta didžiausia jaunimo nedarbą turintį šalis po Ispanijos (45,8 proc.), Graikijos (45 proc.) ir Slovakijos (33,6 proc.). Kaimyninėse Latvijoje bei Estijoje šis rodiklis siekė atitinkamai 28,2 ir 22,2 proc. Visgi per 2011 m. Lietuvos rezultatas, palyginus su metais prieš tai, buvo 2,2 proc. punkto mažesnis, o per pirmąjį 2012 m. ketvirtį – dar 3,3 proc. ir siekė 28,7 proc.

Pagrindinė šio sumažėjimo priežastis yra krintantis jaunimo aktyvumas darbo rinkoje (žr. 5.2 diagramą). Tik mažiau nei 28 proc. visų tokio amžiaus žmonių buvo ekonomiškai aktyvūs (t. y. dirbo ar ieškojo darbo), o prieš metus šis skaičius siekė beveik 30 proc. Net 93 proc. nedarbančio jaunimo mokėsi aukštojoje, profesinėje ar bendrojo lavinimo mokykloje, o iš nesimokusiųjų tik trečdalis nedirbo. Apytiksliai skaičiuojant, nei dirbo, nei mokėsi tik apie 10 proc. jaunų žmonių, o tai gero- kai optimistiškesni skaičiai žvelgiant į bendrą nedarbo lygį šalyje. Akivaizdu, jog nerimas dėl vieno aukščiausių ES jaunimo nedarbo rodiklio yra gerokai perdėtas, ypač žinant lietuvių požiūrį į aukštąjį mokslą – šalyje studijuoja gerokai didesnė dalis jaunų žmonių nei, tarkim, didžiausią jaunimo nedarbą turinčioje Ispanijoje. O tuo pat metu dirbti ir studijuoti renkasi retas.

Daugiau nerimo kelia lėta aukštąsias mokyklas baigusiujų integracija į darbo rinką. Šį reiškinį lemia Lietuvoje vis dar gaj

5.2 diagrama
JAUNIMO (15–24 METŲ) EKONOMINIS AKTYVUMAS

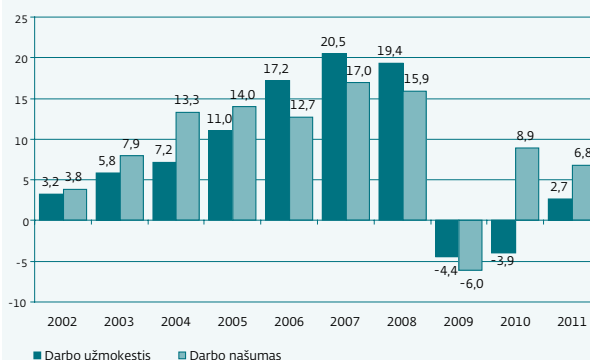
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

tendencija, kuomet dažnas abiturientas renkasi specialybę remdamasis ne asmeninėmis simpatijomis, o įsivaizduojamomis ateities finansinėmis perspektyvomis. Tokiu būdu atsirandantys neadekvatūs finansiniai lūkesčiai bei menkas supratimas apie būsimą darbo pobūdį vėliau dažnai nuvilia. Apklausos rodo, kad didelė dalis studentų pabaigę mokslus net neketina dirbti pagal specialybę. Dėl šios priežasties yra sveikintinos pastaruoju metu suaktyvėjusios valdžios pastangos spręsti problemą naudojant ES lėšas: 2010 m. parengta nauja ilgalaikė jaunimo politikos strategija, įmonėms suteiktos lengvatos mokesčiams samdant ką tik studijas baigusiuosius, investuojama į su jaunimu dirbančių specialistų tobulinimą. Taip pat nepamirštos ir alternatyvos – pradėtas skatinti jaunimo verslumo ugdymas bei organizacijų veikla. Visgi norimų rezultatų teks dar palaukti, o siekiant ištaisyti šią situaciją reikėtų daugiau dėmesio skirti jaunimo švietimui apie darbo rinką jau vidurinėje mokykloje, nes ten dažniausiai ir pasirenkama ateities profesija.

EMIGRACIJA TOLIAU DIDĖJA – TAI GALI PRADĖTI STABDYTI ŠALIES ŪKIO PLĖTĄ

2009 m. įsigaliojusi prievolė Lietuvos piliečiams deklaruoti privalomojo sveikatos draudimo įmokas metinėje pajamų deklaracijos formoje lėmė, jog anksčiau emigravę tautiečiai puolė oficialiai deklaruoti savo išvykimą 2010 m. Tad pernai oficialioje statistikoje stebėtas 35 proc. oficialių emigrantų skaičiaus sumažėjimas (iki 53,8 tūkst.) apgaulingas. Atmetus PSD deklaravimo prievolės įtaką, emigrantų skaičius 2011 m. augo ir buvo vienas didžiausių per pastarąjį dešimtmetį. Panašu, jog atsigaunančio šalies ūkio tiesioginę įtaką pajuto tik nedaugelis – Lietuva vis dar išsiskiria bene didžiausiu emigracijos intensyvumu iš viso posovietinių šalių bloko, nors gyvenimo lygis mūsų šalyje nėra prasčiausias. Galime tik pasidžiaugti, jog grįžusių Lietuvos piliečių skaičius buvo net 3 kartus didesnis nei metais prieš tai ir siekė 14 tūkst. Daugiausiai grįžusių yra iš tų šalių, į kurias dažniausiai ir emigruojama – Jungtinės Karalystės bei Airijos. Tačiau net ir šis pagerėjimas optimizmo neteikia – panašu, jog grįžtama ne savo iniciatyva, mat šias šalis krizė palietė skaudžiau, tad ir darbą rasti jose pasidarė sunkiau.

5.3 diagrama
DARBO NAŠUMO* IR DARBO UŽMOKESČIO METINIAI AUGIMO TEMPAI, PROC.

* Vieno dirbančiojo sukurta pridėtinė vertė to meto kainomis

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Suintensyvėjusi emigracija vis dažniau pasireiškia kvalifikuotos darbo jėgos trūkumu, o tai ilgainiui gali pradėti stabdyti Lietuvos ūkio plėtrą. Pritraukti kitų ES šalių darbuotojus yra beveik neįmanoma dėl pernelyg žemo darbo užmokesčio, kurį kritiškai vertina net ir potencialūs imigrantai iš trečiųjų šalių. Lietuvos darbo birža per 2011 m. išdavė 2 kartus daugiau leidimų užsieniečiams dirbti Lietuvoje (3327 leidimus) nei prieš metus, tačiau šis skaičius išlieka ne itin reikšmingas. Vietinė darbo rinka nepelnė išskirtinio populiarumo, ir tik nedidelė atvykėlių dalis, pasibaigus terminui, pakartotinai pratęsė darbo sutartį, o daugiausiai atvykėlių buvo Baltarusijos ir Ukrainos piliečiai, kurie dažniausiai dirbo transporto srityje. Tad artimiausioje ateityje tikėtis didesnio žmoniškųjų išteklių importo neverta, o produktyvumo augimo reikėtų laukti aktyvinant pritraukiamas tiesiogines užsienio investicijas, kai užsienio kompanijos į Lietuvą atsiveža tiek naujas technologijas, tiek efektyvesnio darbo patirtį.

Ilguoju laikotarpiu nedarbo lygio mažėjimas ir realaus atlyginimų augimas priklausys nuo Lietuvos ekonomikos konkurencingumo, kuris pastaruoju metu nuteikia optimistiškai. Antrus metus iš eilės darbo našumo augimo tempai lenkė darbo užmokesčio pokytį (žr. 5.3 diagramą) – vieno dirbančiojo sukurtos pridėtinės vertės (to meto kainomis) prieaugis pakilo beveik 4 proc. Skaičiuojant palyginamosiomis kainomis, Lietuvos darbo našumo prieaugio rodiklis buvo antras (po Bulgarijos) Europos Sąjungoje ir gerokai lenkė tiek Latvijos (2 proc.), tiek Estijos (0,6 proc.) rodiklius. Tačiau jau artimiausioje ateityje tirpstanti darbo jėgos pasiūla gali leisti darbuotojams perimti derybinę iniciatyvą, todėl darbo užmokesčio augimas gali vėl įsisiūbuoti ir pralenkti našumo augimą. Tad įmonėms itin svarbu didinti savo konkurencingumą investuojant į efektyvesnius prietaisus, technologijas. Šių metų pabaigoje prognozuojame nedarbą sumažėsiant iki 12 proc., o naujus darbuotojus įdarbins didžioji dalis pelningai veikiančių ekonomikos sektorių.

6. Užsienio prekyba

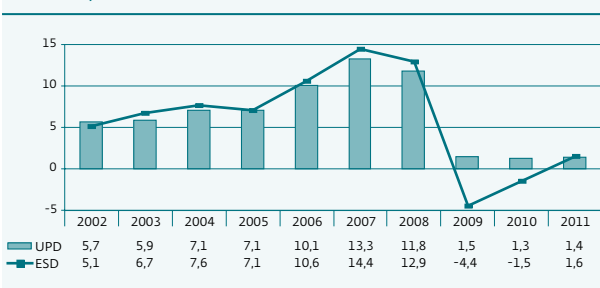
Po 2009 m. Lietuvoje atslūgus statybų bumui, būtent eksporto ir importo dinamika lemia šalies ūkio augimo spartą vidutiniu laikotarpiu. Šia savybe mes neišsiskiriame iš kitų naujųjų ES valstybių, mat krizės akivaizdoje dauguma šalių bando tapti stipriomis eksportuojomomis.

Lietuvos banko duomenis, prekių ir paslaugų eksportas to meto kainomis 2011 m. sudarė 82,6 milijardo litų, o nominalus metinis augimas siekė 27 proc. Įvertinus kainų įtaką, prekių ir paslaugų eksportas realiai padidėjo 13,3 proc. Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, vien šalies prekių eksporto apimtys 2011 m. to meto kainomis sudarė 69,6 milijardo litų ir buvo 15,6 milijardo litų didesnės nei 2010 m. (augimas siekė 28,9 proc.) – tai buvo antri prekių eksporto augimo metai po 2009 m., kuomet eksportas to meto kainomis smego į bedugnę, susitraukdamas 36 proc.

PREKYBOS BALANSĄ SMUKDĖ IŠAUGUSIOS IMPORTUOJAMOS PRODUKCIJOS KAINOS

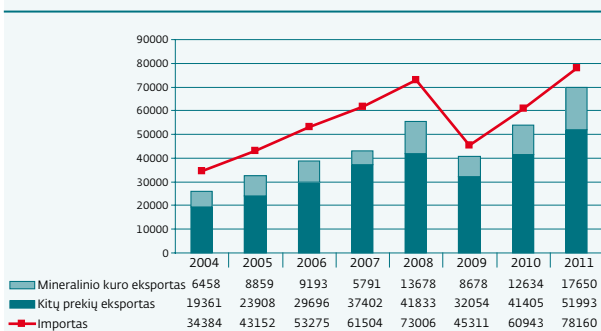
Nepaisant stipraus eksporto augimo, 2011 m. šalies prekybos balansas buvo neigiamas, o deficitas siekė 1,5 proc. BVP (žr. 6.1 diagramą). Pagrindinė to priežastis – sparčiau už eksportą augęs importas (importuotų prekių vertė pernai paaugo 28,3 proc. ir siekė 78,2 milijardo litų) (žr. 6.2 diagramą). Prekybos balansą neigiamai veikė eksportuotų ir importuotų prekių kainų kitimo dinamika – 2011 m. importuotos prekės brango labiau (14,2 proc.) nei eksportuotos (13,5 proc.). Importuotų prekių kainą kėlė naftos ir su naftos kainomis koreliuojančių žaliavų kainų augimas pasaulinėje rinkoje. 6.3 diagramoje aiškiai matyti 2011 m. stipriai išaugusi importuotų tarpinio vartojimo prekių reikšmė. Būtent ji ir parodo brangusių žaliavų poveikį Lietuvos importo apimtims.

6.1 diagrama
EINAMOSIOS SĄSKAITOS IR UŽSIENIO PREKYBOS (PREKIŲ IR PASLAUGŲ) DEFICITAI, BVP PROC.

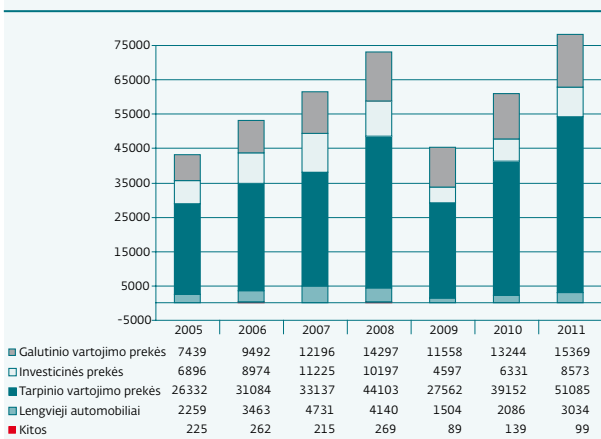
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos bankas

6.2 diagrama
PREKIŲ EKSPORTAS IR IMPORTAS, MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

6.3 diagrama
IMPORTAS PAGAL MAKROEKONOMINES KATEGORIJAS, MLN. LITŲ

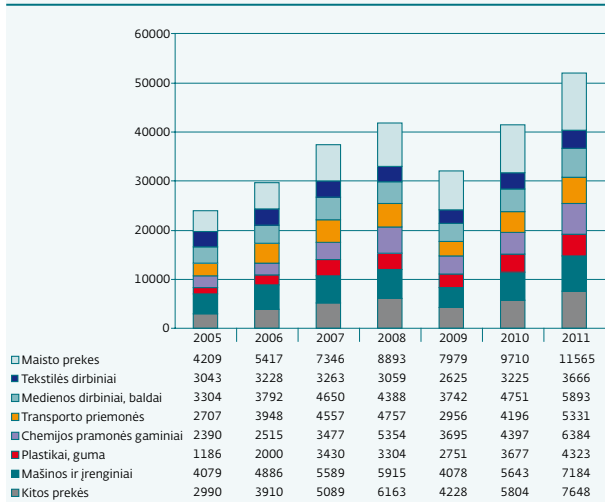

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

PREKIŲ EKSPORTO APIMTIS DIDINO TRADICINIAI SEKTORIAI. VIS SVARBESNĖMIS RINKOMIS TAMPA NE ES ŠALYS

Lietuvos eksportą 2011 m. augino tradiciniai sektoriai (žr. 6.4 diagramą). Atmetus MK eksportą, matyti, jog puikiai sekėsi maisto pramonei – maisto prekių eksportas pernai augo 19,1 proc., o paruošti maisto produktai sudarė 5,9 proc. šalies eksporto. Mašinų ir mechaninių įrenginių, kurie sudaro maždaug dešimtadalį šalies eksporto, pardavimai užsienyje 2011 m. padidėjo 27,3 proc. Taip pat dešimtadalį šalies eksporto sudaranti chemijos pramonė pernai eksporto apimtis augino įspūdingu 45,2 proc. tempu. Transporto priemonių eksportas

6.4 diagrama
EKSPORTAS PAGAL PREKIŲ GRUPES (BE MINERALINIŲ PRODUKTŲ),
MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

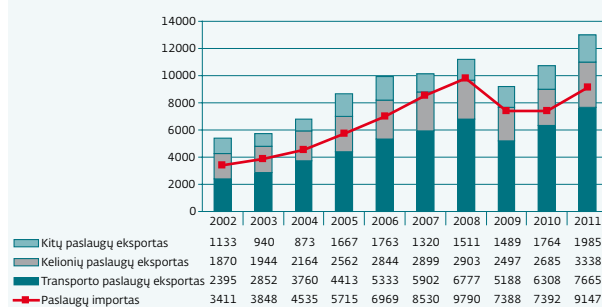
pernai sudarė 7,7 proc., tačiau didžiąją dalį užėmė automobilių reeksportas į NVS šalis.

Žvelgiant į eksporto rinkas matyti didėjanti NVS šalių svarba, tačiau Europos Sąjunga kol kas išlieka didžiausia eksporto rinka. Atmetus MK eksportą, pardavimų apimtys ES šalyse sudarė 56,7 proc. viso eksporto. ES svarba pastebimai mažėja: 2009 m. į ES eksportuota 62,6 proc., 2010 m. – 59,1 proc. prekių. Tuo pačiu spartėja pardavimai Rytų rinkose – prekių eksportas į NVS 2011 m. sudarė 33,3 proc. viso eksporto, o šis rodiklis pastaraisiais metais kilo: 2009 m. eksporto į NVS dalis siekė 27,1 proc., o 2010 m. – jau 31,7 proc. Ši tendencija rodo Lietuvos verslo sugebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančių ekonomikos realijų. Po 1998 m. įvykusios Rusijos krizės verslas gana sparčiai persiorientavo į ES rinkas. Dabar dėl aukštų žaliavų kainų dauguma NVS valstybių išgyvena spartesnį ūkio augimą nei ES valstybės, o Lietuvos verslas vėl orientuojasi į tas rinkas, kuriuose perkama ir mokama daugiau.

PASLAUGŲ EKSPORTAS AUGO REKORDINIAIS TEMPAIS, TAČIAU PASLAUGŲ EKSPORTUOJAME MAŽIAUSIAI TARP BALTIJOS ŠALIŲ

6.5 diagrama parodo, jog paslaugų eksportas Lietuvoje 2011 m. augo rekordiniu tempu – 21,1 proc. Tai buvo didžiausia augimo

6.5 diagrama
PASLAUGŲ EKSPORTAS IR IMPORTAS, MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos bankas

sparta ES, o svariausią įtaką paslaugų eksporto apimčių didėjimui darė tradiciniai sektoriai – transportas ir turizmas (beveik 90 proc. viso augimo). Atvykstamajam turizmui teigiamos įtakos turėjo ir rudenį Lietuvoje vykęs Europos krepšinio čempionatas.

Nepaisant sparčios šio eksporto tipo plėtros, neramina vis dar žemas eksportuojamų paslaugų lygis Lietuvoje. 2011 m. vienam Lietuvos gyventojui teko 1,2 tūkst. eurų vertės eksportuojamų paslaugų, o Latvijos rodiklis siekė 1,6 tūkst. eurų. Visgi didžiausi paslaugų eksportuotojai Baltijos šalyse išliko estai, ten vienam gyventojui teko net 3 tūkst. eurų paslaugų eksporto.

Lietuvos eksporto apimčių didėjimas 2011 m. lėmė spartesnę šalies ūkio plėtrą, o vidaus vartojimui ir toliau augant tik iš lėto, būtent nuo eksporto plėtros priklausys šalies ekonomikos augimo greitis 2012 m. Naujausi duomenys rodo, jog eksporto augimo sparta lėtėja: sausį metinis eksporto augimo tempas siekė 13,3 proc., vasarį 10,4 proc., o kovą 11,9 proc. Mes manome, jog paslaugų ir prekių eksporto apimtys 2012 m. iš viso paaugs 6 proc., t. y. maždaug dvigubai mažiau nei pernai. Pagrindinė to priežastis jau ne kartą leidinyje minėti silpni ekonominio augimo lūkesčiai Vakarų Europoje. Taip pat Lietuvos eksportuotojams kenks vėl stipriai sumažėjęs zloto kursas. Verta pastebėti, kad zloto kursas jautriai reaguoja į problemas euro zonoje, tad tokiu būdu problemų eskalavimas vieningos valiutos erdvėje kenkia lietuviškų prekių eksportui į Lenkiją.

7. Investicijos

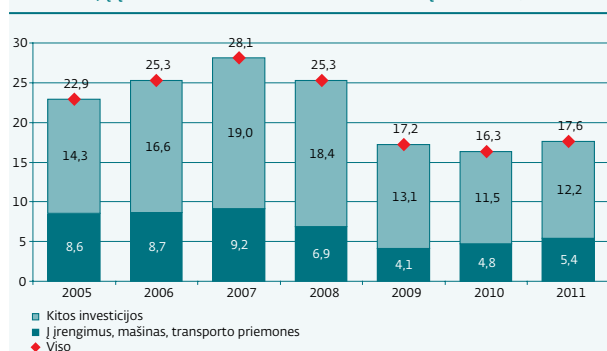
Materialinės investicijos yra ilgalaikio Lietuvos ūkio augimo pagrindas. Tačiau praėjusiais metais vyravęs neapibrėžtumas dėl Lietuvos ir Europos ekonomikų ateities vertė įmones atidėti stambesnius investicijų projektus, todėl materialinių investicijų lygis 2011 m. kilo ganėtinai nežymiai netgi turint omenyje gerėjusią įmonių finansinę padėtį. Lyginant su BVP, investicijų lygis Lietuvoje pakilo nuo 16,3 proc. 2010 m. iki 17,6 proc. 2011 m. Pernai šalies investicijų lygis nežymiai nusileido ES vidurkiui, kuris siekė 18,6 proc., o pagal investicijas atsilikome ir nuo kaimynų: investicijų apimtys Latvijoje pernai siekė 23 proc., o Estijoje – 22,2 proc.

VIS DAR NEDAUG INVESTUOJAMA Į ĮRENGINIUS

Neramina tai, jog Lietuvoje mažai buvo investuota į įrenginius, mašinas bei transporto priemones – tokios investicijos 2011 m. siekė 5,4 proc. BVP (žr. 7.1 diagramą). Estijos rodiklis siekė 10,1 proc., o Latvijos – net 11,3 proc. (žr. 7.2 diagramą). Investicijos į mašinas ir įrenginius didina įmonių produktyvumą bei lemia didesnę ilgalaikio BVP augimo spartą, menkas tokių investicijų kiekis Lietuvoje yra grėsmė visų pirma pačiam Lietuvos verslui, kadangi nedidinant gamybos apimčių iškyla rizika prarasti užsakymus ateityje, kai pardavimų apimtys didės sparčiai, o gamybos pajėgumų gali pradėti trūkti.

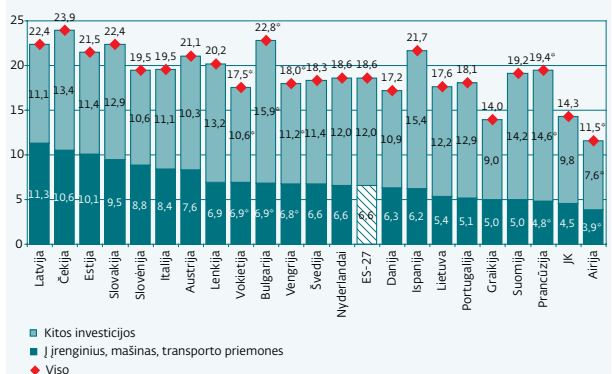
Menkas investicijų lygis Lietuvoje pastaruoju metu dažnai aiškinamas ekonomikos neapibrėžtumu, kuris atbaido verslą nuo investicijų, bei sugriežtėjusia bankų kreditų teikimo politika. Tačiau tiek ekonominė aplinka, tiek bankų kreditų politika yra iš esmės vienoda visose trijose Baltijos valstybėse, o atliktų

7.1 diagrama
INVESTICIJŲ Į PAGRINDINIO KAPITALO FORMAVIMĄ DALIS BVP, PROC.

Šaltinis: Eurostat

7.2 diagrama
INVESTICIJŲ Į PAGRINDINIO KAPITALO FORMAVIMĄ DALIS BVP 2011 M., PROC.

* Įvertinta pagal 2010 m. duomenis

Šaltinis: Eurostat

investicijų kiekis Latvijoje ir Estijoje yra žymiai didesnis nei Lietuvoje.

ĮSPŪDINGAS INVESTICIJŲ DIDĖJIMAS APDIRBAMOJOJE PRAMONĖJE SLEPIA ŽEMOS PALYGINAMOSIOS BAZĖS EFEKTĄ

Investicijų apimtys Lietuvos apdirbamojoje pramonėje, kuri yra vienas iš svarbiausių eksportuojančių sektorių, 2011 m. padidėjo net 71,4 proc. Įspūdingas sektoriaus investicijų augimas slepia ganėtinai spartų investicijų kiekio didėjimą beveik visose sektoriaus šakose. Didžiausią svorį šiame investicijų krepšelyje turėjo maisto bei medienos pramonės: investicijų srautas maisto pramonėje padidėjo 50,1 proc., o medienos pramonėje – 55,3 proc. Visgi šis didėjimas atspindi labai mažą palyginamąją bazę, nes 2011 m. buvo pirmieji po krizės, kai investicijų apimtys pradėjo didėti.

Investicijos apdirbamojoje pramonėje skausmingai mažėjo visą krizinį 2008–2010 m. laikotarpį. Krizės įkarštyje – 2009 m. – materialinių investicijų apimtys, palyginti su 2008 m., sektoriuje sumažėjo net 42 proc. Taigi 2011 m. buvo materialinių investicijų atsigavimo metai pramonei, tačiau ekonominės ateities neapibrėžtumas trukdė materialinių investicijų kiekį didinti sparčiau.

Nuo duobės dugno 2011 m. atsispyrė ir materialinės investicijos statybų sektoriuje. Jos 2011 m. padidėjo 42 proc., tačiau

tokį didelį augimo greitį vėlgi reikėtų aiškinti ypatingai žema palyginamąja baze.

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ SRAUTAS PERNAI DIDĖJO, TAČIAU PAGAL SUKAUPTAS TUI VIS DAR ATSILIEKAME NUO KAIMYNŲ

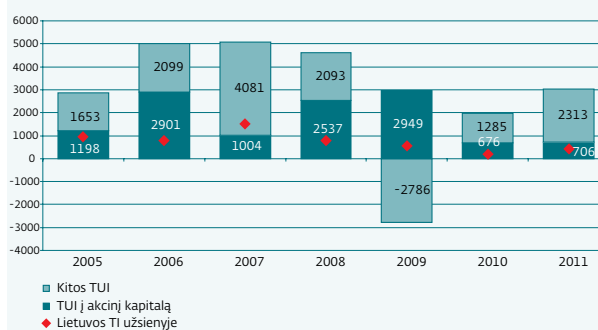
Ne kartą šiame leidinyje esame pabrėžę tiesioginių užsienio investicijų (TUI) svarbą ilgalaikiai Lietuvos ekonomikos raidai. Ši vyriausybė yra išsikėlusi TUI pritraukimą kaip vieną savo prioritetų, o investicijas aktyviai medžioja *Investuok Lietuvoje*. Tačiau, kaip toje patarlėje, matome, jog einant giliau į mišką daugėja ir medžių – akivaizdu, jog TUI pritraukimui nepakanka tik į išorę nukreiptų pastangų (gerų ryšių su investuotojais palaikymo, šalies reklamos ir t. t.), o reikia susitvarkyti ir savo kiemą. Būtina mažinti biurokratinės kliūtis verslui, kovoti su korupcija savivaldybių lygyje. Svarbiausia, kad šie veiksmai ne tik padės prisikviesti užsienio kapitalą, bet ir palengvins vietos verslo dalią.

2011 m. TUI srautas Lietuvoje sudarė 3 mlrd. litų (2,8 proc. BVP) ir, palyginti su 2010 m., padidėjo 1,1 mlrd. litų, arba 54 procentais (žr. 7.3 diagramą). Tiesa, TUI Lietuvoje daugiausia padidėjo dėl išaugusio reinvesticijų srauto, o taip pat didelę įtaką turėjo vienetinis farmacijos įmonės *Sanitas* pardavimas Kanados farmacijos gigantei *Valeant*.

Kanadiečiai už 87,2 proc. *Sanito* akcijų sumokėjo 942,1 mln. litų, pagal įsigytos įmonės vertę tai buvo didžiausias įsigijimo sandoris Lietuvoje nuo 2007 m. Tiesa, į Lietuvos TUI srautą buvo įskaičiuota tik maždaug pusė aukščiau minėtos sandorio sumos, nes kiti buvę *Sanito* akcininkai – užsienio investiciniai fondai.

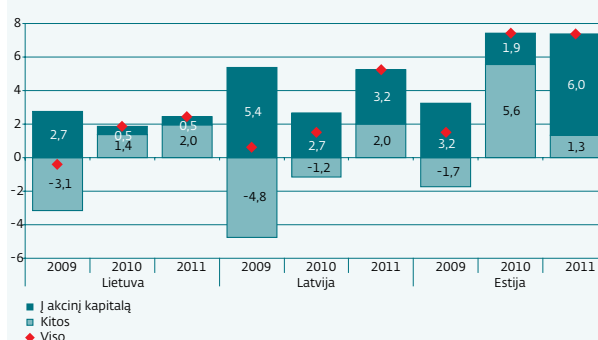
Investuok Lietuvoje duomenimis, ši viešoji įstaiga 2011 m. į Lietuvą atvedė 25 užsienio bendroves, kurios planuoja investuoti apie 800 mln. litų. Tai 30 proc. daugiau negu 2010 m. Įmonės, kurios pernai apsisprendė pradėti veiklą Lietuvoje, planuoja sukurti beveik 2400 naujų darbo vietų per trejus metus. Atitinkamas rezultatas 2010 m. buvo kiek daugiau negu 2200 naujų darbo vietų. Lietuvoje pernai daugiausia investicinių projektų inicijavo finansinių, verslo paslaugų, pramoninės įrangos, vartojimo produktų, elektronikos komponentų, taip pat programinės įrangos ir IT kompanijos. Visgi pagal grynųjų tiesioginių investicijų srautą Lietuva dar gerokai atsilieka nuo Estijos ir Latvijos (žr. 7.4 diagramą).

7.3 diagrama
TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ SRAUTAS, MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos bankas

7.4 diagrama
GRYNŲJŲ TIESIOGINIŲ INVESTICIJŲ SRAUTO SANTYKIS SU BVP BALTIJOS
ŠALYSE, PROC.

Šaltinis: Eurostat

Apibendrinant galima teigti, jog 2011 m. šalyje nebuvo investicijų proveržio laikotarpis, o jei investicijų kiekis Lietuvoje ilgesnį laiką išliks gerokai žemesnis nei kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse, to pasekmes pajus šalies verslas, mat atsi-
gaunant pasaulio ekonomikai Lietuvos įmonės gali pralaimėti konkurencinę kovą regione. Visgi šalies ekonomikai toliau augant, įmonėms padidės spaudimas investuoti į gamybos apimčių didinimą. Šiomet tikimės nedidelio investicijų kiekio padidėjimo. Naujausi duomenys rodo, jog materialinių investicijų kiekis to meto kainomis pirmą 2012 m. ketvirtį grįžo į 2009 m. pradžios lygį, tačiau pusę visų investicijų sudarė investicijos į pastatus ir inžinerinius statinius.

8. Valstybės finansai

Visoje Europoje plintantis taupymo nuovargis, puikiai atspindėjęs rinkimų Graikijoje ir Prancūzijoje rezultatuose, neabejotinai turės įtakos ir artėjančių Lietuvos Seimo rinkimų kampanijos tematikai. Visgi svajones apie didesnes valstybės išlaidas reikėtų užmiršti – išteklių tam nebus, nepaisant to, jog Lietuvos valstybės finansų padėtis pastaruoju metu stabilizavosi.

VALSTYBĖS SKOLOS AUGIMAS SULĖTĖJO

2008–2011 m. laikotarpiu Lietuvos valstybės skola padidėjo daugiau nei dvigubai – nuo 17,4 mlrd. iki 43,2 mlrd. litų, o skolos santykis su BVP – nuo 15,5 proc. iki 39,1 proc. Nepaisant šio staigaus padidėjimo, Lietuvos valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis išlieka 2 kartus mažesnis nei Europos sąjungos vidurkis (82,5 proc.) bei 3 kartus mažesnis už euro zonos periferijos šalių įsiskolinimus (111,9 proc.) (žr. 8.1 diagramą). Tik 5 ES šalys 2011 m. baigė su mažesniu nei Lietuvos skolos rodikliu. Per praėjusius metus mūsų šalies įsiskolinimai padidėjo beveik 5 mlrd. litų (arba 11,5 proc.), tačiau dėl tuo pat metu sparčiai augusio šalies ūkio, skolos ir BVP santykis per 2011 m. padidėjo tik 0,5 proc. punkto ir metų gale siekė 38,5 proc. Analizuojant Lietuvos Finansų ministerijos planus, matyti, jog 2012 m. bendrasis valdžios įsiskolinimas turėtų šiek tiek viršyti 45 mlrd. litų, tad ir toliau skolos augimas aplenkis nominalų BVP augimą, nepaisant to, kad vien dėl infliacijos nominalus BVP 2012 m. turėtų padidėti bent 3 proc. Tačiau džiugina tai, kad valstybės skolos didėjimas akivaizdžiai lėtėja ir netgi tikimasi mažėjimo. Tikėtinas Lietuvos įsiskolinimo santykis su BVP 2012 m. pabaigoje turėtų sudaryti apie 40 proc., o iki 2015 m. Vyriausybė

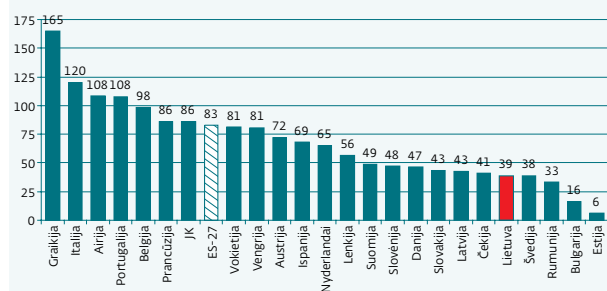
siekia sumažinti šį rodiklį iki 35 proc. BVP. Tačiau siekiant šių tikslų būtina ir toliau laikytis griežtos fiskalinės drausmės.

BIUDŽETO PAJAMOS AUGA – IŠLAIDOS NUSTOJO MAŽĖTI

Valdžios sektoriaus pajamos 2011 m. sudarė 33,9 mlrd. litų – 32 proc. BVP. 8.2 diagramoje matyti, jog Europos Sąjungos mastu santykinis biudžeto pajamų lygis Lietuvoje yra žemas (ES vidurkis 2011 m. – 44,6 proc. BVP). Toks pajamų lygis Lietuvoje yra nulemtas tiek žemesnių mokesčių (pvz., kapitalo apmokestinimas Lietuvoje yra mažiausias ES, tačiau darbo apmokestinimas, įvertinus visus su tuo susijusius mokesčius – vienas didžiausių) tarifų, tiek vieno aukščiausių žemynė nedarbo lygio. Per metus fiksuotas 5,9 proc. biudžeto pajamų augimas, kuris visiškai atitiko šalies ūkio metinį pokytį, o mokesstinės pajamos, pagrįdė dėl atsigautančių įmonių rezultatų, padidėjo dar daugiau (8,5 proc.) ir sudarė 17 mlrd. litų, t. y. pusę visų valdžios sektoriaus pajamų (žr. 8.3 diagramą). Siekiant padidinti pajamas neišvengta ir naujų mokesčių – apmokestintas prabangus, virš 1 mln. litų vertės, nekilnojamas turtas, svarstomi indėlių palūkanų ir prabangių automobilių mokesčiai, grįžta prie pridėtinės vertės mokesčio didinimo ir progresinių mokesčių idėjų. Visgi reikėtų neužmiršti, jog naujai įvedami arba didinami mokesčiai ekonomikos augimo neskatina, o net ir pasiekus visišką darbo rinkos užimtumą, biudžeto pajamos drastiškai nepadidėtų (tiesa, sumažėtų išlaidos socialinėms išmokoms).

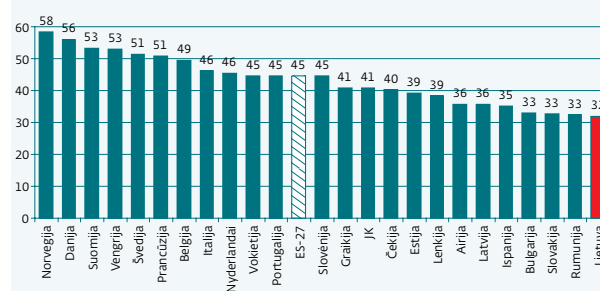
Todėl šiuo metu yra lygiai taip pat svarbu skirti daugiau dėmesio sprendžiant kitas įsisenėjusias – išplitusias šešėlinės ekonomikos bei neefektyvios valstybinių įmonių veiklos – problemas. Deja, per pastaruosius metus šiame fronte suaktyvėjusios

8.1 diagrama
VALDŽIOS SEKTORIAUS SKOLA 2011 M., DALIS BVP, PROC.

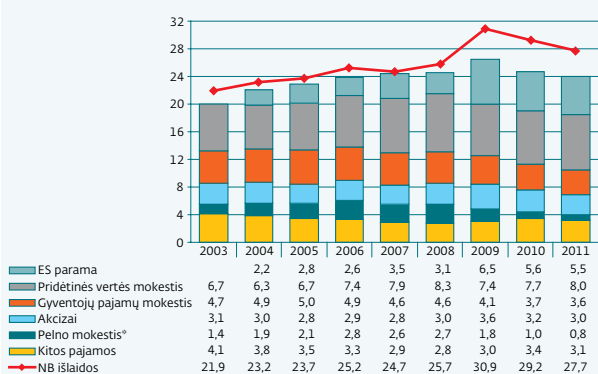
Šaltinis: Eurostat

8.2 diagrama
VALDŽIOS SEKTORIAUS PAJAMOS 2011 M., DALIS BVP, PROC.

Šaltinis: Eurostat

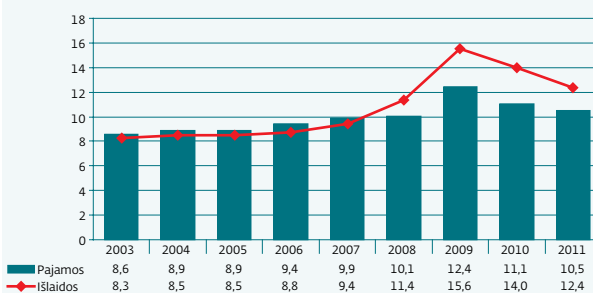
8.3 diagrama
NACIONALINIO BIUDŽETO PAJAMOS IR IŠLAIDOS, BVP PROC.

* Įskaitant socialinį mokestį

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

8.4 diagrama
VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO PAJAMOS IR IŠLAIDOS, BVP PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

BIUDŽETO DEFICITAS MAŽĖJA – TAČIAU ATSIPALAI DUOTI DAR ANKSTI

Vyriausybės pastangos kol kas neduoda tiek naudos, kiek norėtųsi. Žadėtas 1 mlrd. litų ištraukimas „iš šešėlio“ įvykdytas, geriausiai atveju, pusėtinai, o, pasak *Baltijos bendrovių valdymo instituto* 2012 m. gegužės mėn. atlikto tyrimo, valstybinės įmonės Lietuvoje vis dar valdomos prasčiausiai tarp Baltijos šalių, jau nekalbant apie šiaurinius kaimynus. Tačiau tokių problemų sprendimai atima daug laiko ir pastangų, o skubotas jų įgyvendinimas gali baigtis prastai, tad galime pasidžiaugti bent jau tuo, jog šalies valdžia pripažįsta šias šalies finansų ydas ir pradėjo jas spręsti. Norėtųsi tikėtis, jog šiuos darbus tęs ir naujoji valdžia.

Valdžios sektoriaus išlaidų santykis su BVP praėjusiais metais sumažėjo nuo 41,3 proc. 2010 m. iki 36,8 proc. (ES vidurkis 49,1 proc.), tačiau nominalus biudžeto išlaidų padidėjimas nuo 39,2 mlrd. 2010 m. 2,1 proc. iki 39,7 mlrd. litų reiškia tik vieną – išlaidų karpymo periodas Lietuvoje baigtas, kai daugumoje ES šalių jis tik prasideda. Jau dabar pasauliniu mastu pripažįstamos Lietuvos taupymo pastangos krizės metu ateityje leis šalies ūkiui augti tvariau bei lengviau atremti potencialių krizių puolimą.

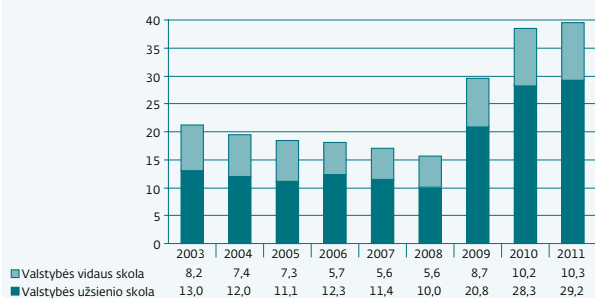
Socialinės apsaugos sektoriui pernai atiteko didžiausia biudžeto išlaidų dalis – 36 proc., tuo tarpu švietimui – 15 proc., sveikatos apsaugai – 13 proc. *Sodros* finansai išlieka vienas didžiausių galvos skausmų siekiant subalansuoti šalies biudžetą, nors praėjusiais metais ir stebėtas *Sodros* deficito mažėjimas (žr. 8.4 diagramą). Per dvyliką 2011 m. mėnesių *Sodros* įplaukos siekė 11,3 mlrd. litų ir viršijo 2008 m., kurie buvo vieni geriausių šalies ekonomikai, lygį (11,1 mlrd. litų). Tai lėmė augantis apdraustųjų skaičius bei ūgtelėjęs jų pajamų lygis. Tuo tarpu *Sodros* biudžeto išlaidos 2011 m. sumažėjo iki 13 mlrd. litų ir buvo 3,9 proc. mažesnės nei planuotos. Visgi, ateityje blogėjant demografinėi situacijai dėl nemažėjančios emigracijos bei visuomenės senėjimo, išlaidos socialinės apsaugos fondams pastebimai mažėti neturėtų, o jų dalis ir toliau sudarys didžiąsą nacionalinio biudžeto dalį.

Vyriausybės pastangos mažinant skylę šalies biudžete atnešė vaisių – 2011 m. Lietuvos valdžios sektoriaus deficitas sumažėjo ir sudarė 5,8 mlrd. litų, arba 5,5 proc. BVP, o deficito mažėjimo tendencija tęsiasi jau antrus metus iš eilės – 2009 m. šis rodiklis siekė 9,4 proc. BVP, o 2010 m. – 7,2 proc. Taip pat 2011 m. buvo pirmieji, kai biudžeto deficitas mažėjo dėl spartaus ūkio bei pajamų augimo, o ne dėl valdžios išlaidų karpymo. Visgi Europos Sąjungos mastu Lietuva vis dar atsiliko nuo kitų valstybių: euro zonos šalių biudžetų deficitų vidurkis 2011 m. buvo 4,1 proc., Europos Sąjungos – 4,5 proc. BVP. Tokį atsilikimą galima paaiškinti tuo, jog Lietuvos ekonomika krizės metu susitraukė gerokai daugiau nei kitų Europos šalių, tad tiek laiko, tiek lėšų biudžetui konsoliduoti reikia daugiau.

SKOLOS REFINANSAVIMO PROBLEMA 2012 M. – BEVEIK IŠSPRĘSTA, DAUGIAUSIAI SKOLINTASI UŽSIENYJE

Pasak LR Finansų ministerijos, Vyriausybė 2012 m. ketina pasiskolinti 10,3 mlrd. litų vidaus ir išorės rinkose (9 proc. BVP). 6 mlrd. litų reikalingi valstybės skolos refinansuoti, likę – šiųmečiam biudžeto deficitui padengti. Lietuva šiemet jau sėkmingai pasiskolino per du trečdalius reikalingų lėšų. 2012 m. sausio pabaigoje išleista nauja 1,5 mlrd. dolerių vertės 10 metų trukmės obligacijų emisija už 6,625 proc. metinių palūkanų. Įdomu tai, jog šios obligacijų emisijos palūkanos, nors ir nežymiai, buvo mažesnės nei Latvijos, kuri, priešingai nei Lietuva, pasirinko TVF pagalbą. 2012 m. balandžio mėn. Lietuvos finansų ministerija taip pat sėkmingai papildė 400 mln. eurų tarptautinę anksčiau išleistų obligacijų emisiją, kuri bus išpirkta 2018 metais, o DNB bankas buvo pirmasis Lietuvos bankas, kartu su užsienio partneriu organizavęs tarptautinės obligacijų emisijos platinimą. Šios emisijos papildymo palūkanos siekė 4,216 proc. ir buvo mažesnės nei tikėtasi. Dar daugiau nei 1 mlrd. litų šiemet jau pasiskolina vidaus rinkoje vykdant skolos vertybinių popierių aukcionus. Kaip ir anksčiau, didžioji valstybės skolos dalis yra finansuojama užsienio rinkose (žr. 8.5 diagramą).

8.5 diagrama
VALSTYBĖS SKOLA, DALIS BVP, PROC.

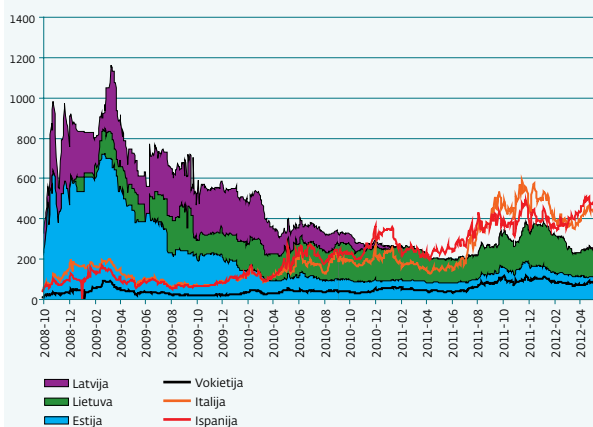

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Šalies skolinimosi sėkmę lėmė pastaruoju metu padidėjęs pinigų kiekis Lietuvos bankinėje sistemoje ir Vakaruose, sėkmingai suvaldytas *Snoro* bankrotas bei užsitarnauta teigiama reputacija tarp investuotojų. Taigi po pirmo šių metų ketvirčio šalies valdžia jau gali kiek atsipūsti – tiek užsienio, tiek vietiniai investuotojai kol kas palankiai vertina šalies pastangas tvarkant šalies finansus ir noriai jai skolina. Šiomet kol kas skolintasi mokant mažesnes palūkanas nei 2009–2010 m. laikotarpiu, taip pat ženkliai sumažėjo apsidraudimo nuo Lietuvos bankroto (angl. *CDS*) kontrakto kaina (žr. 8.6 diagramą). Realu, jog Vyriausybė šiemet dar kartą sieks pasiskolinti tarptautinėse rinkose dėl artėjančio 1 mlrd. eurų dydžio emisijos išpirkimo 2013 m. kovą.

Šiomet Finansų ministerija planuoja 3 proc. biudžeto deficitą, atitinkantį Mastrichto kriterijų, o kitamet – subalansuotą biudžetą, kaip numatyta naujojoje Europos fiskalinio stabilumo sutartyje. Žvelgiant į Lietuvos banko paskelbus

8.6 diagrama
APSIDRAUDIMO NUO ŠALIŲ NEMOKUMO RIZIKOS 5 M. SANDORIŲ KAINA, BAZINIAI PUNKTAI

Šaltinis: Reuters

pirmo 2012 m. ketvirčio biudžeto surinkimo duomenis, šių metų biudžeto planas kol kas vykdomas su kaupu – šalies biudžeto deficitą po pirmų trijų mėnesių sudarė 0,5 proc. planuojamo BVP. Šiuos rezultatus lėmė 1,3 proc. didesnės nei planuota pajamos bei geresni nei tikėtasi pirmojo ketvirčio Lietuvos BVP augimo duomenys (3,9 proc. BVP augimas, palyginus su 2011 m. pirmuoju ketvirčiu). Taigi panašu, jog šiemet 3 proc. biudžeto deficito tikslas bus pasiektas, tačiau tam, kad Lietuva ir toliau judėtų subalansuotų šalies finansų link, būtinas šį rudenį ateisiančios naujos valdžios pasiryžimas tęsti atsakingą biudžeto politiką.

9. Finansų rinka

Pirmoji 2011 m. pusė finansų rinkoms nežadėjo nieko blogo – tikintis Europos ekonomikų atsigavimo, kilo akcijų rinkų indeksai, Lietuvos ir Europos tarpbankinėse rinkose vyravo dalyvių pasitikėjimas vienas kitu, o Europos centrinis bankas (ECB), bijodamas spartesnės infliacijos, netgi du kartus kiltelėjo bazines palūkanų normas. Tačiau jau 2011 m. vasara Baltijos ir Vakarų šalių finansų rinkoms tapo tikru išbandymu – 2011 m. liepą, paaiškėjus, jog Graikijos skolų nurašymas yra neišvengiamas, pradėjo kristi akcijų ir obligacijų kainos, ženkliai sumažėjo likvidumas Europos bankinėje sistemoje. Padėtį bent jau trumpam ištaisė tik „pigias“ ilgalaikes paskolas 2011 m. gruodį ir 2012 m. vasarį Europos bankams suteikęs ECB.

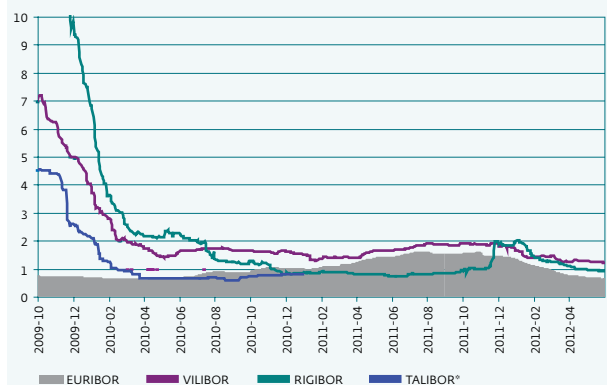
SNORO BANKROTAS NESUKĖLĖ SISTEMINĖS KRIZĖS

Lietuvai 2011 m. lapkritis atnešė netikėtą banko *Snoras* nacionalizavimą, o vėliau ir bankrotą. Latvijai tai reiškė tokį patį didžiąją dalimi pastarajam priklausiusio *Krajbanka* likimą. Tačiau dabar jau galima teigti, jog po bankroto Lietuvoje atsiradusi bankų sisteminės rizikos grėsmė buvo suvaldyta, o tą padaryti padėjo pagal Europos Sąjungos aktus drausti ir operatyviai į bankinę sistemą grąžinti bankrutavusio banko indėliai iki 100 tūkst. eurų. Iš 4 mlrd. Lt indėlininkams išmokėtos draudimo sumos net 77 proc. nusėdo įmonių ir gyventojų sąskaitose kituose bankuose ir tik 23 proc. išmokėta grynaisiais. Tai įrodo, jog visuomenė neprarado pasitikėjimo bankų sistema.

DĖL LIKVIDUMO PERTEKLIUS TARPBANKINĖS PALŪKANOS IŠLIEKA ŽEMOS IR EUROPOJE, IR BALTIJOS ŠALYSE

Dėl didelės grąžintų indėlių sumos 2012 m. pradžioje Lietuvos ir Latvijos tarpbankinėse rinkose susidarė likvidumo perteklius, kuris vertė tarpbankines palūkanas traukti žemyn (žr. 9.1 diagramą). Latvijos 3 mėn. RIGIBOR tarpbankinės palūkanos, 2011 m. metų gale po jau minėtų bankrotų staigiai šoktelėjusios iki 2 proc., 2012 m. pradžioje grįžo į žemesnę nei 0,93 proc. lygį. Lietuvoje situacija susiklostė labai panašiai – 3 mėn. VILIBOR, griuvus *Snorui*, šoktelėjo iki 1,9 proc., o grąžinus gyventojų ir įmonių indėlius bei Lietuvos bankui prisidėjus, jau 2012 m. pradžioje buvo juntamas likvidumo bankinėje sistemoje perteklius, ir tarpbankinės palūkanos pasiekė naujas rekordinės žemumas (1,23 proc.). Tai leidžia kiek lengviau atsikvėpti įsipareigojimų nacionaline valiuta (28 proc. visų išduotų paskolų) turintiems gyventojams bei įmonėms. Šis pasitikėjimas savo

9.1 diagrama
3 MĖN. TRUKMĖS TARPBANKINĖS PALŪKANŲ NORMOS, PROC.

* Estijai nuo 2011.01.01 įsivedus eurą TALIBOR norma nebėra apskaičiuojama

Šaltinis: Bloomberg

valiuta turėtų išlikti ir artimiausiu metu, nors potencialus euro zonos skilimas galėtų sumaišyti kortas.

Tuo tarpu 3 mėn. EURIBOR tarpbankinės palūkanų normos, 2011 m. viduryje pakilusios iki 1,6 proc. vėliau traukė žemyn, o ECB atlikus antrą ilgalaikių paskolų dalinimo rundą 2012 m. vasario gale palūkanos pasiekė 0,675 proc. lygį. Akivaizdus skirtumas tarp euro ir lito bei lato tarpbankinių palūkanų normų atspindi vietinių valiutų devalvacijos riziką, nors pastaroji ir išlieka labai žema.

Tai, jog VILIBOR palūkanos viršija RIGIBOR palūkanas, galima paaiškinti skirtingais šių šalių centrinių bankų normatyvais veikiančioms šalių bankams. Lietuvos bankas neriboja šalyje veikiančių bankų laikomos atvirosios valiutos pozicijos eurai (banko turto ir įsipareigojimo – įskaitant užbalansius – skirtumo). Tuo tarpu Latvijoje komercinių bankų atvira šios valiutos pozicija negali viršyti 10 proc. jų kapitalo – turint omenyje, jog Latvijoje žymiai mažiau paskolų yra išduodama nacionaline valiuta, šalies bankai, kuriuose dauguma indėlių yra padėta latais, yra labiau linkę vienas kitam skolinti perteklinę vietinę valiutą.

GYVENTOJAI PRADEDA VARTOTI DAUGIAU, ĮMONĖS TAUPO

Atsigaunant Lietuvos realiam ūkio sektoriui, antrus metus iš eilės didėjo ir jį aptarnaujantis likvidžiausių pinigų P1 kiekis. Per

metus šis pinigų agregatas fiksavo 13,4 proc. prieaugį: sparčiausiai didėjo grynųjų pinigų kiekis apyvartoje – 23 proc., o vienadieniai indėliai augo 9,6 proc. Tuo tarpu į P2 komponentą patenkančių teminuotųjų indėlių kiekis per metus sumažėjo 3,3 proc., o namų ūkių indėliai – svarbiausias bankų sektoriaus finansavimo šaltinis – per metus susitraukė beveik 0,5 proc. Panašu, jog šalies gyventojai pradeda vartoti šiek tiek daugiau, mažiau taupyti. Žinant, jog nedarbas šalyje pastaruoju metu sumažėjo, o atlyginimai po truputį didėja, ši gyventojų vartojimo augimo tendencija, labai tikėtina, išliks ir šiemet.

Kita vertus, nefinansinių korporacijų indėlių likutis, dėl gerokai išaugusių vienadienių indėlių, didėjo. Dėl ateities dvejojančios įmonės elgėsi priešingai nei gyventojai – neskubėjo investuoti į verslo plėtrą dėl netvirtų lūkesčių ir laikė pinigus apyvartai palaikyti skirtose sąskaitose, kuriomis gali naudotis bet kuriuo metu. Taip pat daugiau nei 80 proc. per metus išaugo virš dviejų metų trukmės sutarto termino įmonių indėliai. Tai gali reikšti, jog vis daugiau šalies įmonių kaupia atsargas bei atideda plėtros planus.

ĮMONĖS SKOLINASI VANGIAU – TAI ATSILIEPS ŠALIES ŪKIO AUGIMUI

Vertinant Lietuvos bankų turtą, visų tipų paskolų portfelis per metus sumenko 7,6 proc., o paskolų privačiam sektoriui bendras likutis susitraukė apie 6 proc. iki 53,6 mlrd. litų (žr. 9.2 diagramą). Šis užsitęsęs paskolų portfelio mažėjimas byloja, jog ne tik gyventojų, bet ir įmonių tarpe vis dar trūksta klientų, norinčių prisiimti ilgalaikių finansinių įsipareigojimų ir tuo pačiu tenkinančių kredito įstaigų nustatytus rizikos kriterijus. Visgi džiugina faktas, jog pirmąjį 2012 m. ketvirtį naujų būsto paskolų gyventojams išduota beveik 23 proc. daugiau nei prieš metus, nors Lietuvos banko 2011 m. lapkritį priimtos atsakingo skolinimosi nuostatos, kuriose numatyta maksimali įkeičiamo turto vertės paskola bei maksimalios gavėjo išlaidos skolos aptarnavimui, pristabdė būsto paskolų augimo tempą. Šiuo metu per mėnesį išduodama 4–5 kartus mažiau tokių paskolų nei 2008 m. pirmoje pusėje, tačiau mažos palūkanos ir atsigaunantis vidaus vartojimas leidžia tikėtis tolesnio šio tipo paskolų augimo. Verta nepamiršti, jog būsto paskolos yra

stambios ir prisiimamos ilgam laikotarpiui, todėl jų portfelis auga labai nuosaikiai.

Kita vertus, jau minėtą išaugusį įmonių atsargumą patvirtina faktas, jog per pirmąjį 2012 m. ketvirtį naujų paskolų įmonėms suteikta rekordiška mažai, o per šiuos metus galime tikėtis, geriausiu atveju, minimalaus paskolų portfelio augimo. Verta pažymėti, jog neapibrėžtumo baimė būdinga ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos Sąjungos verslininkams, o ES bankinis sektorius taip pat nedidina paskolų portfelio, mat turi pradėti galvoti apie po kelerių metų įsigaliosiančius griežtesnius kapitalo pakankamumo reikalavimus. Šiuo metu tiek bankams, tiek įmonėms tenka sudėtingas iššūkis ieškant abiem pusėms priimtinių finansavimo sprendimų.

Nors šis įmonių atsargumas suprantamas – tai iš krizės išmoktos pamokos, tačiau investicijų trūkumas ne tik nekuria darbo vietų, bet ir tiesiogiai mažina šalies realaus BVP augimą. Tad jau artimiausioje ateityje įmonių investicijų skatinimas turėtų tapti šalies Vyriausybės prioritetu.

LIETUVOS BANKAI DAUGIAU LĖŠŲ PRITRAUKIA VIETINĖJE RINKOJE

Skandinavijos šalių kapitalo dominuojamoje šalies bankinėje sistemos paskolų ir indėlių santykis 2011 m. pabaigoje sudarė 129 proc. ir buvo 12 proc. punktų mažesnis nei prieš metus – bankų veikla tapo labiau subalansuota, didesnė paskolų dalis buvo finansuojama iš šalyje pritrauktų išteklių. Nors bankų įsiskolinimai patronuojantiems bankams vis dar sudaro ketvirtadalį visų bankų sistemos įsipareigojimų, priklausomybė nuo šio finansavimosi šaltinio per metus sumenko trečdaliu. Užsienyje bankų gautas finansavimas yra brangesnis nei šiuo metu Lietuvoje pritraukiamos gyventojų ir įmonių lėšos.

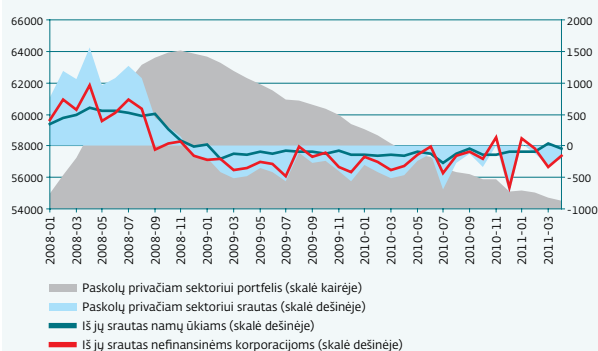
BANKŲ PELNAS ŠIEMET BUS MAŽESNIS NEI PERNAI

Bankų akcininkų nuosavybė pernai išaugo 12,8 proc., o eliminavus *Snoro* banką – net 27,6 proc. ir 2012 m. pradžioje sudarė 6,8 mlrd. Lt. Didžiausią įtaką šiam augimui turėjo 2011 m. uždirbtas 1,1 mlrd. Lt pelnas, kuris buvo labai netoli rekordinio bankų rezultato 2007 m. Tačiau didžioji pelno dalis pernai susidarė dėl reikšmingo visų bankų atidėjinių mažinimo, todėl teigti, jog bankų pelningumas grįžta į prieškrizinį lygį – dar anksti. Tai patvirtina ir 2012 m. pradžia – bankų pelnas šių metų pirmąjį ketvirtį, palyginti su tuo pačiu laikotarpiu pernai, sumažėjo 43,2 proc. – iki 144,6 mln. litų. Didžiausią įtaką šiam neigiamam pelno pokyčiui darė vieno banko įtraukti nauji atidėjiniai blogoms paskoloms, todėl kitų ketvirčių rezultatai, tikėtina, bus geresni, tačiau praėjusių metų lygio nepasieks.

AKCIJŲ RINKOSE SITUACIJA IŠLIKS ĮTEMPTA

Tuo tarpu daugiau rizikuoti mėgstantiems investuotojams į akcijas 2011 m. nebuvo palankūs (žr. 9.3 diagramą). Metų pradžios optimizmą užgožė antrojoje metų pusėje pablogėjusios nuotaikos Europoje, o naujos krizės tikimybė ir eksporto perspektyvų neapibrėžtumas kišo pagalius į ratus investuotojų aktyvumui ir Baltijos biržose. Per 2011 m. NASDAQ OMX Vilnius

9.2 diagrama
PASKOLŲ PRIVAČIAM SEKTORIUI RODIKLIŲ DINAMIKA, MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos bankas

9.3 diagrama
AKCIJŲ RINKOS INDEKSAS OMXV

Šaltinis: NASDAQ OMX Baltic

kotiruojamų akcijų indeksas OMXV fiksavo ženklų 27 proc. kritimą, Talino – 24 proc. NASDAQ OMX Ryga kotiruojamų akcijų indeksas per tą patį laikotarpį susitraukė mažiausiai iš visų Baltijos šalių – 6 proc., tačiau tai galima paaiškinti ir mažiau likvidumu tarp trijų biržų, lėmusiu menkesnį kintamumą. 2011 m. lapkričio 16 dieną paskelbus apie *Snoro* bankrotą, OMXV per kitą dieną krito net 11,25 proc. Per 2011 m. Baltijos biržose listinguojamų bendrovių skaičius sumažėjo nuo 87 iki 84, o sąrašo nepapildė nei viena nauja bendrovė. Bendra Baltijos biržų kapitalizacija sumenko beveik ketvirtadaliu, o apyvarta – 18 proc.

2012 m. pirmasis ketvirtis buvo sėkmingesnis investuotojams, ir OMXV Vilniaus akcijų biržos indeksas pakilo 18 proc., o daugiau nei du trečdaliai visų biržoje kotiruojamų įmonių pirmąjį šių metų ketvirtį pasiekė geresnius rezultatus nei tikėjosi investuotojai. Tačiau kol kas tikėtis reikšmingesnės teigia-

9.1 lentelė

PAGRINDINIAI LIETUVOS FINANSŲ RINKOS RODIKLIAI

		Likučiai laikotarpio pabaigai, mln, litų				Dalis BVP, proc.	Pokytis per metus, proc.	
		2008	2009	2010	2011	2011	2010	2011
P pinigų statistika								
P1		23321,9	22049,9	27398,7	31285,4	29,5	24,3	14,2
	Grynieji pinigai apyvartoje	8520,4	6971,3	7847,2	9680,7	9,1	12,6	23,4
P2		43312,8	43633,9	47726,6	50000,9	47,2	9,4	4,8
P3		44062,9	44181,6	48117,3	50486,5	47,6	8,9	4,9
Kredito įstaigų paskolos privačiam sektoriui								
Nefinansinėms korporacijoms		35733,8	32369,8	29094,4	26980,5	25,5	-10,1	-7,3
Pagal valiutą	Litais	11674,3	7788,4	7057,0	6941,9	6,5	-9,4	-1,6
	Eurais	22321,4	22994,4	21057,2	18769,6	17,7	-8,4	-10,9
	Kitomis valiutomis	1738,1	1587,1	980,2	1269,0	1,2	-38,2	29,5
Namų ūkiams		30180,7	28873,2	27335,5	26105,7	24,6	-5,3	-4,5
Pagal valiutą	Litais	11578,2	8464,0	7277,5	6701,1	6,3	-14,0	-7,9
	Eurais	18314,4	20137,0	19737,5	19105,9	18,0	-2,0	-3,2
	Kitomis valiutomis	288,1	272,2	320,5	298,7	0,3	17,7	-6,8
Pagal paskirtį	Būstui įsigyti	20908,4	20809,3	20658,4	20488,9	19,3	-0,7	-0,8
	Vartojamosios	4368,3	3544,3	3216,8	2386,6	2,3	-9,2	-25,8
	Kitos	4904,0	4519,6	3460,3	3230,1	3,0	-23,4	-6,7
Kredito įstaigų paskolų portfelio kokybės rodikliai, proc.								
Neveiksnios paskolos	Nuvertėjusių paskolų dalis portfelyje	3,4	15,8	16,6	16,3	-	-	-
	Daugiau nei 60 d. pradelstų paskolų dalis portfelyje	1,1	3,6	3,0	2,5	-	-	-
Specialiųjų atidėjinių santykis su paskolų portfeliu		1,2	7,7	7,9	6,9	-	-	-
Privataus sektoriaus indėliai kredito įstaigose								
Nefinansinių korporacijų		8648,0	9406,4	10960,5	12536,0	11,8	16,5	14,4
Pagal valiutą	Litais	6170,5	6195,1	7524,9	8189,2	7,7	21,5	8,8
	Eurais	2187,3	2914,2	3041,4	3641,7	3,4	4,4	19,7
	Kitomis valiutomis	290,2	297,2	394,3	705,1	0,7	32,7	78,8
Namų ūkių		24692,7	25525,3	27121,2	26654,1	25,1	6,3	-1,7
Pagal valiutą	Litais	18107,3	17290,7	19188,5	20351,3	19,2	11,0	6,1
	Eurais	5321,3	7067,8	6502,0	5013,3	4,7	-8,0	-22,9
	Kitomis valiutomis	1264,1	1166,8	1430,8	1289,5	1,2	22,6	-9,9
Naujų paskolų ir indėlių palūkanų normos, proc.								
Paskolos	Litais	10,08	8,14	5,62	5,26	-	-	-
	Eurais	5,91	4,43	4,41	4,47	-	-	-
Indėliai	Litais	7,65	4,94	1,53	1,62	-	-	-
	Eurais	3,66	1,60	0,99	1,18	-	-	-

Šaltinis: Lietuvos bankas, Lietuvos statistikos departamentas

mos krypties Baltijos akcijų rinkoje būtų sudėtinga – Europoje eskaluojamos vyriausybės finansų problemos, ūkių stagnacija bei galimas Graikijos išėjimas iš euro zonos vis dar išlieka svarbiausiomis temomis.

2011 m. Baltijos finansų rinkoms buvo kupini iššūkių – pasitikėjimo krizė euro zonoje, vietinių bankų bankrotai privertė

susvyruoti tiek bankų tarpusavio, tiek visuomenės pasitikėjimą jais. Lietuvoje po *Snoro* bankroto laiku išmokėjus indėlius sėkmingai suvaldyta bankinio sektoriaus sisteminė rizika lėmė, jog pirmąjį šių metų ketvirtį visi šalies bankai įvykdė visus veiklos riziką ribojančius normatyvus. 2012 m. šalies bankai gali tikėtis stabilumo – jų turtas ir įsipareigojimai ženkliai pasikeisti neturėtų.

10. Žemės ūkis

Prieš pradėdant analizuoti Lietuvos žemės ūkio sektorių, vertėtų atkreipti dėmesį į globalius maisto sektoriaus procesus, kurie neaplenkia ir mūsų žemdirbių bei maisto pramonės atstovų. Remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) prognozėmis, didėjančią paklausą žemės ūkio produkcijai ateinantį dešimtmetį lems auganti planetos populiacija, didesnis maisto suvartojimas, tenkantis vienam žmogui besivystančiose valstybėse (Indijoje, Kinijoje) bei besikeičiantys šių šalių gyventojų mitybos įpročiai – bus vartojama daugiau mėsos, pieno produktų bei gaminių su cukrumi. Be to, vis daugiau augalininkystės derliaus bus suvartojama energikoje. Pastaruoju metu būtent biokuro gamyba didžiąją dalimi lėmė augalininkystės produkcijos paklausos augimą – skaičiuojama, kad 30 proc. kukurūzų derliaus JAV ir tokia pat dalis rapsų Europos Sąjungoje (ES) sunaudojama energetikoje.

Žemės ūkio produkcijos pasiūla, savo ruožtu, augs ne taip sparčiai kaip lig šiol. Tikimasi, kad pasaulinės žemės ūkio produkcijos apimtys ateinantį dešimtmetį kasmet vidutiniškai išaugs po 1,7 proc., palyginus su 2,6 proc. augimu 2000–2010 m. laikotarpiu. Ypač sulėtėti turėtų daugumos augalininkystės produktų pasiūlos augimas. Tam daugiausiai įtakos turės lėtesnis produktyvumo augimas, mažėjančios nepanaudotų žemės plotų apimtys bei derlingumas, taip pat išnaudotas turimų technologijų potencialas išsivysčiusiose valstybėse. Vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu žemės ūkiui itin reikšmingą poveikį gali turėti ir globalūs klimato pokyčiai. Remiantis kai kurių mokslininkų prognozėmis, klimato atšilimas gali net 10–15 proc. sumažinti augalininkystei ir gyvulininkystei tinkamus žemės plotus. Visgi įvertinti būsimą klimato kaitos įtaką žemdirbystei yra sudėtinga, ir specialistų nuomonės šiuo klausimu dažnai išsiskiria.

Nenuostabu, kad paklausai augant sparčiau nei pasiūlai, **žemės ūkio produkcijos kainos bus aukštos**. Nors jos turėtų kiek atslūgti nuo 2011 m. pradžioje pasiektos smailės, ateinantį dešimtmetį javai bus vidutiniškai 30 proc., mėsa 20 proc., o pieno produktai – 25 proc. brangesni nei praėjusį dešimtmetį, skaičiuojant realiomis kainomis (t. y. eliminavus bendrą kainų kilimo poveikį).

PAGRINDINĖ GRĖSMĖ ŽEMĖS ŪKIUI ARTIMIAUSIĄ DEŠIMTMETĮ – KAINŲ NESTABILUMAS

Ypač didelius kainų svyravimus, be vis sunkiau nuspėjamų klimato sąlygų, lems ir greitai besikeičiančios energetikos žaliavų kainos bei mažėjantis žemės ūkiui reikalingų išteklių

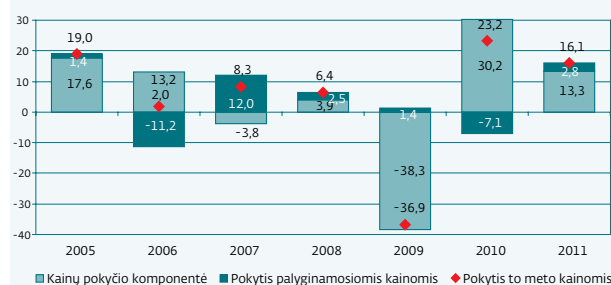
(pvz., žemės, gėlo vandens) kiekis. Kitas svarbus kainų nestabilumą lemsiantis veiksnys – mažesnis vartotojų jautrumas kainai besivystančiose valstybėse. Ankstesniais dešimtmečiais dėl mažesnių gyventojų pajamų net ir nedidelis produkcijos brangimas gerokai sumažindavo polinkį ją vartoti – taip būdavo subalansuojama paklausa ir pasiūla. Tačiau didesnės sparčiai augančių ekonomikų gyventojų pajamos reiškia, kad vartotojų paklausą sumažinti iki esamos pasiūlos bus reikalingi daug didesni kainų šuoliai.

Apibendrinant galima teigti, jog globalios tendencijos žemės ūkiui ateinantį dešimtmetį bus palankios. Auganti paklausa bei didėjančios maisto produktų kainos turėtų gerokai palengvinti ūkininkų veiklos sąlygas. Tačiau norint pasinaudoti aplinkybių teikiamomis galimybėmis, lietuviškasis maisto sektorius turės rasti būdų kaip pasiekti sparčiai besivystančias rinkas.

Istoriškai žemės ūkis Lietuvoje – vienas reikšmingiausių ekonomikos sektorių, tačiau jo svarba palaipsniui mažėjo visą praėjusį dešimtmetį. Šioje šakoje sukuriamą pridėtinės vertės dalis nuo 2000 m. iki 2009 m. sumenko daugiau nei du kartus, tačiau pastaruosius porą metų procesas stabilizavosi – pernai žemės ūkyje buvo sukurta 3,5 proc. viso ūkio pridėtinės vertės. Šis rodiklis vis dar maždaug du kartus viršija ES vidurkį.

Žemės ūkis praėjusį dešimtmetį plėtojosi netolygiai, patirdamas tiek ryškių nuosmukių, tiek stiprių pakilimų. Krizės metu iš pradžių ženkliai smuko žemės ūkio produkcijos kainos, o vėliau ir gamybos apimtys. Tačiau pernai sektorius pajuto ryškių pagyvėjimą. Sukurta pridėtinė vertė, matuojant veikusiomis kainomis, dėl ženklus teigiamo kainų poveikio ūgtelėjo viršijo 16 proc., o šakos augimas, matuojant palyginamosiomis kainomis, siekė beveik 3 proc. (žr. 10.1 diagramą).

10.1 diagrama
ŽEMĖS ŪKIO SUKURTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS METINIS POKYTIS, PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

ŽEMĖS ŪKIO RENESANSAS NESIBAIGIA, O INVESTICIJOS PADĖS PALAIPSNIUI KELTI NAŠUMĄ

Užimtųjų skaičius žemės ūkyje, palaipsniui mažėjęs nuo 2000 m. iki 2008 m. (per šį laikotarpį jis sumenko kone 60 proc.), krizės metu pašoko – kitose ūkio šakose darbo netekę žmonės plūstelėjo į žemės ūkį. Tai normalus reiškinys ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio valstybėse. Tačiau atsigauvant ekonomikai, praėjusius dvejus metus darbuotojų skaičius žemdirbystės sektoriuje ir vėl mažėjo – pernai jis susitraukė 4 proc. iki 117 tūkst. (žr. 10.1 lentelę). Dirbančiųjų dalis, tenkanti žemės ūkiui – daugiau nei 11 proc. – yra didesnė nei daugumoje ES šalių ir dvigubai viršija ES vidurkį. Todėl ir ateityje laukiamas darbuotojų, tenkančių sektoriui, mažėjimas. Tačiau darbo produktyvumas mūsų šalies žemdirbystės sektoriuje išlieka itin žemas ir tesudaro trečdalį viso ūkio našumo vidurkio. Nors visose ES šalyse produktyvumas žemdirbystės sektoriuje atsilieka nuo ūkio vidurkio, Lietuvoje šis atotrūkis yra vienas didžiausių.

Materialinės investicijos, ekonominio nuosmukio metu sumenkusios kelis kartus, pernai ūgtelėjo daugiau nei 50 proc., tačiau vistiek buvo kone dvigubai mažesnės nei 2008 m. Materialinių investicijų ir pridėtinės vertės santykis žemės ūkyje (9 proc.) buvo gerokai žemesnis už ūkio vidurkį (15 proc.), nepaisant to, kad pastarasis taip pat buvo ženkliai paveiktas krizės. Šis rodiklis yra apskaičiuojamas kaip išlaidų materialinėms investicijoms ir sektoriaus sukurtos pridėtinės vertės veikusiomis kainomis santykis – pridėtinei vertei augant sparčiau nei investicijoms, indikatorius mažėja, ir atvirkščiai.

Teigiamos įtakos investiciniams procesams turėjo vis dar itin žemos investicinių produktų (įrenginių, pastatų ir pan.) kainos, kurios 2008–2010 m. nukrito kone du kartus. Pernai jos pakilo penktadaliu, tačiau išliko trečdaliu mažesnės nei prieš trejus metus. Transporto priemonės 2011 m. pabrango šeštadaliu, o žemės ūkio statiniai, kurių kaina krizės metu sumenko net 6 kartus, pernai pabrango 50 proc., tačiau dar buvo keleriopai pigesni nei 2008 m.

Materialines investicijas pernai skatino aktyvesnė žemės ūkio paskolų garantijų fondo, veikiančio pagal Kaimo plėtros programą, veikla. Pernai už kredito įstaigų išduotus 203,9 mln. Lt kreditų buvo suteikta garantijų už 124,8 mln. Lt. Palyginti su 2010 m., suteikta trečdaliu daugiau garantijų, trečdaliu

išaugo ir paskolų sumos, kurias kredito įstaigos skolino garantijų gavėjams.

Žemės ūkis pritraukia itin mažai tiesioginių užsienio investicijų. Tam daug įtakos turi šalyje veikiantys griežti aplinkosaugos reikalavimai. Be to, į žemės ūkį Lietuvoje norintys investuoti užsienio verslininkai dažnai susiduria su visuomenės pasipriešinimu, kuris savo ruožtu neretai susijęs su konkurentų interesais. Užtenka prisiminti nesėkmingus danų bandymus mūsų šalyje plėsti kiaulininkystės veiklą. Įdomu pastebėti, kad pagal plotą trečdaliu už Lietuvą mažesnėje ir aplinkosaugos srityje ypač pažengusioje Danijoje auginama 15 kartų (!) daugiau kiaulių nei Lietuvoje. Tad nuogastavimai, kad kiaulininkystės veiklos plėtra gali nepataisomai nuniokoti mūsų šalies aplinką, yra nepagrįsti.

PALANKIOS AUGALININKYSTĖS PERSPEKTYVOS UŽGOŽIA KITAS ŽEMĖS ŪKIO ATŠAKAS

Nors tradiciškai Lietuva laikoma gyvulininkystei palankesne šalimi, pastaraisiais metais gerokai išaugo augalininkystės lyginamasis svoris šalies žemės ūkio sukurtos produkcijos struktūroje. 2011 m. augalininkystės sukurtos produkcijos dalis padidėjo nuo 54 proc. iki 59 proc., o gyvulininkystės sukurtos produkcijos dalis sumažėjo iki 41 proc.

Augalininkystės pagyvėjimas šalyje pastaruoju metu akivaizdus – augant derliui ir pabrangus produkcijai, pardavimų apimtys veikusiomis kainomis pernai pakilo 42 proc. Bendri pasėlių plotai augo nuo 2003 m., per tą laiką padidėdami daugiau nei pusantro karto, o pernai jie išsiplėtė 2,5 proc. Savo viršūnę augalininkystė šalyje pasiekė 2009 m., po to, kai 2008 m. pasaulinės grūdų kainos buvo rekordškai aukštos. Joms atslūgus, sumenko ir grūdų derlius Lietuvoje. Tačiau sekdamas paskui vėl augančias kainas, pernai šalyje augalininkystės produkcijos apimtys ir vėl didėjo.

Grūdinių kultūrų derlius 2011 m. išaugo 15 proc. iki 3,3 mln. tonų. Nors dėl šaltos pernykštės žiemos žieminių javų derlius sumenko ketvirtadaliu iki 1,2 mln. tonų, vasarinių javų derlius padidėjo kone 70 proc. iki 2 mln. tonų. Labiausiai – net du kartus – padidėjo vasarinių kviečių derlius, o miežių derlius ūgtelėjo beveik pusantro karto, lyginant su 2010 m. Pernai pastebimai pagerėjo ir pasėlių derlingumas. Javų derlingu-

10.1 lentelė
ŽEMĖS ŪKIO, MEDŽIOKLĖS IR MIŠKININKYSTĖS VEIKLOS PAGRINDINIAI STATISTINIAI RODIKLIAI

	Metai			Santykis su ūkio rodikliu, proc.		Pokytis per metus, proc.	
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.
Sukurta pridėtinė vertė (palyginamosiomis kainomis), mln. litų	3226	2998	3081	4,3	4,2	-7,1	2,8
Sukurta pridėtinė vertė (to meto kainomis), mln. litų	2313	2849	3307	3,3	3,5	23,2	16,1
Darbo našumas, tūkst. litų ¹⁾	17,7	23,5	28,4	27,1	30,8	32,4	21,2
Užimtųjų skaičius, tūkst.	130,5	121,4	116,6	12,3	11,3	-7,0	-4,0
Vidutinis darbo užmokestis, litų	1699	1655	1732	79,8	81,8	-2,6	4,7
Materialinės investicijos, mln. litų	190	193	295	1,7	2,1	1,9	52,7
Tiesioginės užsienio investicijos (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	303	319	351	0,9	0,9	4,9	10,3

¹⁾ Vieno dirbančiojo sukurta pridėtinė vertė to meto kainomis

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

mas padidėjo dešimtdaliu, ankštinių augalų, rapsų ir bulvių – maždaug penktadaliu.

Augalininkystės produkcijos kainos įspūdingai augo antrus metus iš eilės, ypač ženkliai pernai padidėjo javų kainos. 2011 m. birželį jos buvo daugiau nei pusantro karto didesnės nei metais anksčiau ir viršijo 2008 m. pasiektas rekordines aukštumas. Tačiau praėjusios vasaros viduryje Rusijai panaikinus grūdų eksporto draudimą, rinkas užplūdo pigūs šios šalies grūdai, dėl to kainos iš karto nukrito daugiau nei 10 proc. Būtent pigūs rusiški bei ukrainietiški grūdai ir kelia didžiausią grėsmę mūsų šalies javų augintojams, kurių produkcija pasižymi aukštesne kokybe bei kaina.

Trumpuoju laikotarpiu grūdų kainos labiausiai priklauso nuo orų sąlygų, kurias iš anksto nuspėti itin sunku. Tad numatyti, kokios bus grūdų kainos šią vasarą – sudėtinga. Visgi galima manyti, jog šiais metais grūdai šiek tiek atpigs. Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija prognozuoja, kad 2012 m. grūdų derlius bus rekordinis, išaugs ir produkcijos atsargos. Nepaisant to, kad laukiamas kainų sumažėjimas, jos išliks istoriniais standartais aukšto lygio.

Gyvulininkystei pastarieji metai nebuvo tokie palankūs kaip augalininkystei, ir buvo juntamas nežymus gamybos apimčių mažėjimas. Nepaisant to, kad pernai jau antrus metus ženkliai brango produkcija, supirkimo apimtims didelio poveikio tai neturėjo. Supirkimo kainos 2011 m. išaugo 12 proc. Ženklaus pakilimas buvo fiksuojamas kone visose gyvulininkystės produkcijos kategorijose. Galvijai ir paukščiai brango ypač ženkliai – beveik penktadaliu. Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad gyvulininkystės produkcijos supirkimo kainos pernai jau 10 proc. viršijo prieškrizinį 2008 m. lygį. Nepaisant aukštesnių supirkimo kainų, gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu) 2011 m. buvo supirkta mažiau nei 2008 m. Kiaušinių supirkimas mažėjo jau ketvirtus metus iš eilės, pernai susitraukdamas kone 8 proc. Visgi dėl teigiamo kainų poveikio gyvulininkystės produkcijos pardavimų vertė pernai ūgtelėjo 13 proc.

Viena svarbiausių žemės ūkio šakų Lietuvoje – **pienininkystė**. Ji sukuria apie ketvirtadalį viso sektoriaus pridėtinės vertės ir yra viena iš prioritetinių šalies ūkio veiklų. Visgi per pastaruosius 10 metų pieno gamybos apimtys iš esmės nepaaužo. Pernai Lietuvoje buvo pagaminta 1,75 mln. tonų pieno – kone dvigubai mažiau nei prieš Nepriklausomybės atkūrimą. Nepaisant to, kad pieno kainos pernai buvo vidutiniškai 60 proc. aukštesnės nei 2009 m., pieno supirkimo apimtys per dvejus metus tepadidėjo 3 proc. Pieno supirkimo kainos augimą lėmė ne tik žaliavos stygius šalyje bei augusios pasaulinės kainos, bet ir tai, kad vis mažiau pieno superkama iš smulkiųjų ūkių, kuriems dėl surinkimo kaštų buvo taikomos mažesnės supirkimo kainos. Tolesnę pienininkystės plėtrą šalyje riboja keletas veiksnių. Viena vertus, nepalankios demografinės tendencijos lemia kaimo gyventojų senėjimą, o pienininkystės plėtojimas yra daug laiko, pastangų bei investicijų reikalaujanti veikla – kaimo vietovėse stinga jaunų žmonių, linkusių užsiimti žemės ūkiu. Antra vertus, mūsų šalyje vyrauja sąlyginai smulkūs pieno perdirbėjai – ekonominio nuosmukio laikotarpiu, kaip 2009 m., jie nėra pajėgūs palaikyti pakankamai aukštų supirkimo kainų,

ir ūkininkai yra priversti mažinti bandas, kurių atkūrimui pakilimo laikotarpiu prireikia nemažai laiko.

Pieno supirkimo kaina Lietuvoje dar vis šiek tiek atsilieka nuo ES vidurkio. Praėjusiais metais pienas Lietuvoje buvo superkama vidutiniškai po kiek mažiau nei 1 tūkst. Lt už 1 t natūralaus riebumo pieno – labai panaši kaina ir Lenkijoje bei Latvijoje, kiek aukštesnė – Estijoje. Daugumoje kitų ES valstybių šis rodiklis svyravo tarp 1 tūkst. ir 1,3 tūkst. Lt. Tiesa, reikėtų atkreipti dėmesį, kad mūsų šalyje dėl aukštesnių pieno supirkimo kaštų maždaug 20 proc. mažesnė kaina mokama smulkiesiems ūkiams, iš pastarųjų superkamo pieno daliai mažėjant, auga ir supirkimo kaina. Supirkimo kainas teigiamai paveikti turėtų ir Rusijos kapitalo atėjimas į Latvijos pieno perdirbimo rinką – dėl to turėtų pastebimai padidėti pieno paklausa regione.

Šalies kiaulininkystės sektorių pernai sukrėtė kiaulių maro epidemija, dėl kurios kiaulių augintojai patyrė apie 5 mln. Lt nuostolių, buvo sunaikinta apie 40 tūkst. iš šalyje auginamų kiek mažiau nei milijono kiaulių. Metų viduryje Veterinarijos tarnybos inspektoriams Jonavos rajone užfiksavus klasikinio kiaulių maro protrūkį, iš karto uždrausta kiaules į šalį įvežti ir iš jos išvežti. Kiaulienos supirkimo kainos trečiąjį ketvirtį buvo smuktelėjusios, tačiau metams baigiantis grįžo į prieš epidemiją buvusį lygį. Europos komisija draudimą eksportuoti į ES valstybes panaikino rugsėjo mėnesį, tačiau į Lenkiją gyvos kiaulės pradėtos išvežti tik 2011 m. pabaigoje, o Rusija atitinkamo apribojimo nepanaikino iki šiol. Turint omeny, kad 2010 m. Rusija buvo pagrindinė Lietuvoje auginamų kiaulių pardavimo rinka (kol kas ten vyrauja gerokai aukštesnės supirkimo kainos), mūsų šalies kiaulių augintojams tai skaudus smūgis. Nepalankiai kiaulių augintojus paveikė ir dėl brangusių grūdų pakilusios pašarų kainos – pastarieji sudaro apie 75–80 proc. kiaulių auginimo sąnaudų.

Tolesnės kiaulininkystės perspektyvos šalyje yra nevienareikšmiškos. Nors Lietuvoje kiaulienos trūksta, didinti gamybos apimtį trukdo griežti aplinkosaugos reikalavimai bei visuomenės spaudimas. Be to, kiaulių augintojams neskiriamos tiesioginės išmokos, nekompensuojamas degalų akcizas kaip augalininkystės ūkiams. Nepalanku ir tai, kad kaimyninėje Lenkijoje gyvulininkystei taikomas lengvatinis PVM režimas – 3 proc. neapdorotiems ir 7 proc. apdorotiems mėsos produktams – dėl to konkuruoti su šios šalies produkcija itin sunku. Be to, pastarasis metais buvo gerokai nusmukęs Lenkijos zloto kursas euro atžvilgiu, dėl to kaimyninės šalies produkcija tapo dar konkurencingesnė. Ilgalaikės pardavimų Rusijoje perspektyvos nėra aiškos, nes laukiama šios šalies augintojų sustiprėjimo. Visgi artimiausiu metu barjerų eksportuojant į Rusijos rinką turėtų mažėti. Šalis praėjusį gruodį, po penkiolikos metų derybų, pagaliau įstojo į Pasaulio prekybos organizaciją, ribojančią prekybos barjerus ir suteikiančią Lietuvos ūkininkams teisę kreiptis į organizaciją skundžiant Rusijos pusę dėl prekybos apribojimų.

Maisto sektoriaus vaidmuo svarbus šalies užsienio prekyboje. Žemės ūkio ir maisto pramonės gaminių grupė yra viena iš nedaugelio, kurioje Lietuva turi teigiamą užsienio prekybos balansą. Daugiausiai eksportuojame pieno ir pieno produktų,

kurių pernai užsienyje parduota už 1,7 mlrd. litų, o prekybos perviršis buvo daugiau nei 1 mlrd. litų. Didelėmis apimtimis pasižymi ir javų eksportas, pernai siekęs 857 mln. litų. Daugiausiai javų iškeliauja į Latviją, Vokietiją, Artimuosius Rytus.

EUROPOS PARAMOS INJEKCIJOS YRA VERTINGOS, KOL NETAPO PRIKLAUSOMYBE

Žemės ūkiui didelį poveikį turi Europos Sąjungos ir Lietuvos vyriausybės parama. Finansavimas gaunamas dviem pagrindiniais kanalais: didžioji dalis ūkininkus pasiekia per tiesiogines išmokas, skiriamas už žemės ūkio naudmenas (ariamos žemės plotus, ganyklas ir pan.) bei gyvulius ir pridudamą pieną, o likusi parama gaunama per Kaimo plėtros programas, kuriomis siekiama modernizuoti žemės ūkį bei didinti jo konkurencingumą.

Preliminariais duomenimis, tiesioginės išmokos ūkininkams pernai padidėjo 2 proc. nuo 1,17 mlrd. iki 1,22 mlrd. litų. Lėšų, skiriamų iš nacionalinio biudžeto, dalis sumažėjo nuo 25 proc. iki 15 proc., likusi paramos dalis skirta iš ES struktūrinių fondų lėšų. Žemės ūkio ministerija prognozuoja, kad 2012 m. ir 2013 m. bus išmokėta po maždaug 1,27 mlrd. litų, o nacionalinių lėšų dalis sumažės iki 0 proc. Vienas pagrindinių ES žemės ūkio politikos tikslų – išsaugoti kaimo kultūrą, tradicinį gyvenimo būdą bei išvengti demografinio nuosmukio kaimo vietovėse, tad didesnė paramos dalis artimiausiu metu bus skiriama smulkesniems, šeimos ūkiams.

Pagal Kaimo plėtros programą pernai buvo numatyta skirti 170 mln. Lt ūkiams modernizuoti ir naujai įrangai įsigyti. Tačiau prašymų sumai pasiekus 650 mln. Lt, šalies vyriausybė atotrūkį siekia sumažinti pervesdama dalį lėšų iš kitų paramos fondų. Visgi net ir įgyvendinus šias priemones trūktų maždaug 200–250 mln. Lt, kad būtų patenkinamos visos paraiškos.

Pastaraisiais metais Europos Komisijoje svarstoma žemės ūkio politika 2014–2020 m. bei tiesioginių išmokų dydžiai. Šiuo metu ūkininkams skiriama parama skirtingose šalyse skiriasi iki kelių kartų. Žemės ūkio ministerijos duomenimis, pagal bendrą tiesioginių ir kaimo plėtros išmokų dydį Lietuva 2013 m. išliks prie mažiausią paramą (239 Eu/ha) gaunančių ES šalių, kai ES vidurkis siekia 345 Eu/ha. Šiuo metu daugiausia bendrosios

paramos gauna Graikija (563 Eu/ha), toliau rikiuojasi Slovėnija (528 Eu/ha), Kipras (513 Eu/ha). Kita vertus, žemės ūkio lyginamasis svoris šių šalių ekonomikos struktūroje yra gerokai mažesnis nei Lietuvoje, tad žvelgiant per BVP prizmę, gaunamos paramos skirtumas nėra toks ženklus.

Lietuva aktyviai siekia, kad iki 2020 m. tiesioginės išmokos visoms bendrijos narėms būtų suvienodintos, tačiau Europos institucijų atstovai siūlo palaipsnį išmokų suvienodinimą, pagal kurį Baltijos valstybių ūkininkams skiriama parama šį dešimtmetį išaugtų 30 proc. Visgi didesnės išmokos nebūtinai padidintų produkcijos apimtis mūsų šalyje, o papildomai įlieti pinigai padidintų infliacijos grėsmę dėl galimo žemės brangimo, atlyginimų žemdirbystės sektoriuje augimo. Be to, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad didelė europinės paramos dalis grįžta į ES senbuves, iš kurių perkama žemės ūkio technika. Taip pat negalime eliminuoti tikimybės, jog skolų krizė ES iš esmės pakeis požiūrį į dosnias išmokas šalims narėms ilguoju laikotarpiu, tad yra labai svarbu užtikrinti sektoriaus gyvybingumą be papildomos paramos.

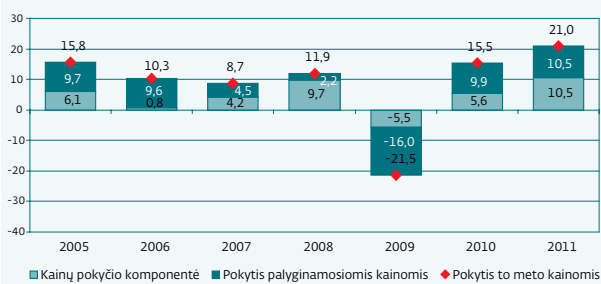
Viena iš svarbiausių šalies žemės ūkio problemų – sektoriaus fragmentacija. Pagal smulkių ūkių dalį Lietuva yra viena pirmaujančių ES valstybių. Tai apsunkina europinės paramos įsisavinimą bei didina produkcijos supirkimo kaštus. Dideli ūkiai yra vyraujantys Vakarų Europoje dėl pasiekiamos masto ekonomijos ir didesnio efektyvumo, nes didesni ūkiai gali investuoti ir taikyti naujausias žemės ūkio technologijas.

Žemės ūkio perspektyvos Lietuvoje artimiausiu metu yra geros. Pasauliniu mastu augant produkcijos paklausai ir jos kainoms, žemdirbystės atstovams susidaro tinkamos sąlygos plėsti gamybos apimtį. Aplinkybės yra ypač palankios augalininkystei, mat šios veiklos produkcija yra lengviau eksportuojama, mažiau priklausoma nuo vietinių perdirbėjų. Šiomet grūdų kainos turėtų šiek tiek sumenkėti, tačiau išliks gana aukštos. Gyvulininkystei artimiausi metai taip pat turėtų būti neblogi. Rusijai įstojus į PPO bei brangstant rubliui, eksportuoti į didžiąją rytų kaimynę turėtų pasidaryti lengviau, o pienininkystės atstovus palankiai paveiks dėl Rusijos kapitalo atėjimo į Latvijos pieno perdirbimo rinką išaugsianti žaliavos paklausa regione.

11. Apdirbamoji gamyba

Apdirbamoji pramonė (AP) – vienas iš pagrindinių šalies ūkio variklių ir vienas iš greičiausiai besiplėtojusių Lietuvos ekonomikos sektorių. 2000–2011 m. šalies ekonomika išaugo 60 proc., o AP sukuria pridėtinę vertę palyginamosiomis kainomis kasmet vidutiniškai kilusi po 6,4 proc. per visą laikotarpį padidėjo dukart. Be to, apdirbamoji gamyba buvo sparčiausiai po krizės atsigavusi ekonomikos šaka. Pernai sektoriuje sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis padidėjo 10 proc., tiek pat sektorius ūgtelėjo ir 2010 m. (žr. 11.1 diagramą). Praėjusiais metais ženkliai augo pramonės produkcijos kainos: Lietuvoje parduodama produkcija vidutiniškai brango 11 proc., o užsienio rinkose – 17 proc. Dėl to sukurta pridėtinė vertė veikusiomis kainomis pašoko daugiau nei penktadaliu, o apdirbamosios pramonės sukuria pridėtinės vertės dalis šalies ekonomikoje išaugo nuo 16,8 proc. 2008 m. iki 20,4 proc. pernai.

11.1 diagrama
APDIRBAMOSIOS PRAMONĖS SUKURTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS METINIS POKYTIS, PROC.

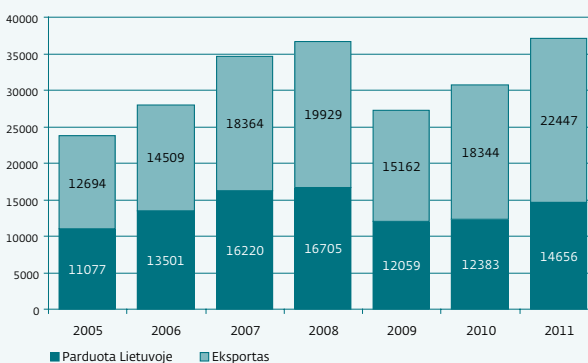
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

2011 M. – DAR VIENI APDIRBAMOSIOS GAMYBOS AUGIMO METAI

Kitaip nei 2010 m., pernai analizuojamą sektorių į priekį traukė ne tik eksportas. Sparčiai augant mūsų valstybės ekonomikai, intensyviai investiciniams projektams ėmė atsigausti ir pardavimai šalies viduje. Pardavimai užsienyje 2011 m. išaugo 27 proc., o Lietuvoje – daugiau nei 20 proc. Todėl eksporto dalis pardavimų struktūroje išaugo nedaug – nuo 67 proc. iki 68 proc. (žr. 11.2 diagramą).

2011 m. prie šakos augimo daugiausiai prisidėjo sparčiai besiplėtojusi medienos ir lengvoji pramonė bei stabilų augimą pasiekusi viena iš didžiausių AP šakų – maisto pramonė.

11.2 diagrama
APDIRBAMOSIOS PRAMONĖS PARDUOTOS PRODUKCIJOS (BE MINERALINIŲ PRODUKTŲ) APIMTIS, MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Atskiras AP šakas detaliau apžvelgiame tolesniuose leidinio skyreliuose.

Apdirbamosios gamybos įmonės pernai galėjo pasidžiaugti gerais finansiniais rodikliais. Ūkinės veiklos pelnas pernai padidėjo 10 proc. iki 2,4 mlrd. Lt, o pelnas prieš mokesčius pašoko net 32 proc. iki 2,2 mlrd. Lt (žr. 11.1 lentelę). Pelningai dirbančių įmonių dalis, 2009 m. tesiekusi 50 proc., pernai padidėjo iki 67 proc. ir pastebimai lenkė šalies vidurkį. Įmonių turtas išaugo 7 proc. iki 33,3 mlrd. Lt, o panašiai padidėję įsipareigojimai pasiekė 15,8 mlrd. Lt. Pelningumo rodiklis pernai augo nedaug, iki 3,7 proc., tačiau turto grąža ženkliai pagerėjo ir pasiekė 6,7 proc. – tai pusantro karto daugiau už viso ūkio rodiklį. Įsiskolinimo koeficientas jau trečius metus liko iš esmės nepakitęs (47 proc.) ir šiek tiek lenkė šalies ekonomikos vidurkį.

Pernai AP buvo vienas iš daugiausiai naujų darbo vietų sukūrusių ūkio sektorių. Dirbančiųjų skaičius, smukęs trejus metus iš eilės, 2011 m. padidėjo 8 proc. iki 145 tūkst. Tai maždaug septintadalis visų šalies dirbančiųjų. Pastaraisiais metais apdirbamoji gamyba pasiekė įspūdingą darbo našumo augimą, mat per krizę įmonės optimizavo gamybos veiklą, sumažino kaštus. Dėl to vieno dirbančiojo sukuria pridėtinę vertę veikusiomis kainomis (pernai padidėjusi 12 proc.) augo jau ketvirtus metus iš eilės ir net 44 proc. pralenkė šalies ūkio vidurkį. 2011 m. vidutinis mėnesinis bruto atlyginimas šakoje padidėjo 2,7 proc. iki 2088 litų ir vis dar atsiliko nuo vidutinio darbo užmokesčio šalyje.

11.1 lentelė

APDIRBAMOSIOS PRAMONĖS PAGRINDINIAI STATISTINIAI RODIKLIAI

	Metai			Santykis su ūkio rodikliu, proc.		Pokytis per metus, proc.	
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.
Sukurta pridėtinė vertė (palyginamosiomis kainomis), mln. litų	12953	14234	15729	20,6	21,5	9,9	10,5
Sukurta pridėtinė vertė (to meto kainomis), mln. litų	13877	16024	19396	18,8	20,4	15,5	21,0
Darbo našumas, tūkst. litų ¹⁾	99,4	119,5	133,8	138,2	144,9	20,2	11,9
Darbuotojų skaičius, tūkst. ²⁾	139,5	134,1	145,2	13,6	14,1	-3,9	8,3
Vidutinis darbo užmokestis, litų	2033	2032	2088	98,0	98,6	-0,1	2,7
Materialinės investicijos, mln. litų	1266	955	1676	8,5	12,0	-24,5	75,4
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. litų	8920	9942	11070	28,0	29,8	11,5	11,3
Pajamos už parduotas prekes ir paslaugas, mln. litų	39345	47675	59904	29,5	31,3	21,2	25,7
Bendrasis pelnas, mln. litų	5673	7052	7756	23,2	21,9	24,3	10,0
Ūkinės veiklos pelnas, mln. litų	918	2143	2365	34,4	28,4	133,4	10,4
Pelnas prieš apmokestinimą, mln. litų	81	1691	2230	31,6	26,4	1991,4	31,9
Įmonių skaičius	5163	5060	5277	11,1	10,7	-2,0	4,3
Pelningai dirbančių įmonių dalis, proc.	50	59	67	106,5	108,7	16,8	14,1
Turtas (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	30240	30968	33256	17,6	17,8	2,4	7,4
Įsipareigojimai (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	14473	14621	15784	20,1	21,3	1,0	8,0
Pelningumas, proc.	0,21	3,55	3,72	107,3	84,4	1626,0	5,0
Turto grąža, proc.	0,26	5,58	6,74	184,3	151,5	2048,0	20,6
Įsiskolinimo koeficientas (laikotarpio pabaigoje)	0,48	0,47	0,47	114,3	120,2	-1,4	0,5

¹⁾ Vieno dirbančiojo sukurta pridėtinė vertė to meto kainomis

²⁾ Be individualių įmonių

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

MATERIALINIŲ INVESTICIJŲ STINGA, TAČIAU PRITRAUKIAMA NEMAŽAI TUI

Materialinių investicijų srautai į AP pernai stipriai išaugo, tačiau dar nepasiekė 2008 m. lygio, o materialinių investicijų ir sukuriamos pridėtinės vertės santykis apdirbamajame gamyboje gerokai atsiliko nuo ūkio vidurkio. Materialinių investicijų stoka pernai kilo tiek dėl griežtesnių bankų skolinimo standartų, tiek ir dėl įmonių nenoro prisiimti rizikos – skolintis ir investuoti esant dideliui neapibrėžtumui dėl Europos skolų krizės ir neaiškių ES augimo perspektyvų. Tai nuo gamybinių pajėgumų didinimo atbaidė net ir tas įmones, kurios galėtų investicijas vykdyti iš nuosavų lėšų.

Visgi reikėtų pasidžiaugti, kad sektorius pritraukia nemažai tiesioginių užsienio investicijų (TUI). Apdirbamajai gamybai tenka kone 30 proc. visų į šalį atplaukiančių TUI. Net ir krizės metu nesumenkusios sukauptosios TUI pernai ūgtelėjo daugiau nei 11 proc. ir siekė 11 mlrd. Lt. Daugiausiai TUI tenka naftos produktų gamintojui *Orlen Lietuva*, taip pat daug užsienio kapitalo susikonsolidavo tarp maisto, transporto priemonių ir plastikų gamintojų. Pernai tiesioginių užsienio investicijų srautas į Lietuvos AP įmones siekė 1,38 mlrd. Lt ir buvo 16 proc. didesnis nei 2010 m. Daugiausiai naujų investicijų pritraukė vaistų gamyba (500 mln. Lt), chemijos pramonė (330 mln. Lt) ir maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyba (150 mln. Lt). Įspūdingą vaistų pramonės rezultatą lėmė Kauno vaistų gamintojo *Sanitas* pardavimas kanadiečių farmacijos bendrovei *Valeant Pharmaceuticals*. Užsienio investuotojus į šalį pritraukia viena pigiausių Europoje bei gana aukštos kvali-

fikacijos darbo jėga. Visgi gausesnius TUI srautus pritraukti trukdo sudėtinga mokestinė sistema, neefektyvi valstybės biurokratija ir išplitusi korupcija.

EKSPORTAS IŠLIKS VAROMAJA AP JĖGA

Apdirbamosios pramonės eksporto struktūroje dominuoja naftos produktai, kurių pernai užsienio rinkose buvo parduota už 16,5 mlrd. Lt – tai maždaug 38 proc. viso AP eskorto. Skačiuojant be mineralinio kuro eksporto, daugiausiai buvo eksportuota maisto produktų (už 5,4 mlrd. Lt), medienos ir jos dirbinių (už 5,1 mlrd. Lt) bei plastikų ir trąšų – abiejų už 3,2 mlrd. Lt. Tai sudaro atitinkamai 20 proc., 19 proc. ir po 12 proc. viso AP (be naftos produktų) eksporto.

Stambiausios apdirbamosios gamybos produktų eksporto rinkos praėjusiais metais pakito nedaug, o šakos eksporto geografija yra gan gerai diversifikuota. Nors kone trys ketvirtadaliai produkcijos keliauja į ES, kuriai šiemet prognozuojama ekonominė stagnacija, produkcijos daugiausiai parduodama palyginti geras perspektyvas turinčiose valstybėse. Vokietijai pernai teko 16,5 proc., Lenkijai 6,5 proc., o Latvijai 6 proc. AP eksporto. Daug produkcijos parduodama Skandinavijos valstybėse: 8 proc. Švedijoje, po 4,5 proc. Norvegijoje ir Danijoje. Į bėdų kamuojamas Pietų Europos valstybes – Italiją, Ispaniją, Graikiją – viso iškeliauja apie 5,5 proc. apdirbamosios gamybos eksporto. Tačiau nedaug AP produkcijos parduodama ir šiemet sparčiai augančiose NVS valstybėse – iš viso joms tenka kiek daugiau nei dešimtadalis apdirbamosios gamybos pardavimų užsienyje.

VALIUTŲ KURSŲ PASIUTPOLKĖ ŠOKDINA APDIRBAMOSIOS PRAMONĖS ATSTOVUS

Mūsų šalies gamintojus nepalankiai paveikė pastaraisiais metais ženkliai nukritęs Lenkijos zlooto kursas euro (tuo pačiu ir lito) atžvilgiu. Dėl to ne tik tapo sunkiau eksportuoti į šią šalį, bet ir paaštrėjo konkurencija namų bei kitose kaimyninėse rinkose. Nepalankios tendencijos labiausiai paveikė lengvosios ir maisto pramonės, chemijos produktų ir baldų gamintojus. Mūsų šalies gamintojai, nepajėgdami konkuruoti kaina, yra priversti dirbti lanksčiau, kurti kokybiškesnius, aukštos pridėtinės vertės produktus. Ypač sėkmingai Lietuvos apdirbamosios pramonės atstovams su lenkiška produkcija pavyksta grumtis Skandinavijos rinkose, ten daugiau dėmesio skiriama produktų kokybei bei gamintojų patikimumui. Nors šių metų pradžioje zlooto kursas sparčiai kilo, sugrįžus nerimui dėl Europos skolų krizės, jis ir vėl smuktelėjo. Tikėtina, kad kol nebus įveikti sunkumai Europoje, zlotas išliks silpnas, mat jo kursas labai priklauso nuo investuotojų noro įsigyti aukštesnės rizikos turto, kuris neramiais laikotarpiais gerokai atpinga.

Panašios yra ir Rusijos rublio perspektyvos – nuo praėjusių metų spalio stiprėjęs, šių metų balandį jis vėl ėmė pigti. Šiai šaliai tenka daugiau nei 7 proc. viso pramonės eksporto. Daugiausiai lietuviškos produkcijos Rusijoje parduoda maisto gamintojai – pernai jų eksporto apimtys į šią šalį siekė 1 mlrd. Lt. Nemažai į Rusiją eksportuojama ir medienos bei jos dirbinių, įvairių įrenginių, transporto priemonių. Tiesa, yra nedidelė rizika, jog Rusijos ekonomika vidutinės trukmės perspektyvoje gali perkaisti, o jos ekonomikos plėtra – sulėtėti. Be to, Rusijos valdžia vis daugiau pajėgų skiria vietinei gamybai stiprinti, tad konkurencija padidės.

Pernai pramonės eksportui neigiamai atsiliepė Baltarusijos rublio devalvacija, kuri apsunkino eksportą į šią šalį. Į Baltarusiją eksportuoja dauguma apdirbamosios gamybos šakų – chemijos ir maisto pramonės, įvairių įrenginių ir statybinių medžiagų gamintojai, tačiau bendros pardavimų apimtys nėra itin didelės. Jos 2010 m. nesiekė 0,5 mlrd. Lt – tai yra mažiau nei 2 proc. viso eksporto. Pernai dėl krizės kaimyninėje valstybėje eksporto dalis smuktelėjo iki 1,6 proc.

Pastaraisiais metais pramonę nepalankiai veikia sparčiai brangstantys energetikos produktai – gamtinės dujos ir elektra. Praėjusiais metais apdirbamosios pramonės gamybos apimtys išaugo kiek daugiau nei 10 proc., o gamybos kaštai pašoko kone trečdaliu. Dėl brangstančios elektros, dujų ir šildymo pramonės bendrovių kaštai padidėjo šimtais milijonų litų. Turint omeny, kad kaimyninėse šalyse (Rusijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje, net Latvijoje ir Estijoje), energija kainuoja pigiau, Lietuvos gamintojai praranda konkurencingumą.

METŲ PRADŽIA SĖKMINGA, ŠIEMET LAUKIAMA AUGIMO

Šių metų pradžia buvo palanki šalies apdirbamajai pramonei. Gamybos apimtys per pirmus 4 metų mėnesius, lyginant su atitinkamu ankstesnių metų laikotarpiu, ūgtelėjo kone 6 proc. Ypač sėkmingi pirmieji 2012 m. mėnesiai buvo mašinų ir įrenginių gamintojams, metalo bei medienos pramonei, chemijos

produktų ir plastikų gamybos atstovams. Nors ir lėčiau, augo ir didžiosios AP šakos – maisto ir lengvoji pramonė.

Pramoninkų nuotaikos pastaruoju metu buvo geros. Antrojo 2012 m. ketvirčio lūkesčių indeksas siekė 71 punktą ir net 17 punktų viršijo pirmojo ketvirčio lygį, be to, tik nedaug teatsiliko nuo praėjusių metų antrojo ketvirčio rodiklio, kuomet pramonė augo įspūdingais tempais. Nepaisant silpnos metų pradžios, paskutiniaisiais mėnesiais ypač pagerėjo maisto pramonės atstovų nuotaikos. Europoje vyraujant niūriom nuotaikom dėl ant traukimosi ribos balansuojančios ekonomikos bei neišspręstos skolų krizės, eksporto perspektyvos pramoninkams atrodė kiek prastesnės nei metų pradžioje – visgi daugiau apklaustųjų tikėjosi pardavimų užsienyje augimo nei traukimosi. Kita vertus, geriau įvertintos pardavimų šalies viduje perspektyvos.

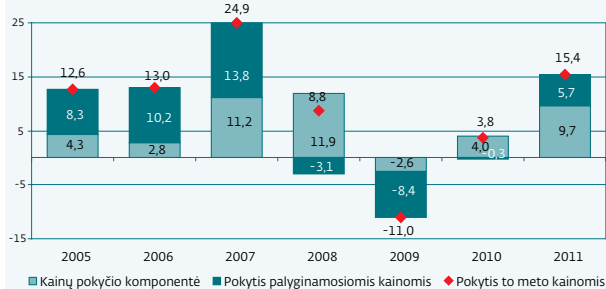
Apdirbamoji pramonė yra labai nevienalytė ekonomikos šaka, tad vertinti jos perspektyvas yra sudėtinga. Visgi šiemet galima tikėtis sektoriaus augimo, nors ir lėtesnio nei pernai buvę 10 proc. Krizės metu įmonės optimizavo gamybą, padidėjo jų konkurencingumas, be to, sektorius pajėgia gaminti ganėtinai aukštos pridėtinės vertės produktus ir konkuruoti ne tik kaina, bet ir kokybe. Mūsų šalies pramonė yra lanksti, gebanti prisitaikyti prie rinkos pokyčių. Po Rusijos krizės buvo greitai persiorientuota prie ES rinkos, o pastaraisiais metais daugiau produkcijos vėl eksportuojama į sparčiau augančias NVS šalis. Visgi užsitęsęs Europos skolų krizei, vis labiau nuo eksporto priklausančio AP sektoriaus augimo tempai, lyginant su praėjusio dešimtmečio vidurkiu, gerokai sulėtėtų. O vidutiniu laikotarpiu apdirbamosios gamybos plėtra labai priklausys nuo gebėjimo pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, mat esant mažai vidaus rinkai pramonė bus priversta vis labiau orientotis į pardavimus užsienyje. Gausesni TUI srautai šį procesą gerokai palengvintų.

Maisto produktų ir gėrimų gamyba

Praėjusį dešimtmetį maisto pramonės gamybos apimtys plėtojosi ganėtinai nuosaikiais tempais. 2000–2010 m. laikotarpiu sektoriaus sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis ūgtelėjo 28 proc. Per tą patį laikotarpį visas šalies ūkis išaugo 1,5 karto, o apdirbamoji gamyba – 1,8 karto. Visgi dėl sparčiai augusių maisto produktų kainų, sektoriaus sukuriamą pridėtinę veikusiomis kainomis per tą patį laikotarpį padidėjo net 2 kartus – iš esmės tiek pat kiek ir visos AP. Maisto produktų ir gėrimų gamyba išlieka viena iš stambiausių apdirbamosios pramonės šakų – jos lyginamasis svoris pridėtinės vertės struktūroje 2010 m. siekė 24 proc., o per dešimtmetį pakito nedaug.

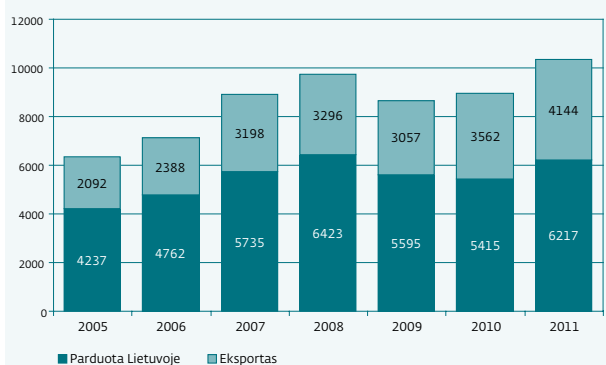
Praėjusieji metai buvo sėkmingi analizuojamam sektoriui. Gamybos apimtys, besitraukusios dvejus metus iš eilės, 2011 m. ūgtelėjo kone 6 proc. Dėl sparčiai kilusių maisto kainų, pardavimų pajamos pernai padidėjo net 15 proc. (žr. 11.3 diagramą). Be to, praėjusiais metais atsigavo pardavimai šalies viduje, kurie augo kone tokio pat tempu kaip ir eksporto apimtys. Dėl to eksporto dalis pardavimų struktūroje liko nepakitusi – 40 proc. (žr. 11.4 diagramą).

11.3 diagrama
MAISTO PRODUKTŲ IR GĖRIMŲ GAMYBOS PARDUOTOS PRODUKCIJOS
METINIS POKYTIS, PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

11.4 diagrama
MAISTO PRODUKTŲ IR GĖRIMŲ GAMYBOS PARDUOTOS PRODUKCIJOS
APIMTIS, MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Po dvejų metų nuosmukio, pagaliau stabilizavosi darbuotojų skaičius, kuris analizuojamoje veikloje pernai beveik nepakito. Iš viso maisto pramonėje dirba kone ketvirtadalis visų AP darbuotojų. Vidutinis darbo užmokestis pernai taip pat nesikeitė ir šiek tiek viršijo 2000 Lt – truputi mažiau už AP vidurkį (žr. 11.2 lentelę).

Materialinių investicijų srutai, krizės laikotarpiu sumenkę 60 proc., pernai pašoko 45 proc., tačiau dar vis gerokai atsiliko nuo 2008 m. lygio. Nors veikloje nėra investuojama itin intensyviai, maisto pramonė šiuo rodikliu neišsiskiria iš kitų ekonomikos šakų. Kita vertus, maisto produktų ir gėrimų gamyba pritraukia gana gausius tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautus. Pernai sukaupytųjų TUI apimtys ūgtelėjo 2 proc. iki 1,4 mlrd. Lt, o investicijų srautas siekė 150 mln. Lt.

Maisto pramonės įmonės pasižymi vienais stabiliausių finansinių rodiklių – analizuojama veikla net ir nuosmukio laikotarpiu veikė pelningai. Pernai ūkinės veiklos pelnas padidėjo 5 proc., o pelnas prieš mokesčius – net 10 proc., atitinkamai iki 521 mln. Lt ir 484 mln. Lt. Turto grąža (pelno prieš mokesčius ir turto santykis) 2011 m. siekė 7,4 proc. ir buvo dešimtadaliu aukštesnė už apdirbamosios gamybos vidurkį. Pelningai veikiančių įmonių dalis iki žemiausio taško nukrito 2008 m., tačiau net ir tuomet šis lygis išliko ganėtinai aukštas – kone 60 proc., o pernai pelningai dirbo beveik 70 proc. maisto pramonės įmonių – šiek tiek daugiau už AP vidurkį. Įmonių turtas augo antrus metus iš eilės, pernai padidėjo 4 proc. iki 6,7 mlrd. Lt, tačiau įsipareigojimai augo pastebimai greičiau – 11 proc. iki 3,4 mlrd. Lt. Todėl įsiskolinimo koeficientas (įsipareigojimų ir turto santykis) padidėjo iki 51 proc. ir jau pastebimai viršijo AP vidurkį.

11.2 lentelė
MAISTO PRODUKTŲ IR GĖRIMŲ GAMYBOS PAGRINDINIAI STATISTINIAI RODIKLIAI

	Metai			Santykis su apdirbamosios gamybos rodikliu, proc.		Pokytis per metus, proc.	
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.
Parduota produkcija (palyginamosiomis kainomis), mln. litų	7038	7020	7422	18,8	18,0	-0,3	5,7
Parduota produkcija (to meto kainomis), mln. Lt	8652	8977	10362	19,6	18,1	3,8	15,4
Eksportuota produkcija (to meto kainomis), mln. litų	3057	3562	4144	11,7	10,7	16,5	16,3
Darbuotojų skaičius, tūkst. ^{1) 2)}	34,9	33,6	33,8	25,1	23,3	-3,7	0,7
Vidutinis darbo užmokestis, litų ²⁾	1969	1994	2009	98,1	96,2	1,3	0,7
Materialinės investicijos, mln. litų	315	276	400	28,9	23,9	-12,3	44,7
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. litų ²⁾	1514	1370	1397	13,8	12,6	-9,5	2,0
Pajamos už parduotas prekes ir paslaugas, mln. litų	9461	10225	12046	21,4	20,1	8,1	17,8
Bendras pelnas, mln. litų	2045	2001	2131	28,4	27,5	-2,1	6,5
Ūkinės veiklos pelnas, mln. litų	528	495	521	23,1	22,0	-6,2	5,2
Pelnas prieš apmokestinimą, mln. litų	427	439	484	26,0	21,7	2,9	10,3
Įmonių skaičius	587	593	636	11,7	12,0	1,1	7,2
Pelningai dirbančių įmonių dalis, proc.	68	65	69	111,0	103,4	-4,6	6,4
Turtas (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	6134	6441	6686	20,8	20,1	5,0	3,8
Įsipareigojimai (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	2905	3054	3395	20,9	21,5	5,1	11,2
Pelningumas, proc.	4,51	4,29	4,02	121,1	108,0	-4,8	-6,4
Turto grąža, proc.	6,70	6,95	7,42	124,5	110,2	3,8	6,7
Įsiskolinimo koeficientas (laikotarpio pabaigoje)	0,47	0,47	0,51	100,4	107,0	0,1	7,1

¹⁾ Be individualių įmonių

²⁾ Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyba

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

PER ARTIMIAUSIUS TREJUS METUS DAUGIAU NEI PUSĖ VISOS MAISTO PRAMONĖS PRODUKCIJOS BUS EKSPORTUOJAMA

Maisto pramonėje vyksta neišvengiamas persiorientavimas į eksportą. Mūsų šalies rinka nedidelė, gamindami vien jai mūsų šalies perdirbėjai prarastų galimybę pasinaudoti masto ekonomija ir taptų nebe konkurencingi. Be to, Lietuvos rinka pastaraisiais metais dar mažėja krentant gyventojų skaičiui šalyje, tokiomis sąlygomis augimas neeksportuojant produkcijos yra labai sudėtingas. Nenuostabu, kad per praėjusį dešimtmetį labai išaugo eksporto apimtys. Užsienyje parduodamos produkcijos vertė pakilo nuo 1,1 mlrd. 2000 m. iki 4,1 mlrd. 2011 m. O eksporto lyginamasis svoris pardavimų struktūroje per tą laikotarpį padidėjo nuo 16 proc. iki 40 proc. ir vidutinės trukmės laikotarpiu turėtų kirsti 50 proc. ribą.

Latvijai ir Estijai, kurios kartu su Lietuva artimiausiais metais turėtų būti tarp sparčiausiai augančių ekonomikų ES, pernai teko apie 27 proc. maisto produktų eksporto. Kitų ES valstybių, su kuriomis palaikomi intensyvūs prekybiniai ryšiai – Vokietijos (12 proc. viso eksporto) ir Lenkijos (7 proc.) – šių metų augimo perspektyvos taip pat neblogos. Sunkumų kamuojamoms Pietų Europos valstybėms pernai teko kiek mažiau nei 4 proc. viso maisto produktų eksporto. Visgi maisto produktų ir gėrimų gamintojų eksporto portfelis galėtų būti diversifikuotas ir geriau.

Pernai trigubai, iki daugiau nei 1 mlrd. Lt, išaugo Rusijoje parduodamų maisto produktų apimtys, ypač mėsos ir jos produktų, nepaisant to, kad dalį metų buvo draudžiama eksportuoti mėsos produktus dėl kiaulių maro protrūkio mūsų šalyje. Iš viso Rusijai pernai teko 23 proc., o visoms NVS šalims – 27 proc. maisto produktų eksporto. Eksporto į Rusiją perspektyvos yra nevienareikšmės, tai lieka gana rizikinga rinka. Viena vertus, šalis yra paskelbusi nacionalinę apsirūpinimo maisto produktais programą, kuria siekiama daugiau nei 90 proc. suvartojamo maisto pagaminti Rusijos viduje. Kita vertus, bent kol kas Rusijos gamintojai nėra pajėgūs patenkinti sparčiai augančios paklausos. Be to, Rusijai įstojus į PPO, turėtų palengvėti ir atpigti eksportas į šią šalį.

Eksporto portfelis būtų daug stabilesnis, jei ženkliai daugiau produkcijos būtų eksportuojama į sparčiai augančias rinkas – Kiniją, Indiją, Braziliją, Arabų valstybes. Tai gerokai sumažintų grėsmę, kad nuosmukio laikotarpiu kris iš esmės visos eksporto rinkos, kaip tai nutiko 2009 m. Tokiai eksporto plėtrai itin pagelbėtų gerokai gausesni TUI srautai. Bendradarbiavimas su užsienio korporacijomis padarytų prieinamus pasaulinius paskirstymo kanalus, o didesnės gamybos apimtys palengvintų prekybą su didžiais prekybos tinklais, kuriuos domina stambūs užsakymai. Taip pat padėtų žinomus prekes ženklus turinčių investuotojų atėjimas.

PIENO PRAMONĖS PLĖTRĄ RIBOJA SMULKŲS PIENO ŪKIAI IR NEDIDELES PERDIRBIMO ĮMONĖS, KURIOMS VIS SUDĖTINGIAU ATLAIKYTI KONKURENCIJĄ

Pieno perdirbimas – stambiausia pagal apyvartą maisto pramonės veikla. Pernai pieno pramonės atstovų pardavimai

ūgtelėjo net ketvirtadaliu iki 3,5 mlrd. Lt. Pardavimai šalies viduje ir užsienio rinkose augo vienodu tempu, tad eksporto lyginamasis svoris liko nepakitęs – 46 proc.

Šalies pieno perdirbėjai jau kurį laiką susiduria su žaliavų stoka. Pieno pernai šalyje buvo pagaminta 45 proc. mažiau nei 1990 m., gamybos mažėjimo kryptis išlieka ir pastaraisiais metais: 2007–2010 m. laikotarpiu produkcijos apimtys mažėjo vidutiniškai 3 proc. kasmet ir tik pernai stabilizavosi.

Šalyje vis labiau stingant žaliavų, maždaug 20 proc. šalyje perdirbamo pieno yra įvežama iš užsienio, daugiausiai iš Latvijos. Tačiau pieno ima stigti jau ir Baltijos šalių mastu. Padėtį žaliavų rinkoje gali apsunkinti ir tai, kad stambus Rusijos investuotojas nupirko du didžiausius Latvijos pieno perdirbėjus. Planuojama gana daug investuoti į gamybą, gerokai plėsti veiklos apimtį, juolab kad ir Rusijos rinka turėtų būti gerokai lengviau prieinama. Tokiu atveju žaliavų srautai gali pasisukti iš Lietuvos į Latviją.

Pieno stygius glaudžiai siejasi su gyvulių skaičiaus mažėjimu šalyje. Karvių skaičius, lyginant su 1990 m., yra nukritęs kone 60 proc. Maža to, neigiamos tendencijos tvirtai laikosi ir pastaraisiais metais. Nuo 2008 m. karvių skaičius vidutiniškai per metus mažėjo 4 proc. To priežastys gana paprastos – nyksta smulkūs šeimos ūkiai, o jų vietoje neatsiranda stambių gyvulininkystės fermų. Lietuva yra viena iš pirmaujančių ES šalių, pagal karvių, auginamų smulkiuose ūkiuose, dalį (mus lenkia tik Rumunija). Itin dažnai šie ūkiai priklauso senyvo amžiaus kaimo gyventojams. Pastariesiems pasitraukus iš žemdirbystės, jų vieton nestoja nauji ūkininkai. Smulki ir fragmentizuota žemdirbystė nėra perspektyvi – ji generuoja itin nedaug pajamų, dėl to nėra galimybių plėsti veiklą investuojant, be to, ji pasižymi aukštais gamybos ir supirkimo kaštais ir dėl to nėra konkurencinga. Visgi stambesnių gamybos mastų gyvulininkystė reikalauja gausių finansinių ir laiko investicijų. Kaimo vietovėse ir mažesniuose miesteliuose sparčiai mažėjant gyventojų skaičiui, išvystant jauniems žmonėms, senka šių vietovių verslumo potencialas, lieka vis mažiau žmonių, kurie galėtų plėtoti modernią ir konkurencingą gyvulininkystę.

Pieno pramonės plėtrą riboja ir tai, kad joje veikia sąlyginai nedidelės įmonės. Lenkijoje vien du stambiausi gamintojai perdirba tiek pieno, kiek visa Lietuvos pieno pramonė. Dėl to gamybos kaštai kaimyninėje valstybėje yra pastebimai mažesni.

Pieno perdirbimo bendrovių rezultatai pernai buvo geri. *Pieno žvaigždžių* grynasis pelnas 2011 m. pašoko kone 40 proc. iki 25,7 mln. Lt, o įmonės pardavimai padidėjo 13 proc. iki 700 mln. Lt. Augimą daugiausiai lėmė sėkmingas eksportas. Šiemet bendrovė pelną tikisi išlaikyti panašaus lygio, o pajamas siekiama padidinti 5 proc. Investicijoms 2012 m. bus skirta daugiau nei 40 mln. Lt.

Rokiškio sūrio grupei pernai pavyko uždirbti 27,7 mln. Lt grynojo pelno – 13 proc. daugiau nei 2010, o pardavimai pašoko 24 proc. iki 688 mln. Lt. Rodiklių pagerėjimą lėmė augusios pieno ir jo produktų kainos, ypač eksporto rinkose.

Maksimaliai išnaudoti gamybiniai pajėgumai, išaugusios eksportuojamos produkcijos kainos bei platesnė eksporto geografinė leido *Vilkyškių pieninei* pajamas padidinti 19 proc.

iki 290 mln. Visgi dėl išaugusių išlaidų rinkodaros ir reklamos strategijai bendrovės grynasis pelnas smuktelėjo 11 proc. iki 10,5 mln. Lt. Per pirmąjį šių metų ketvirtį, lyginant su atitinkamu ankstesnių metų laikotarpiu, bendrovės pardavimai išaugo 8,5 proc. iki 69 mln. Lt.

Žemaitijos pieno grupės pajamos pernai ūgtelėjo 14 proc. iki 494 mln. Lt, tačiau grynasis pelnas sumažėjo per pusę iki 10 mln. Lt. Pardavimai Lietuvoje, stambiausioje įmonės rinkoje, pernai ūgtelėjo 11 proc. iki 277 mln. Lt, Latvijoje, Estijoje bei NVS valstybėse – 13 proc. iki 127 mln. Lt, kitose Europos šalyse – 31 proc. iki 84 mln. Lt. Įmonė, kurioje praėjusių metų pabaigoje dirbo beveik 1,5 tūkst. žmonių, savo veiklą ketina plėsti Didžiojoje Britanijoje.

Su naujais sunkumais susiduria žemės ūkio kooperatyvas *Pienas Lt*, kuris pieno perdirbimo gamyklos atidarymą nukelia bent iki 2013 m. vidurio. Nors ir užsitikrinęs ES struktūrinių fondų paramą, kooperatyvas nesugebėjo įtikinti bankų mažą projekto riziką.

PAGRINDINĖ MĖSOS PERDIRBIMO ĮMONIŲ TIKSLAS – AKTYVIAU SKVERBTIS Į UŽSIENIO RINKAS

Mėsos perdirbėjų pardavimų pajamos pernai ūgtelėjo 17 proc. iki 1,8 mlrd. Lt. Mėsos perdirbimo veiklos plėtrą itin riboja kol kas ganėtinai kuklios eksporto apimtys. Pernai pardavimai užsienio rinkose augo 28 proc. – dvigubai greičiau nei vidaus pardavimai, todėl pastarųjų dalis pardavimų struktūroje sumenko nuo 74 proc. iki 71 proc.

Kaip ir pieno perdirbėjai, mėsos pramonės atstovai susiduria su žaliavų stygiu. Kiaulių ir galvijų skaičius nuo 1990 m. sumažėjo tris kartus, jis neauga ir pastaraisiais metais. Paukščių skaičius pirmaisiais Nepriklausomybės metais taip pat ženkliai nukrito ir 2001 m. tesiekė 5,6 mln. – tris kartus mažiau nei 1990 m. Visgi nuo to laiko jis ėmė gana sparčiai augti ir pernai pasiekė 9,5 mln.

Mėsos perdirbėjamas itin palanku buvo tai, kad Rusija nuo metų vidurio uždraudė importuoti gyvus gyvulius ir šio draudimo neatšaukė ligi šiol. Dėl to gyvų gyvūnų eksportas į Rusiją pernai sumenko kone 60 proc. iki 44 mln. Lt. Tačiau labai išaugo gyvulių eksportas į Izraelį ir Turkiją – į šias dvi valstybes pernai buvo eksportuota produkcijos už 75 mln. Lt – palyginti su 30 mln. 2010 m. Visgi reikėtų atkreipti dėmesį, kad nuo praėjusių metų spalio buvo uždraustas galvijų eksportas į Turkiją dėl šioje šalyje siautėjančios snukio ir nagų ligos.

Lietuvos mėsos perdirbėjams kyla rimtų sunkumų konkuruojant su Lenkijos gamintojais. Pastarojoje šalyje taikomas lengvatinis 5–8 proc. PVM tarifas maisto produktams (palyginti su 21 proc. Lietuvoje). Didelę įtaką turi ir keletą paskutiniųjų metų ženkliai nusmukęs Lenkijos zloto kursas – dėl to kaimynų produkcija tapo dar konkurencingesnė. Šių metų pradžioje zlotas euro, o tuo pačiu ir lito atžvilgiu gerokai pabrango, tačiau pastaruoju metu vėl krenta. Tvaraus zloto kurso kilimo neverta tikėtis, kol nebus pasiektas persilaužimas sprendžiant Europos skolų krizę, kuri mažina investuotojų norą finansinius srautus nukreipti į rizikinga laikoma Lenkiją.

SENKANT ŽUVŲ IŠTEKLIAMS DIDŽIAUSIA ŽUVŲ VARTOTOJA – ES – REIKALAUJA VIS DAUGIAU PRODUKCIJOS IR UŽTIKRINA PASTOVIĄ PAKLAUSĄ

Šalyje veikiančių **žuvies perdirbėjų** pajamos pernai ūgtelėjo 10 proc. iki 1,2 mlrd. Lt. Pardavimai šalies viduje ir eksportas augo kone vienodu tempu, tad eksporto lyginamasis svoris pardavimų struktūroje liko nepakitęs – 79 proc.

Stambiausias šalyje maisto perdirbėjas, jūros produktus apdorojanti *Vičiūnų įmonių grupė (VĮG)*, toliau sėkmingai plėtoja veiklą. Pernai peržengusi 2 mlrd. Lt apyvartos ribą, šiemet grupė prognozuoja 20 proc. pajamų augimą (didelė dalis pajamų gaunama iš užsienyje veikiančių gamyklų). 2011 m. investicijoms skirta 47 mln. Lt, o šiemet planuojama 70 mln. Lt – bus pradėta trijų naujų gamyklų statyba, kurios gamins stambiais prekybos tinklams užsienyje, Lietuvoje bus sukurta 400 naujų darbo vietų. Vienas didžiausių VĮG projektų – Kaune statoma Baltijos jūroje sugautos žuvies perdirbimo gamykla, kurioje dirbs 180 žmonių. *Vičiūnų grupė* derasi dėl bendradarbiavimo su Brazilijos prekybos tinklais, pastarasis procesas užsitęsė dėl gamyklų sertifikavimo, bei su vienu iš didžiausių Jungtinės Karalystės prekybos tinklų *Sainsbury's*, turinčiu daugiau nei 900 parduotuvių.

Kita stambi jūros produktų perdirbėja *Norvelita*, kurioje dirba apie 700 žmonių, pernai pardavimų apimtis planavo padidinti 8 proc. iki 320 mln. Lt. Be to, gavusi ES paramą, bendrovė ketina statyti lašišų perdirbimo cechus, kuriuose įdarbintų 100 žmonių. Metinius pardavimus šis projektas pakeltų 40–50 mln. Lt, o kone visa pagaminta produkcija būtų eksportuojama.

Kepyklos ir miltinių produktų gamintojai pernai pardavė produkcijos už 863 mln. Lt – 11 proc. daugiau nei 2010 m. Šios veiklos atstovai kukliai eksportuoja produkciją. Pernai eksporto apimtys augo vos 4 proc. – 3 kartus mažiau nei pardavimai šalies viduje, todėl eksporto lyginamasis svoris dar sumenko iki vos 14 proc. Konditeriai pastebi, kad praėjusieji metai buvo itin sudėtingi dėl drastiškai išaugusių žaliavų, ypač kiaušinių, ir energijos kainų.

Paruoštų pašarų gamintojai pernai pardavė produkcijos už 1,3 mlrd. Lt – aštuntadaliu daugiau nei 2010 m. Nors eksporto apimtys susitraukė kone 9 proc., pardavimai šalies viduje pašoko trečdaliu, o pastarųjų dalis pardavimų struktūroje padidėjo iki 57 proc. Paklausą pašarams šalies viduje neigiamai veikia nepalankios gyvulininkystės tendencijos, jau minėtas gyvulių skaičiaus mažėjimas. Padėtį sunkina ir konkurencija su pigesne produkcija iš Lenkijos.

GĖRIMŲ RINKA ŠALYJE TEBESITRAUKIA, PROVERŽIS EKSPORTUOJANT DAR NEPASIEKTAS

Gėrimų gamintojų pardavimai pernai ūgtelėjo nežymiai – vos 1 proc. iki 1,5 mlrd. Lt. Tai sudaro mažiau nei aštuntadalį visų maisto pramonės pardavimų, ši dalis palaipsniui smunka. Pardavimai šalies viduje netgi šiek tiek susitraukė, tačiau eksportas pašoko 28 proc., tad pastarojo dalis pardavimų struktūroje padidėjo iki 16 proc. Degtinės ir likerio produktų gamyba pernai ūgtelėjo 4,3 proc. iki 932 tūkst. dekalitų (dal).

Vyno gamyba augo neženkliai, mažiau nei 1 proc., iki 437 tūkst. dal, o alaus buvo pagaminta 30,5 mln. dal – 4,5 proc. daugiau nei 2010 m.

Praėjusiais metais alkoholio gamintojus neigiamai veikė sparčiai brangusios žaliavos – nafta, grūdai. Dėl to ženkliai kilo gamybos savikaina. Be to, daugelyje valstybių vynuogių derliai buvo kuklūs. Prancūzijoje, Italijoje, Ispanijoje buvo užauginta trečdaliu mažiau vynuogių nei paprastai, JAV ir Vokietijoje derliai sumenko per pusę. Dėl to gerokai pakilo jų kainos. Tai neigiamai paveikė vyndarius, brendžio gamintojus.

Alaus gamintojams gyvenimą kartino augęs pigios produkcijos iš Baltarusijos importas, kuris pernai padidėjo maždaug 2 kartus. Baltarusiškas alus užima apie 6 proc. šalies rinkos. Eksportą iš kaimyninės valstybės gerokai palengvina nuvertėjęs Baltarusijos rublis, be to, šios šalies gamintojai džiaugiasi didele vyriausybės parama.

Atskirų alkoholio bendrovių rezultatai pernai buvo neblogi. Didžiausias šalyje alaus gamintojas *Švyturys-Utenos alus* pernai uždirbo kone 39 mln. Lt grynojo pelno – 28 proc. mažiau nei 2010 m., nors pardavimų apimtys ūgtelėjo 3 proc. iki 443 mln. litų. Apyvarta vidaus rinkoje smuktelėjo 0,4 proc., o eksportas padidėjo kone trečdaliu. Užsienyje parduodama maždaug 15 proc. bendrovės produkcijos. Pernai į gamyklą Klaipėdoje buvo investuota 4 mln. Lt, šiemet planuojama gamybinių pajėgumų plėtrai skirti 7 mln. Lt. Dar 3,5 mln. Lt buvo investuota į pakavimo linijos atnaujinimą Utenos alaus gamykloje.

Antra pagal dydį šalyje alaus gamintoja, Danijos bendrovė *Royal Unibrew* priklausanti *Kalnapičio-Tauro* grupė pernai gavo 145 mln. Lt pajamų – nežymiai mažiau nei 2010 m. Šiais metais grupė ketina investuoti 8 mln. Lt į gamybos įrenginių atnaujinimą. Naujos investicijos leis didinti gamybos pajėgumus bei gerinti kokybę, sustiprins pozicijas užsienio rinkose. Bendrovė, kurioje dirba beveik 350 darbuotojų, pernai įžengė į Belgijos ir Suomijos rinkas, o eksporto apimtys padidėjo daugiau nei trečdaliu.

Suomijos bendrovės *Olvi* valdomas Kauno alaus gamintojas *Volfas Engelman*, užimantis apie aštuntadalį šalies alaus rinkos, pernai pardavimus padidino 12 proc. iki 102 mln. Lt. Visgi įmonės pelnas sumenko 3,5 karto iki 1,4 mln. Lt. Nuosmukį lėmė investicijos į istorinio vardo atkūrimą bei naujus įrenginius siekiant optimizuoti gamybą bei mažinti sąnaudas. Įtakos pelnui turėjo ir aktyvi konkurencija bei brangusios žaliavos, dėl kurių alaus savikaina šoktelėjo maždaug dešimtdaliu. Vardo keitimą bendrovė vertina kaip sėkmingą ir teigia, jog investicijos atsipirko dvigubai greičiau nei tikėtasi.

Giros ir alaus gamintoja Šiaulių *Gubernija* pernai pardavimo pajamas padidino penktadaliu iki 42 mln. Lt, tačiau dėl ženkliai pabrangusių žaliavų bendrovė patyrė 0,26 mln. Lt nuostolių. 2010 m. *Gubernija* uždirbo 0,68 mln. Lt pelno.

Koncerno *MG Baltic* valdomas didžiausias Lietuvoje stipriųjų gėrimų gamintojas *Stumbras* 2011 m. padidino pajamas 5 proc. iki 105 mln. Lt, o grynas pelnas liko iš esmės nepakitęs – 16,6 mln. Lt. Šiemet laukiama panašių rezultatų. Pernai bendrovė pradėjo savo produkciją gaminti Baltarusijoje. Taip gamintojas apėjo šalies keliamus kvotų ir muitų barjerus ir

prasibrovė į bendrą Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungą – ankstesni mėginimai eksportuoti į Rusiją nebuvo itin sėkmingi.

Vilniaus degtinės nuostoliai pernai padidėjo 8,5 karto iki 2,84 mln. Lt. Tiesa, daugiausiai neigiamos įtakos pelno rodikliui turėjo nekilnojamojo turto vertės sumažinimas daugiau nei 2 mln. Lt. Rinkoje mažėjant degtinės paklausai ir didėjant importuojamos degtinės apimtims, bendrovės pardavimai pernai sumenko 1,8 proc. iki 41 mln. Lt.

Iš bėdų neišbrenda stipriųjų alkoholinių gėrimų gamintoja *Alita*. Užpernai dėl nesėkmingos investicijos Serbijoje ji patyrė 80 mln. litų nuostolių. O pernai pardavimai sumažėjo 5 proc. iki 83 mln. Lt. Bendrovės nuostoliai siekė beveik 4 mln. Lt.

Sunkiai reikalai klostosi ir *Alitos* valdomam *Anykščių vynui*. Bendrovės pardavimai pernai sumenko 8 proc. iki 19 mln. Lt, o nuostoliai išaugo 1,6 karto iki 3,9 mln. Lt. Įmonė, vykdydama sąnaudų mažinimo ir veiklos efektyvumo didinimo planą, pernai buvo priversta atleisti apie trečdalį darbuotojų. *Alita* tikisi dar šiais metais parduoti *Anykščių vyną*.

Šiais metais galima tikėtis tolesnio maisto pramonės augimo. Tai rodo ir metų pradžios rezultatai – gamybos apimtys per pirmus keturis metų mėnesius, lyginant su atitinkamu ankstesnių metų laikotarpiu, ūgtelėjo kone 5 proc. Be to, augo produkcijos kainos, dėl to pardavimo pajamos padidėjo 7 proc.

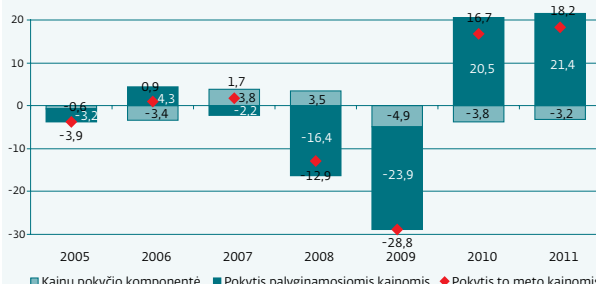
Ilgalaikės maisto pramonės perspektyvos yra neblogos – šalies ekonomika turėtų augti gan sparčiu tempu, tai didės ir paklausa maisto produktams. Pagrindinės maisto pramonės eksporto rinkos – Latvija, Estija, Vokietija, Lenkija – taip pat pasižymi geromis ekonominėmis perspektyvomis. Kiek daugiau neaiškumo gaubia Rusijos rinką, mat pastaroji šalis siekia kuo daugiau maisto produktų pasigaminti pati. Tačiau kol kas Rusijos gamintojai nėra pajėgūs patenkinti sparčiai augančios paklausos, o Rusijos įstojimas į PPO turėtų palengvinti eksportą į šią šalį. Pagrindinė problema, su kuria susiduria Lietuvos maisto pramonė – žaliavų stygius. Nepaisant augančių pieno ir mėsos kainų, šių produktų gamyba auga nedaug, maisto perdirbėjai veikia nepilnu pajėgumu.

Aprangos ir tekstilės gamyba

Lietuvos lengvąjai pramonei pirmasis šio amžiaus dešimtmetis buvo itin sudėtingas. Dėl išaugusios Azijos gamintojų konkurencijos sektoriaus sukuriamą pridėtinę vertę palyginamosiomis kainomis 2001–2007 m. laikotarpiu mažėjo palaipsniui, o paskui krito staiga, per porą metų sumenkdamą trečdaliu. Visgi 2010 m. ši pramonės šaka dėl pagyvėjusių investicijų pasiekė įspūdingą atsigavimą, gamybos apimtys per metus išaugo penktadaliu, o pernai pagamintos produkcijos kiekis ūgtelėjo dar 21 proc. Tiesa, nežymiai sumenkus gaminių kainai rinkoje, pardavimo pajamos 2011 m. augo kiek mažiau – 18 proc. (žr. 11.5 diagramą).

Pernai sparčiai augo visų lengvosios pramonės šakų gamybos apimtys. Tekstilės gaminių buvo pagaminta 25 proc. daugiau

11.5 diagrama
APRANGOS IR TEKSTILĖS GAMYBOS PARDUOTOS PRODUKCIJOS METINIS
POKYTIS, PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

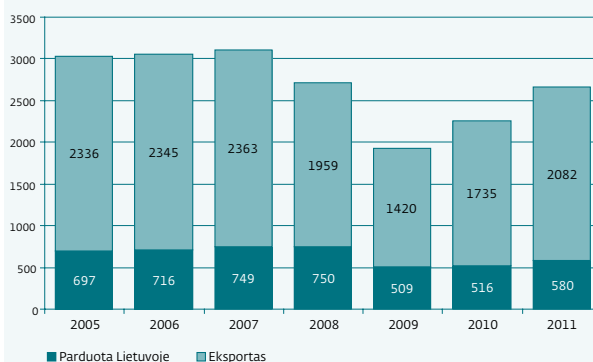
nei 2010 m., drabužių – 20 proc., odos ir jos dirbinių – 14 proc. Pardavimai išaugo atitinkamai 22 proc., 16 proc. ir 15 proc.

Analizuojamo sektoriaus nuosmukį praėjusį dešimtmetį didele dalimi lėmė išaugusi kinų gamintojų konkurencija – pigios darbo jėgos nestokojančios bendrovės ėmė išstumti Europos gamintojus. Visgi pastaraisiais metais tendencijos pasikeitė. Augant pragyvenimo lygiui Kinijoje, darbo jėgos kaštai pajūrio provincijose nuo 2005 m. ėmė sparčiai augti, ir panašios tendencijos turėtų išsilaikyti ateityje. Kai kuriomis prognozėmis, gamybos kaštai iki 2020 m. Kinijoje gali išaugti bent du kartus. Nenuostabu, kad užsakovai vis dažniau renkasi Europos gamintojus, juolab kad ir pristatymo iš Kinijos terminai siekia tris–keturis mėnesius. Net ir esant sudėtingai ekonominei padėčiai senajame žemyne bei tvyrant neapibrėžtumui dėl Europos ekonominės ateities ir neišspręstos skolų krizės, dabartinės aplinkybės yra ganėtinai palankios mūsų šalies lengvosios pramonės plėtrai. ES grimztant į recesiją, užsakovai vis griežčiau kontroliuoja biudžetus ir vengia kaupti dideles atsargas. Dėl to grėžiamasi nuo į dideles partijas besiorientuojančių kinų į lankstesnius Europos gamintojus. Operatyviai gamybą gebantiems valdyti Lietuvos gamintojams tai – palanki situacija augti.

PLATI PRODUKCIJOS REALIZAVIMO GEOGRAFIJA LEIDŽIA ATSVERTI RIZIKĄ

Lengvąją pramonę nuo 2008 m. į priekį traukia pardavimai užsienyje – eksporto dinamika pastaruosius trejus metus buvo gerokai palankesnė nei pardavimų šalies viduje, nors pernai buvo juntamas ir Lietuvos rinkos atsigavimas. 2011 m. eksportas išaugo penktadaliu, pardavimai šalies viduje – 12 proc. (žr. 11.6 diagramą), todėl eksporto lyginamasis svoris pardavimų struktūroje 2008 m. buvęs 72 proc., pernai pakilo iki 78 proc. Šiame Europos Sąjungai nugrimzdus į recesiją, lengvosios pramonės atstovams iškilis rimtų sunkumų, mat kone 80 proc. eksportuojamos produkcijos yra išvežama į ES. Į Vokietiją iškeliauja apie 16 proc., Jungtinę Karalystę – 11 proc., Prancūziją – 7 proc. analizuojamos veiklos eksporto. Kiek pozityviau nuteikia tai, kad palaikomi intensyvūs prekybos ryšiai su ekonomiškai stipriomis Skandinavijos valstybėmis: 11 proc. eksporto tenka Danijai, 8 proc. – Švedijai, 7 proc. – Norvegijai. Sunkumų kamuojamose Pietų Europos valstybėse: Italijoje,

11.6 diagrama
APRANGOS IR TEKSTILĖS GAMYBOS PARDUOTOS PRODUKCIJOS APIMTIS,
MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Ispanijoje, Graikijoje ir Portugalijoje kartu parduodama kiek daugiau nei 7 proc. visos eksportuojamos produkcijos. NVS valstybėms pernai teko mažiau nei 5 proc. eksporto, daugiausiai jo iškeliavo į Baltarusiją (2 proc.), Rusiją (2 proc.) ir Ukrainą (1,5 proc.).

Darbuotojų skaičius analizuojamame sektoriuje, per krizę susitraukęs daugiau nei ketvirtadaliu, pernai paaugo 12 proc. iki 22 tūkst. – tai šeštadalis apdirbamojoje gamyboje dirbančių žmonių (žr. 11.3 lentelę). Vidutinis darbo užmokestis aprangos ir tekstilės gamyboje pernai augo neženkiai tepasiekdamas 1543 Lt – tai vos trys ketvirtadaliai vidutinio šalies AP gaunamo darbo užmokesčio. Viena pagrindinių problemų, su kuria susiduria lengvosios pramonės atstovai – kvalifikuotų darbuotojų stoka. Pernai siuvėjai buvo vieni paklausiausių darbininkų darbo rinkoje – jų poreikis siekė 4,2 tūkst., o pasiūla buvo dvigubai mažesnė. Disbalansas atsiranda dėl mūsų šalies švietimo sistemos – ruošama per daug universitetinį išsilavinimą turinčių specialistų ir per mažai profesinį parengimą turinčių darbininkų, dėl to susiformuoja struktūrinis nedarbas, o gamybos sektorius kenčia dėl darbuotojų stokos. Žinoma, problema kyla ir dėl pačių studentų pasirinkimo – šalyje turėtų būti populiari-namas profesinis parengimas, kuris dažnai žada daug geresnės įsidarbinimo perspektyvas nei universitetinis išsilavinimas. Jaunuolių norą rinktis siuvėjo kvalifikaciją padidintų ir didesnis (bent šalies vidurkį siekiantis) uždarbis.

Sparčiai augant paklausai, įmonės netruko imti paskolas ir didinti gamybinius pajėgumus. Materialinių investicijų srautas, 2009 m. susitraukęs dviem trečdaliais, pernai išaugo 2,7 karto ir grįžo į 2008 m. lygį – 91 mln. Lt. Be to, pernai analizuojamas sektorius pritraukė nemažai užsienio investicijų – sukauptosios TUI 2011 m. išaugo 12 proc. iki 404 mln. Lt ir taip pat grįžo į 2008 m. lygį.

Praėjusių metų pradžioje medvilnės kainoms pasiekus rekordines aukštumas, lengvosios pramonės bendrovės susidūrė su rimtais sunkumais. Dėl to ženkliai išaugo gamybos kaštai, o paklausa produkcijai tuo pačiu metu ėmė mažėti. Visgi vėliau žaliavos kainos drastiškai krito ir metų pabaigoje buvo daugiau nei du kartus mažesnės nei kovo mėnesį. Tai lėmė ženkliai išaugusi pasiūla JAV, didžiausioje šios žaliavos eksportuotojoje,

11.3 lentelė

APRANGOS IR TEKSTILĖS GAMYBOS PAGRINDINIAI STATISTINIAI RODIKLIAI

	Metai			Santykis su apdirbamosios gamybos rodikliu, proc.		Pokytis per metus, proc.	
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.
Parduota produkcija (palyginamosiomis kainomis), mln. litų	1972	2377	2887	6,4	7,0	20,5	21,4
Parduota produkcija (to meto kainomis), mln. Lt	1929	2251	2662	4,9	4,6	16,7	18,2
Eksportuota produkcija (to meto kainomis), mln. litų	1420	1735	2082	5,7	5,4	22,2	20,0
Darbuotojų skaičius, tūkst. ¹⁾	20,3	20,0	22,4	14,9	15,5	-1,4	12,4
Vidutinis darbo užmokestis, litų	1503	1515	1543	74,5	73,9	0,8	1,9
Materialinės investicijos, mln. litų	30	34	91	3,6	5,4	12,0	166,7
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. litų	397	360	404	3,6	3,7	-9,4	12,4
Pajamos už parduotas prekes ir paslaugas, mln. litų	1649	1860	2097	3,9	3,5	12,8	12,7
Bendrasis pelnas, mln. litų	346	395	469	5,6	6,0	14,2	18,7
Ūkinės veiklos pelnas, mln. litų	65	105	160	4,9	6,8	61,6	52,6
Pelnas prieš apmokestinimą, mln. litų	38	93	147	5,5	6,6	143,9	58,4
Įmonių skaičius	671	637	674	12,6	12,8	-5,0	5,8
Pelningai dirbančių įmonių dalis, proc.	55	65	70	111,0	104,8	19,0	7,7
Turtas (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	1527	1536	1633	5,0	4,9	0,6	6,3
Įsipareigojimai (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	635	605	627	4,1	4,0	-4,7	3,6
Pelningumas, proc.	2,31	5,00	7,02	140,9	188,6	116,1	40,6
Turto grąža, proc.	2,40	5,96	9,04	106,7	134,2	148,4	51,6
Įsiskolinimo koeficientas (laikotarpio pabaigoje)	0,42	0,39	0,38	83,5	80,9	-5,2	-2,6

¹⁾ Be individualių įmonių

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

bei prastėjusios suvartojimo prognozės vis lėčiau augančioje Kinijoje, kuri yra viena iš didžiųjų medvilnės importuotojų. Šiemet turėtų išsilaikyti panašios tendencijos – paklausos prognozės karpomos, o pasiūlos auga: medvilnės šiemet turėtų būti pagaminta 3 mln. tonų daugiau nei suvartota, dėl to kainos kilimo artimiausiu metu laukti neverta.

Nepaisant aukštų medvilnės kainų, lengvoji pramonė pernai pasižymėjo įspūdingais finansiniais rodikliais. Aprangos ir tekstilės gamyba buvo viena iš nedaugelio ekonomikos šakų, krizės metu išsaugojusi neblogus pelno rodiklius, o pernai ūkinės veiklos pelnas ir pelnas prieš mokesčius išaugo daugiau nei pusantro karto atitinkamai iki 160 mln. Lt ir 147 mln. Lt. Be to, turto grąža (pelno prieš mokesčius ir turto santykis) padidėjo pusantro karto iki 9 proc. ir daugiau nei trečdaliu lenkė apdirbamosios gamybos vidurkį. Pelningai dirbusių įmonių dalis, iki krizės gerokai atsilikusi nuo AP rodiklio, pernai pasiekė 70 proc. ir jį aplenkė. Analizuojamas sektorius buvo vienas iš nedaugelio 2011 m. ganėtinai intensyviai skolinęsis – jo įsipareigojimai padidėjo 4 proc. iki 627 mln. Lt. Visgi įmonių turtas augo sparčiau – jis padidėjo 6 proc. iki 1633 mln. Lt, todėl įsiskolinimo koeficientas (įsipareigojimų ir turto santykis) pernai mažėjo trečius metus iš eilės, nukrisdamas iki 38 proc. – taigi aprangos ir tekstilės gamyba yra vienas iš mažiausiai įsiskolinusių AP sektorių.

2011 m. didžiausių šalies rūbų gamintojų veiklos rezultatai buvo nevienodi. Stambiausias Baltijos šalyse sportinės aprangos gamintojas *Audimas* pardavimų apyvartą pernai padidino trečdaliu iki 66 mln. Lt, gaminių su nuosavu prekės ženklu pardavimai išaugo 18 proc. iki 26 mln. Lt. Įmonės grynasis pelnas viršijo 6 mln. Lt ir buvo pusantro karto didesnis nei 2010 m. Šiemet bendrovė tikisi parduoti produkcijos už 70 mln. Lt.

Utenos trikotažo grupė pernai uždirbo 1,1 mln. Lt grynojo pelno – 29 proc. mažiau nei 2011 m., o apyvarta sumenko 13 proc. iki 61 mln. Lt. Bendrovės rezultatus 7,7 mln. Lt pablogino suformuoti papildomi atidėjimai padarytoms investicijoms bei gautinoms sumoms iš antrinės įmonės *OAO MTF Mrija*.

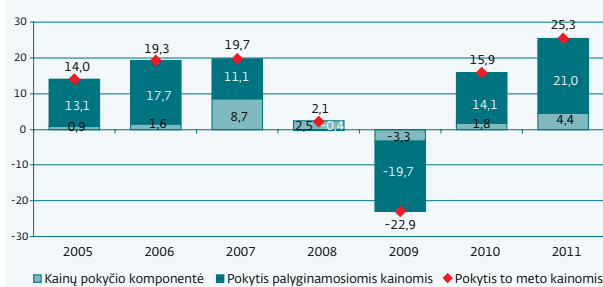
Lino grupės pajamos pernai sumenko 5 proc. iki 33,8 mln. Lt, o pelnas iki mokesčių pernai nukrito 4,8 karto iki 1,65 mln. Lt. Visgi derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad 2010 m. 70 proc. pelno buvo gauta iš investicinės veiklos. Prastesnius praėjusių metų rezultatus lėmė tiek sumažėjusi paklausa rinkoje, tiek ir aukštesnės žaliavų kainos.

Aprangos ir tekstilės sektoriaus šiemet patirs sunkumų dėl recesijos ES, tai rodo ir metų pradžios rezultatai. Gamybos apimtys per pirmus keturis metų mėnesius, lyginant su atitinkamu ankstesnių metų laikotarpiu, augo vos 1,2 proc., o balandžio mėnesį buvo ryškus nuosmukis. Visgi artimiausių metų sektoriaus perspektyvos yra neblogos, nors ir nevienalytės. Kokybiškai ir lanksčiai veikiančios mūsų šalies įmonės yra pajėgios sėkmingai konkuruoti Europos ir NVS rinkose. Visgi nemažai bendrovių susiduria su kvalifikuotų darbuotojų stygiumi, kuris gali apriboti galimybes sėkmingai plėsti veiklą.

Medienos, medienos gaminių ir baldų gamyba

Medienos pramonė praėjusį dešimtmetį buvo viena iš dinamiškiausiai besivysčiusių ekonomikos veiklų. 2000–2010 m. laikotarpiu šalies ūkyje sukuriamą pridėtinę vertę padidėjo

11.7 diagrama
MEDIENOS IR MEDIENOS GAMINIŲ, BALDŲ GAMYBOS PARDUOTOS
PRODUKCIJOS METINIS POKYTIS, PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

pusantro karto, apdirbamoji gamyba išaugo 1,8 karto, o medienos pramonė – kone 3 kartus.

Sparčiai sektorius plėtojosi ir praėjusiais metais. Produkcijos apimtys 2011 m. padidėjo daugiau nei penktadaliu. Medienos ir jos dirbinių (išskyrus baldus) gamyba išaugo dešimtadaliu, popieriaus gamyba – 12 proc., o baldų gamyba – net 34 proc. Verta atkreipti dėmesį ir į teigiamą struktūrinę gamybos kaitą – sparčiau auga aukštesnės pridėtinės vertės produktų (baldų ir popieriaus) gamyba.

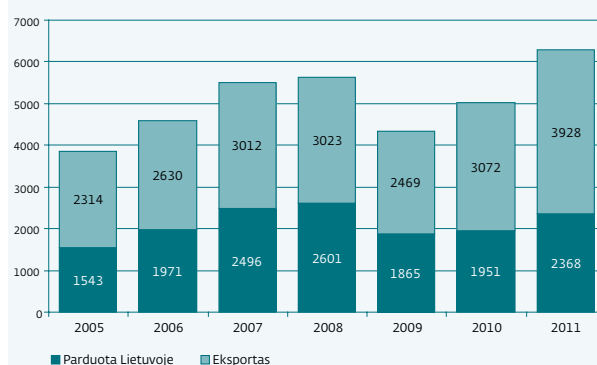
2009 m. pastebimai nukritusios medienos ir jos gaminių kainos pernai augo antrus metus iš eilės. Nors baldų kainos pakilo nedaug, mediena ir kiti medienos dirbiniai bei popierius 2011 m. brango 6–7 proc. Dėl augusių kainų pardavimai 2011 m. kilo sparčiau nei gamybos apimtys ir padidėjo net 25 proc. (žr. 11.7 diagramą).

Nors gamybos apimtys ir pardavimų pajamos medienos sektoriuje augo įspūdingu tempu, įmonių skaičius veikloje 2011 m. padidėjo neženkliai (asociacijos *Lietuvos mediena* duomenimis jis netgi mažėjo). Ekspertai teigia, jog šalyje vis dar gausu mažų, nepakankamai moderniai įrengtų ir mažo rentabilumo medienos perdirbimo įmonių. Taip pat pastebima, jog remiantis Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių patirtimi, įjautinės medienos, faneros ir plokščių gamyba yra rentabili tik didesnėse mechanizuotos produkcijos įmonėse.

SĄSTINGIS BŪSTO RINKOJE PALIKO BALDININKAMS VIENINTELĮ PRODUKCIJOS REALIZAVIMO KANALĄ – EKSPORTĄ

Analizuojamos veiklos atsigavimą po krizės didžiąja dalimi lėmė sėkmingi pardavimai užsienio rinkose. Eksperto pajamos 2011 m. išaugo 28 proc. – pastebimai daugiau nei pardavimai šalies viduje, tad pastarųjų lyginamasis svoris pardavimų struktūroje sumenko iki 38 proc., palyginti su 46 proc. 2008 m. (žr. 11.8 diagramą). Kone 80 proc. eksportuojamos medienos ir jos gaminių lieka Europos Sąjungoje. Vokietijai pernai teko 16 proc. eksporto, Lenkijai – 7 proc., Jungtinei Karalystei ir Prancūzijai – po 6 proc. Palaikomi itin intensyvūs prekybiniai ryšiai su Skandinavijos šalimis, kurioms 2011 m. teko apie 30 proc. medienos pramonės eksporto: į Švediją iškeliavo 13 proc., į Norvegiją – 9 proc., į Daniją – 7 proc. viso eksporto. Sunkumų krečiamoms Pietų Europos valstybėms pernai

11.8 diagrama
MEDIENOS IR MEDIENOS GAMINIŲ, BALDŲ GAMYBOS PARDUOTOS
PRODUKCIJOS APIMTIS, MLN. LITŲ

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

teko 6 proc. pardavimų užsienyje, o daugiausiai produkcijos parduota Italijoje ir Ispanijoje. Sparčiai augančiose NVS rinkose pernai parduota 5 proc. eksportuotos produkcijos, intensyviausiai prekiauta su Rusija. Medienos pramonės eksporto portfelis yra gana gerai diversifikuotas, pardavimai svečiose šalyse ir šiemet turėtų augti nepaisant recesijos ES. Tam daug įtakos turi ir glaudus bendradarbiavimas su sėkmingai veikiančiu Švedijos koncernu *Ikea*.

Įdomus faktas, jog Lietuva patenka tarp dešimties stambiausių prekių tiekėjų *Ikea* koncernui. Didelė dalis lietuviškų medienos gaminių yra parduodami kaip skandinaviečiai. Norėdami didesnių pelnų ateityje, baldžiai daugiau dėmesio turės skirti gaminių rinkodarai ir pardavimams užsienyje, apeinant tarpininkus. Mūsų šalies baldžiai sugeba pagaminti aukštos kokybės baldus, o dabar reikia išmokyti ir patiems juos parduoti, taip susižeriant visą sukurta pridėtinę vertę.

Darbuotojų skaičius analizuojamoje šakoje, per krizę sumenkęs ketvirtadaliu, pernai ūgtelėjo 13 proc. (žr. 11.4 lentelę). Iš viso medienos pramonėje dirba apie ketvirtadalis AP darbuotojų. Vidutinis darbo užmokestis didėjo antrus metus iš eilės, pernai ūgtelėdamas 4 proc. iki 1893 Lt, tačiau dar vis buvo dešimtadaliu mažesnis nei apdirbamosios gamybos vidurkis.

Krizės metu investicijų apimtys radikaliai sumažinusios medienos pramonės įmonės pernai vėl plėtė gamybinius pajėgumus. Išlaidos materialinėms investicijoms padidėjo 86 proc. iki 377 mln. Lt – visgi tai pastebimai mažiau nei 2008 m. buvę 528 mln. Lt.

Medienos, medienos gaminių ir baldų gamybos įmonės pernai galėjo džiaugtis neblogais finansiniais rodikliais. Bendrovių ūkinės veiklos pelnas padidėjo 3 proc., o pelnas prieš mokesčius – 5 proc., atitinkamai iki 366 mln. Lt ir 300 mln. Lt. Pelningai dirbančių įmonių dalis, 2009 m. nesiekusi 50 proc., pernai viršijo du trečdalius. Lygiai tokia įmonių dalis pelningai dirba ir visame AP sektoriuje. Turto grąža 2011 m. liko iš esmės nepakitusi ir siekė 7 proc. – šis rodiklis kone lygus AP vidurkiui. Gausiai investavęs medienos pramonės sektorius pernai buvo vienas iš intensyviausiai besiskolinusių visame šalies ūkyje – įmonių įsipareigojimai išaugo 10 proc. iki 2,5 mlrd. Lt. Turtas augo kiek lėčiau (6 proc.), tad įsiskolinimo koeficientas (įsipareigojimų

11.4 lentelė

MEDIENOS IR MEDIENOS GAMINIŲ, POPIERIAUS, BALDŲ GAMYBOS PAGRINDINIAI STATISTINIAI RODIKLIAI

	Metai			Santykis su apdirbamosios gamybos rodikliu, proc.		Pokytis per metus, proc.	
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.
Parduota produkcija (palyginamosiomis kainomis), mln. litų	4034	4603	5568	12,4	13,5	14,1	21,0
Parduota produkcija (to meto kainomis), mln. litų	4334	5023	6296	11,0	11,0	15,9	25,3
Eksportuota produkcija (to meto kainomis), mln. litų	2469,1	3071,5	3928,0	10,1	10,1	24,4	27,9
Darbuotojų skaičius, tūkst. ^{1) 2)}	33,0	32,4	36,6	24,2	25,2	-1,9	12,9
Vidutinis darbo užmokestis, litų ²⁾	1760	1821	1893	89,6	90,6	3,4	3,9
Materialinės investicijos, mln. litų	201	203	377	21,3	22,5	1,1	85,9
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. litų ³⁾	657	632	683	6,4	6,2	-3,9	8,1
Pajamos už parduotas prekes ir paslaugas, mln. litų	4935	5687	6621	11,9	11,1	15,2	16,4
Bendras pelnas, mln. litų	924	1081	1166	15,3	15,0	17,0	7,9
Ūkinės veiklos pelnas, mln. litų	189	355	366	16,6	15,5	87,3	3,3
Pelnas prieš apmokestinimą, mln. litų	90	286	300	16,9	13,4	219,6	4,7
Įmonių skaičius	1634	1561	1603	30,8	30,4	-4,5	2,7
Pelningai dirbančių įmonių dalis, proc.	49	59	68	99,9	101,0	18,5	15,3
Turtas (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	4102	4140	4387	13,4	13,2	0,9	5,9
Įsipareigojimai (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	2463	2316	2540	15,8	16,1	-6,0	9,7
Pelningumas, proc.	1,81	5,03	4,52	141,9	121,6	177,3	-10,1
Turto grąža, proc.	2,11	7,00	6,98	125,3	103,6	231,6	-0,2
Įsiskolinimo koeficientas (laikotarpio pabaigoje), proc.	0,60	0,56	0,58	118,5	122,0	-6,8	3,5

¹⁾ Be individualių įmonių

²⁾ Medienos ir medienos gaminių, popieriaus, baldų gamyba; leidyba

³⁾ Medienos ir medienos gaminių, popieriaus gamyba; leidyba

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

ir turto santykis) 2011 m. padidėjo iki 58 proc. ir jau gerokai viršijo AP rodiklį. Įmonių veiklos kaštus pernai stipriai augino brangusios žaliavos. 2011 m. medienos kaina šalyje padidėjo maždaug penktadaliu. Visgi šiemet žaliavų problemos kankinti turėtų mažiau, nebelaukiama drastiškų kainų pokyčių.

MEDIENOS STYGIUS TURĖTŲ PRIVERSTI URĖDIJAS PERŽIŪRĖTI SAVO VEIKLOS EFEKTYVUMĄ

Viena pagrindinių grėsmių medienos pramonei yra žaliavų stygius. Pastaraisiais metais žaliavinės medienos eksporto augimo tempai gerokai lenkė baldų ir popieriaus eksporto augimo tempus. 2011 m. daugiau nei ketvirtadalis šalyje nukirstos medienos buvo eksportuota, daugiausiai į Azijos valstybes, ypač Kiniją. Iš viso pernai užsienyje parduota medienos už 387 mln. Lt. Pastebima, kad anksčiau Kinija medieną importuodavo iš Rusijos, kol pastaroji įvedė eksporto muitus. Lietuva, savo ruožtu, priklausydama Europos Sąjungai, negali savarankiškai taikyti prekybos apribojimų. Vietos gamintojams dažnai yra sunku konkuruoti su medienos prekybos tarpininkais, kurie lietuvišką medieną eksportuoja į svečias šalis ir gali pasiūlyti aukštesnę kainą. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl didieji šalies baldų gamintojai, *Vakarų medienos grupė* bei koncernas *SBA*, gamybą plečia Baltarusijoje, kurioje žaliavos pastebimai pigesnės. Intensyvus medienos žaliavų eksportas reiškia, kad mažėja Lietuvos medienos perdirbėjų konkurencingumas, prarandamas plėtros potencialas ir naujos darbo vietos.

Problemų dėl medienos pasiūlos kyla ir neefektyviai tvarkant valstybinius miškus. Ankstesniais metais buvo nustatyta, kad

didžioji dalis urėdijų veikia nuostolingai, kai kuriose iš jų itin aukšti medienos paruošimo kaštai. Visgi galima pasidžiaugti, kad ėmus griežčiau kontroliuoti urėdijų veiklą, pernai medienos pasiūla valstybiniuose miškuose padidėjo 6 proc.

MEDIENOS ĮMONĖS GALĖJO DŽIAUGTIS IŠAUGUSIAIS PARDAVIMAIŠ

Trumpai apžvelgsime atskirų medienos pramonės bendrovių rezultatus. *Vakarų medienos grupė* (VMG) pernai padidino pardavimus 15 proc. iki 308 mln. Lt. Koncernas praėjusių metų pradžioje Baltarusijoje ėmė statyti fabrikų kompleksą, kuriame dalį gamybos planuojama pradėti jau šiemet. Iš viso į kompleksą bus investuota 255 mln. Lt, o metiniai produkcijos pardavimai turėtų siekti 240–275 mln. Lt. VMG Baltarusijoje planuoja ir daugiau projektų – šalyje nestinga kvalifikuotų specialistų, prieinami gausūs žaliavų kiekiai, kurių Lietuvoje dažnai trūksta. Be to, Baltarusija su Rusija, Ukraina ir Kazachstanu priklauso bendrai muitų sąjungai – dėl to produkciją bus lengviau realizuoti NVS šalyse.

Ikea koncerno valdoma Kazlų Rūdos medienos plokščių gamintoja *Swedspan Girių bizonas* per praėjusius finansinius metus, pasibaigusius 2011 m. rugpjūčio 31 d., pardavė produkcijos už 248 mln. Lt – 38 proc. daugiau nei ankstesniais finansiniais metais, o nuostoliai sumažėjo 29 proc. iki 3,2 mln. Lt. Šiemet bendrovė tikisi uždirbti pelno, o pajamas padidinti dešimtadaliu iki 273 mln. Lt. Per tuos pačius finansinius metus kita *Ikea* priklausanti bendrovė *Swedwood Kazlų Rūda* pardavė produkcijos už 164 mln. Lt – 18 proc. mažiau nei ankstesniais metais, o pelnas sumažėjo trečdaliu iki 7,2 mln. Lt. Šiemet bendrovė

planuoja parduoti produkcijos už 173 mln. Lt ir uždirbti 4,5 mln. Lt pelno.

Vilniaus baldų grupės grynasis pelnas pernai sumenko 4 proc. iki 27,8 mln. Litų, nors pardavimai 2011 m. padidėjo daugiau nei penktadaliu iki 238 mln. Lt – apyvartą į viršų kėlė švedų koncerno *IKEA* užsakymai. Bendrovės pelno rodikliams neigiamos įtakos turėjo brangusios žaliavos bei investicijos, taip pat pasikeitusi parduodamų gaminių struktūra.

Anksčiau *Baltijos baldų grupė* priklausiusi, o dabar savarankiškai veikianti Kauno baldų gamintoja *Freda* pernai pardavė produkcijos už 235 mln. Lt – pusantro karto daugiau nei 2010 m., o 2012 m. tikisi apyvartą padidinti iki 260 mln. Lt. Iš esmės visa įmonės produkcija tiesiogiai arba per kitus Lietuvos baldų gamintojus parduodama švedų koncernui *Ikea*. Šiemet su *Ikea* ilgalaikę sutartį pasirašiusi *Freda* švedų bendrovei per 5 metus pagamins baldų už beveik milijardą litų. Kauno įmonė nuolat didina gamybos pajėgumus – pernai materialinėms investicijoms buvo skirta 3 mln. Lt, šiemet numatyti 6 mln. Lt. Naujos technologijos leidžia gaminti vis aukštesnės pridėtinės vertės produktus ir dalį užsakymų perimti iš konkurentų Vokietijoje.

Libra grupė priklausančios parketo gamintojos *Boen Lietuva* apyvarta pernai padidėjo 27 proc. iki 234 mln. Lt.

SBA koncerno kontroliuojama baldų gamintoja *Klaipėdos baldai* pernai uždirbo 5,6 mln. Lt grynojo pelno – trečdaliu daugiau nei 2010 m., o bendrovės pardavimai pakilo 26 proc. iki 189 mln. Lt. Kita *SBA* priklausanti baldų gamintoja *Germanika* pernai į gamyklą Šilutės rajone investavo 36 mln. Lt, sukūrė 240 darbo vietų, o apyvartą šiemet planuoja padidinti nuo 54 mln. Lt iki 100 mln. Lt. Pagal ilgametę penkerių metų sutartį

bendrovė *IKEA* koncernui parduos produkcijos už 750 mln. Lt. Iš viso koncernas *SBA*, valdantis 6 baldų gamybos bendroves, pernai pardavė produkcijos už 515 mln. Lt – 16 proc. daugiau nei 2010 m., o šiemet apyvartą planuoja padidinti iki 700 mln. Lt. Daugiau nei 90 proc. *SBA* įmonių pagamintos produkcijos eksportuojama į beveik 40 šalių – Europos Sąjungą, JAV, Rusiją, Ukrainą, Japoniją, Australiją ir kt. *SBA baldai* taip pat plečia gamybos veiklą Baltarusijoje. Koncernui priklausanti įmonė *Mebelain* į gamyklos Baltarusijoje statybą iš viso investuos 48 mln. Lt, veikla turėtų prasidėti jau šių metų rugsėjį.

Grigiškių grupės rezultatai pernai viršijo prognozes. Pardavimų pajamos 2011 m. padidėjo ketvirtadaliu iki 308 mln. Lt, o pelnas prieš mokesčius siekė 8,7 mln. Lt – 9 proc. daugiau nei 2010 m. Šiemet įmonių grupė planuoja pardavimus padidinti 7 proc., o pelną – 25 proc. Įmonė 2012–2014 m. ketina investuoti daugiau nei 60 mln. Lt į higieninio popieriaus ir kartono pakuočių gamybą.

Medienos pramonės gamintojų perspektyvos yra geros: krizės metu buvo išsaugotos eksporto rinkos, kuriose pasta-raisiais metalai buvo pasiektas įspūdingas pardavimų augimas. Analizuojamos šakos eksporto portfelis yra gana gerai diversifikuotas, tad pardavimų svečiose šalyse kilimo galima tikėtis ir šiemet. Be to, didieji baldų gamintojai yra sudarę ilgalaikes tiekimo sutartis su Ikea. Sparčiai augant šalies ūkiui ir mažėjant nedarbui, toliau augs ir pardavimai šalies viduje. Pozityviai nuteikia ir 2012 m. pradžios rezultatai. Per pirmus keturis šių metų mėnesius gamybos apimtys, lyginant su atitinkamu ankstesnių metų laikotarpiu, padidėjo kone 12 proc. Produkcijos kainos neženkliai nukrito, todėl pardavimo pajamos augo kiek lėčiau – 10 proc.

12. Statyba ir nekilnojamas turtas

Iki krizės stulbinančiu greičiu augusi statybų veikla, 2009 m. šalyje sprogo nekilnojamojo turto burbului bei susitraukus materialinėms investicijoms per dvejus metus patyrė didžiausią nuopuolį tarp visų ekonomikos šakų. Per sektorių nusirito atleidimų banga – penktadalis 2009 m. šalyje netekusių darbo buvo iš statybų sektoriaus. Ženkliai krito darbų įkainiai ir statybos kaštai, ypač darbo užmokestis, nukrito investicijų rodikliai, drastiškai pablogėjo finansiniai indikatoriai. Visgi 2011 m. buvo gerokai sėkmingesni – atsigaunant įmonių investicijoms pakilo paklausa statyboms, o mažesni darbų įkainiai bei augantis užimtumas šalyje gerokai pagyvino būstų rinką. Visgi 2012 m. geriausiu atveju galima tikėtis nedidelio augimo – tvyrantis neapibrėžtumas dėl Europos skolų krizės mažina įmonių norą investuoti, o valstybinio sektoriaus užsakymų lietaus taip pat nematyti.

STATYBŲ SEKTORIUS ATSIGAUNA PO KRIZĖS NOKAUTO

Analizuojama veikla praėjusį dešimtmetį buvo dinamiškiausiai besivysčiusi ūkio šaka. 2000–2008 m. joje sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis padidėjo kone 3,5 karto – dvigubai daugiau nei viso ūkio. Tačiau krizės metu statybos buvo didžiausią nuosmukį patyrusi ekonomikos šaka – gamybos apimtys per du metus susitraukė per pusę. Skaičiuojant veikusiomis kainomis sektoriaus nuopuolis 2008–2010 m. buvo dar didesnis ir siekė 55 proc., mat krizės laikotarpiu gerokai nukrito statybos darbų įkainiai.

2011 m. statybos ėmė atsigausti – sektoriuje sukurta pridėtinė vertė pernai ūgtelėjo 19 proc. (žr. 12.1 diagramą), o dėl augusių statybų įkainių augimas skaičiuojant veikusiomis kainomis buvo dar šiek tiek spartesnis. Analizuojamam sektoriui itin

palankūs buvo šilti orai 2011 m. pabaigoje, kurie leido laiku baigti užsakymus bei išvengti konstrukcijų apsaugos nuo šalčių kaštų.

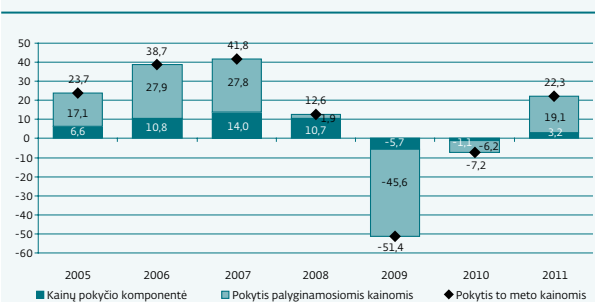
2012 m. pradžios rezultatai taip pat neblogi. Pirmąjį šių metų ketvirtį Lietuvos statybos įmonės atliko darbų už 976 mln. Lt – 16 proc. daugiau nei per atitinkamą 2011 m. laikotarpį. Pardavimai šalies viduje augo 17 proc., eksportas – vos 2 proc. Eksporto lyginamasis svoris pardavimų struktūroje nesiekė 7 proc. – kiek mažiau nei pernai pirmąjį ketvirtį.

Materialinių investicijų srautas, statybų sektoriuje 2008–2010 m. susitraukęs kone penkis kartus, pernai pašoko 46 proc. iki 314 mln. Lt. Visgi tai trigubai menkesnis rodiklis nei 2008 m. Išsivėpus statybų bumui, sektorius jau kelis metus yra vienas kukliausiai investuojančių tarp visų ūkio šakų. Pernai materialinių investicijų ir sukuriamos pridėtinės vertės santykis siekė vos 5 proc. Apdirbamojoje gamyboje ir žemės ūkyje šis rodiklis siekė 9 proc., o visos ekonomikos vidurkis – 15 proc. Tai rodo, kad atsižvelgiant į analizuojamo sektoriaus dydį, statybų veikloje investuojama itin kukliai. Be to, analizuojamas sektorius pritraukia ganėtinai nedaug tiesioginių užsienio investicijų (TUI) – sukaupytų TUI ir šakos sukuriamos pridėtinės vertės santykis daugiau nei 2 kartus atsilieka nuo ūkio vidurkio.

Darbuotojų skaičius, per dvejus ankstesnius metus nukritęs daugiau nei 40 proc., pernai ūgtelėjo 13 proc. (žr. 12.1 lentelę). Deja, nuosmukio laikotarpiu ženkliai sumažėjus atlyginimams bei darbuotojų paklausai, nemaža dalis kvalifikuotų statybininkų išvyko iš šalies, todėl statybų sektoriaus bendrovės jau ėmė susidurti su kvalifikuotų darbuotojų stygiumi. Praėjusių metų antroje pusėje, suintensyvėjus statybų veiklai, nemaža dalis įmonių vadovų ėmė įvardyti darbuotojų stoką kaip pagrindinį veiklą ribojantį veiksni. Nors šių metų pradžioje, sumažėjus užsakymų skaičiui, ši problema tapo mažiau opi, augant paklausai darbuotojų stygius gali būti rimta kliūtis veiklos plėtrai.

Pernai ėmė atsigausti įmonių finansiniai rodikliai, po truputį atslūgo bankrotų banga. 2011 m. pirmąjį pusmetį buvo pradėti 141 bankroto procesai – ketvirtadaliu mažiau nei atitinkamą ankstesnių metų laikotarpį. Krizės įkarštyje šis rodiklis siekė 244. Visgi bankrotai statybų sektoriuje praėjusių metų pirmą pusmetį sudarė penktadalį visų šalies bankrotų, nors analizuojamoje veikloje veikia tik kiek daugiau nei dešimtadalis visų šalies įmonių – statyboje bankrotai dvigubai dažnesni už šalies vidurkį.

12.1 diagrama
STATYBŲ SEKTORIO SUKURTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS METINIS POKYTIS, PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

12.1 lentelė

STATYBŲ VEIKLOS PAGRINDINIAI STATISTINIAI RODIKLIAI

	Metai			Santykis su ūkio rodikliu, proc.		Pokytis per metus, proc.	
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.
Sukurta pridėtinė vertė (palyginamosiomis kainomis), mln. litų	4604	4320	5146	6,3	7,1	-6,2	19,1
Sukurta pridėtinė vertė (to meto kainomis), mln. litų	5475	5079	6212	6,0	6,5	-7,2	22,3
Darbo našumas, tūkst. litų ¹⁾	87,3	87,5	94,2	101,1	102,0	0,1	7,7
Darbuotojų skaičius, tūkst. ²⁾	62,7	58,1	65,7	5,9	6,4	-7,4	13,2
Vidutinis darbo užmokestis, litų	1965	1804	1852	87,0	87,4	-8,2	2,7
Materialinės investicijos, mln. litų	474	215	314	1,9	2,2	-54,7	46,0
Tiesioginės užsienio investicijos (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	1034	1071	1059	3,0	2,9	3,6	-1,1
Pajamos už parduotas prekes ir paslaugas, mln. litų	8477	8656	10408	5,3	5,4	2,1	20,2
Bendrasis pelnas, mln. litų	1300	1335	1518	4,4	4,3	2,7	13,7
Ūkinės veiklos pelnas, mln. litų	-164	44	231	0,7	2,8	-	419,2
Pelnas prieš apmokestinimą, mln. litų	-417	-38	139	-0,7	1,6	-	-
Įmonių skaičius	5874	5637,75	5609	12,4	11,4	-4,0	-0,5
Pelningai dirbančių įmonių dalis, proc.	40	45	53	81,0	86,1	12,5	19,0
Turtas (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	11949	10988	10663	6,2	5,7	-8,0	-3,0
Įsipareigojimai (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	6958	6270	6343	8,6	8,6	-9,9	1,2
Pelningumas, proc.	-4,91	-0,44	1,33	-13,2	30,2	-	-
Turto grąža, proc.	-3,19	-0,33	1,31	-11,0	29,4	-	-
Įsiskolinimo koeficientas (laikotarpio pabaigoje), proc.	0,58	0,57	0,59	138,2	150,6	-2,0	4,2

¹⁾ Vieno dirbančiojo sukurta pridėtinė vertė to meto kainomis

²⁾ Be individualių įmonių

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Kiti įmonių finansiniai rodikliai pernai taip pat pasitaisė. Pardavimo pajamos padidėjo penktadaliu, buvo teigiamas ūkinės veiklos pelnas ir pelnas prieš mokesčius – atitinkamai 231 mln. Lt ir 139 mln. Lt. Po dvejų metų pertraukos pelningumas (parduotos produkcijos ir pelno prieš mokesčius santykis) bei turto grąža (pelno prieš mokesčius ir įmonių turto santykis) vėl buvo teigiami (1,3 proc. abu), tačiau tesudarė mažiau nei trečdalį ūkio vidurkio. Pelningai dirbančių įmonių dalis per metus išaugo nuo 45 proc. iki 53 proc. – tai septintadaliu mažiau už visos ekonomikos vidurkį. Įmonių turtas mažėjo trečius metus iš eilės, pernai susitraukdamas 3 proc. iki 10,6 mlrd. Lt, įsipareigojimai ūgtelėjo 1 proc., todėl įsiskolinimo koeficientas (įsipareigojimų ir turto santykis) grįžo į rekordines aukštumas – 59 proc. ir pusantro karto viršijo viso ūkio rodiklį.

Norėdamos padidinti pajamas, sektoriaus įmonės per krizę turėjo ženkliai mažinti darbų kaštus. Lyginant su smailė, pasiekta 2008 m. viduryje, visos statybų sąnaudos 2010 m. pradžioje sumenko 17 proc., o darbo užmokestis – net 33 proc. Visgi statybų sąnaudų indeksas per praėjusius metus nustojo kristi ir ūgtelėjo 5 proc. Medžiagos pernai pabrango 4 proc., mašinų ir mechanizmų darbas – 5 proc., o darbo užmokestis ūgtelėjo vos 3 proc. Iki krizės atlyginimai statybų sektoriuje buvo itin pakilę ir dešimtadaliu viršijo šalies vidurkį, tačiau per 2008–2010 m. laikotarpį nusmuko daugiau nei ketvirtadaliu. Pernai vidutinis darbo užmokestis statybų veikloje tebuvo 1852 Lt – pastebimai mažiau už ūkio vidurkį.

STATYBŲ SEKTORIUS EKSPORTUOJA KUKLIAI

Šalies statybos įmonės pernai atliko statybos darbų už 6,9 mlrd. Lt (27 proc. metinis augimas). 95 proc. darbų buvo atlikta šalies viduje, nors konkurencinė kova sektoriuje išlieka itin stipri – įmonės tebeturi perteklinius gamybinius pajėgumus, nekilnojamo turto kainos atsigauna tik iš lėto, o ir pati rinka yra nedidelė. Visa tai lemia mažą pelno maržą, tad išgyventi ir augti siekiančios įmonės bus priverstos vis labiau orientuotis į eksportą.

Statybų sektoriaus atstovai teigia, kad šios paslaugos eksportą galėtų gerokai pagyvinti valstybės garantijos. Kaip pavyzdys pateikiama Estija, kurioje eksportuojantiems statybininkams suteikiamos valstybės garantijos, o statybų paslaugų eksporto ir BVP santykis yra tris kartus aukštesnis. Žinoma, geresniems kaimynų rodikliams daug įtakos turi ir patogi geografinė padėtis – daug statybų paslaugų yra eksportuojama į Suomiją.

INŽINERINĖ STATYBA TEMPĖ STATYBŲ SEKTORIŲ AUKŠTYN, TAČIAU ATEITYJE VALSTYBĖS UŽSAKYMŲ APIMTYS MAŽĖS

Pastaruosius dvejus metus pagrindine statybų sektoriaus varomąja jėga buvo **inžinerinė statyba**, generavusi daugiau nei pusę visos apyvartos. 2011 m. Lietuvoje buvo pastatyta inžinerinių statinių už 3,6 mlrd. Lt – 24 proc. daugiau nei 2010 m. Inžinerinių statinių statyba dar gerokai atsiliko nuo 2007 m.

(4 mlrd. Lt) ir 2008 m. (4,8 mlrd.) apimčių lygio, tačiau tai būdinga visų tipų statiniams. Inžinerinė statyba glaudžiai siejasi su valstybiniu sektoriumi, o didžioji dalis valstybės užsakymų, kaip paprastai, buvo skirta kelių tinklo priežiūrai ir plėtrai. Visgi valstybinis finansavimas palaipsniui mažėja: pernai kelių tiesimui ir priežiūrai iš Lietuvos biudžeto ir ES struktūrinių fondų buvo skirta mažiau nei 1,2 mlrd. Lt – 15 proc. mažiau nei 2010 m., o kritimą lėmė per pusę sumažėjęs ES lėšų panaudojimas. Pastatytų inžinerinių statinių apimtis pernai didino bendradarbiavimas su privačiu sektoriumi, nors pastarasis laikomas rizikingesniu partneriu.

Šiomet kelių tinklo priežiūrai ir plėtrai bus skirta kone 1,2 mlrd. Lt (916 mln. iš nacionalinio biudžeto ir 270 mln. ES struktūrinių fondų lėšų) – iš esmės tiek pat kiek 2011 m. Visgi dėl išaugusių darbų kainų sektoriaus įmonių pelnas neženkliai sumenkės – augimo postūmio inžineriniams darbams valstybinis sektorius šiemet nesuteiks.

2013 m. valstybinių užsakymų apimtys turėtų ženkliai sumažėti. Iš 2007–2013 m. ES skirtų maždaug 2,3 mlrd. Lt po šių metų bus likę nepanaudoti vos apie 100 mln. Lt. Šalies vyriausybės griežtai kontroliuojant išlaidas tikėtis daug didesnės paramos iš nacionalinio biudžeto taip pat neverta, taigi inžinerinių darbų vykdytojai, norėdami užsitikrinti augimą, bus priversti vis glaudžiau bendradarbiauti su privačiu sektoriumi ar ieškoti užsakymų užsienyje.

ATSIGAUNA PASTATŲ STATYBA

Pastatų statyba po krizės tesukuria apie 45 proc. aptariamąs veiklas apyvartos, tačiau ši veikla pradeda atkusti. Pernai pastatų buvo pastatyta už 3 mlrd. Lt – 32 proc. daugiau nei 2010 m. Negyvenamųjų pastatų šalies viduje pernai buvo pastatyta už 2,5 mlrd. Lt, arba 35 proc. daugiau nei 2010 m. ir 5,4 karto daugiau nei gyvenamųjų pastatų. Postūmį negyvenamųjų namų statyboms suteikė atsigausti pradėjusios materialinės investicijos, pasiruošimas Europos vyrų krepšinio čempionatui bei pradėjęs formuotis biuro patalpų stygius Vilniuje. Skaičiuojant natūriniais vienetais, pernai buvo baigta statyti 3330 negyvenamųjų pastatų – 6 proc. mažiau nei 2010 m., tačiau pastatytas bendrasis plotas ūgtelėjo 6 proc. Taigi buvo statoma mažiau, tačiau didesnių namų. Šiomet turėtų vyrauti priešingos tendencijos, mat pernai leistų statyti namų bendrasis plotas buvo ketvirtadaliu mažesnis nei 2010 m., nepaisant 31 proc. išaugusio leidimų skaičiaus.

Gyvenamųjų namų statyba taip pat ėmė atsigausti. Pernai šio tipo statinių buvo pastatyta už 466 mln. Lt – 14 proc. daugiau nei ankstesniais metais. 2011 m. buvo baigti statyti 3733 nauji gyvenamieji namai – 29 proc. daugiau nei 2011 m., o juose esančių butų skaičius padidėjo 38 proc. iki 5066. Pastatytas bendras naudingasis plotas padidėjo 37 proc. Nors naujai pastatytų namų skaičius jau tik neženkliai atsilieka nuo ikikrizinio lygio, taip iš esmės yra dėl to, kad nukritus statybos į kainiams, sparčiai atsigavo individualių namų statyba. Pastarųjų pernai buvo pastatyta 3675 – 28 proc. daugiau nei metais anksčiau ir kone tiek pat kiek ir 2008 m. Lyginant su ikikriziniais metais, yra labai išaugęs individualių namų lyginama-

sis svoris pastatyto naudingojo ploto struktūroje – pernai jis siekė 87 proc., 2007 m. šis rodiklis tebuvo 58 proc. Per krizę šiek tiek pakito vartotojų preferencijos – padidėjo paklausa mažesniems namams. Vidutinis individualaus namo naudingasis plotas nukrito nuo 171 kv. m 2009 m. iki 161 kv. m pernai. Daugiabučių namų statyba vis dar tris kartus atsilieka nuo 2008 m. lygio. Visgi aktyvumo padidėjimas pernai buvo juntamas ir šiame segmente – naujų daugiabučių pastatyta 55 – kone 2 kartus daugiau nei 2010 m.

PAGYVĖJO NEKILNOJAMOJO TURTO RINKA

Newsec duomenimis, pernai suaktyvėjo nekilnojamojo turto rinka – didėjo susidomėjimas komercinės paskirties patalpomis, augo paklausa būstams.

Biuro patalpų segmente buvo juntamas atsigaivimas – mažėjo laisvų biuro patalpų lygis, augo nuomos kainos. 2012 m. laukiamas palaipsnis rinkos kilimas bei tolesnis kainų augimas, ypač A klasės segmente.

Biuro patalpų rinka aktyviausia yra Vilniuje. Kadangi praėjusiais metais čia buvo baigtas vos vienas naujas projektas, todėl patalpų pasiūla pernai išaugo tik 2,5 tūkst m² – tai mažiausiais prieaugis nuo 2000 m. Pernai buvo naujai išnuomota 30 tūkst. m² A ir B segmentų biuro patalpų – 30 proc. mažiau nei 2010 m. Šiomet laukiamas panašus rinkos aktyvumas, prognozuojama, kad bus pernuomota apie 25 tūkst. m² biuro patalpų, didiesiems rinkos dalyviams persiorientuojant nuo nuosavų patalpų prie nuomotų. Be to, keletas stambių telekomunikacijos ir paslaugų kompanijų svarsto galimybes išsikelti iš savo senų, neefektyvių patalpų, o tai turėtų pastebimai padidinti paklausą.

Laisvų biuro patalpų lygis 2012 m. pirmąjį ketvirtį siekė 12 proc. Tarp A kategorijos biurų laisvų patalpų lygis pernai neženkliai nukrito – nuo 5,5 proc. iki 5,4 proc. B kategorijos patalpų rinkoje taip pat buvo juntamas pagyvėjimas – atitinkamas rodiklis sumenko nuo 15,5 proc. iki 13,8 proc. Biuro patalpų nuomos kainos pernai ūgtelėjo maždaug 10 proc.

Paklausa mažmeninės prekybos patalpoms 2011 m. taip pat pastebimai padidėjo. Nuomininkų judėjimo apimtys siekė 17 tūkst. kv. m. Didžioji dalis persikraustymų vyko *Akropolio* prekybos centruose didžiuosiuose šalies miestuose. Naujų nuomininkų pritraukė visi stambiausi prekybos centrai, tačiau didžiausia paklausa buvo nedidelėms ir vidutinio dydžio patalpoms. Šių metų pradžioje mažmeninės prekybos patalpų rinka taip pat buvo aktyvi.

2011 m. mažmeninės prekybos patalpų rinkoje Vilniuje nebuvo užbaigtas nė vienas stambus projektas, jų nelaukiama ir šiais metais. Visgi pernai plėtėsi didžiųjų mažmeninės prekybos maisto produktais bendrovių pardavimo tinklas, atsiradė naujos vadinamosios parduotuvės-dėžutės ir nedideli prekybos centrai. Artimiausi dideli projektai Vilniuje bus baigti ne anksčiau kaip 2013 m., kuomet Lietuvos rinkoje laukiama pasirodysiant švedų koncerno *Ikea* 25 tūkst. kv. m prekybos centro.

2012 m. plečiantis šalies ekonomikai ir mažėjant nedarbiui, vidaus prekyba augs, tad paklausa mažmeninėms patalpoms turėtų toliau didėti.

Atsigavimas pernai buvo juntamas ir būsto rinkoje. Parduotų butų skaičius Lietuvoje šiek tiek išaugo, pagyvėjimas buvo juntamas visuose didžiuosiuose miestuose. Sandorių skaičius pernai, lyginant su 2010 m., padidėjo 8,4 proc. Vilniuje šis rodiklis ūgtelėjo 2,5 proc., Kaune – 0,5 proc. Didžiausias pokytis užfiksuotas Šiauliuose, ten sandorių skaičius per metus padidėjo 5,5 proc. 2012 m. pirmąjį ketvirtį rinkos aktyvumas sumažėjo, tačiau lyginant su atitinkamu ankstesnių metų laikotarpiu, buvo parduota 2,3 proc. daugiau butų. Po Lietuvos banko paskelbtų atsakingo skolinimo taisyklių pastebimai sumažėjo aktyvumas didelių ir brangių butų segmente.

Būstų kainos praėjusiais metais didžiuosiuose miestuose pakito nedaug, Vilniuje jos pakilo 2,4 proc. Ženkliu kainos didėjo kurortiniuose miestuose (Palangoje, Druskininkuose, Nidoje), ten būstai pabrango 5–15 proc. Šiomet kainų augimo nelaukiame.

Nedidelį postūmį gyvenamųjų būstų rinkai pernai suteikė ir banko *Snoras* griūtis, po kurios pakilo paklausa nedideliams ekonominės klasės butams – žmonės, nepasitikėdami bankais, kaip alternatyvą indėliams rinkosi nekilnojamą turtą. Vilniuje išaugo susidomėjimas 2–3 kambarių butais miegamuosiuose rajonuose, kainuojančiais 150–200 tūkst. Lt.

RENOVACIJA NEJSIBĖGĖJA

Būstų renovavimas 2011 m. neįgijo didesnio pagreičio. Namų renovavimui pagal *JESSICA* programą yra skirta 516 mln. Lt (iš jų 438 mln. Lt sudarė ES, o 78 mln. Lt – Lietuvos biudžeto lėšos). Pagal patvirtintą schemą gyventojams teikiamos lengvatinės paskolos su 3 proc. metinėmis palūkanomis bei teikiama papildoma parama projektų ruošimui bei techninės priežiūros vykdymui, o energiją tausojantiems projektams kompensuo-

jama dar didesnė išlaidų dalis. Visgi to neužteko gyventojus įtikinti renovacijos privalumais. Iki šiol pasirašyta tik apie 50 kreditavimo sutarčių pagal *JESSICA* programą, kurių bendra vertė nesiekia 20 mln. Lt.

Kai kurios savivaldybės ėmėsi aktyvesnio vaidmens renovavimo procese. Zarasų savivaldybė nusprendė naudotis Lenkijoje išbandytu modeliu, pagal kurį savininkai nebus verčiami įsipareigoti bankams – lengvatinę paskolą už gyventojus paims savivaldybės įsteigta įstaiga, o už šildymą sutaupytos lėšos bus nukreiptos kreditui grąžinti. Schemos pranašumas – gyventojams netenka įsipareigoti bankams, to nemaža jų dalis vengia. Pasiteisinus Zarasų renovavimo schemai, ja pasekti turėtų ir kitos savivaldybės – tikėtina, jog po truputį namų renovacijos procesas įsibėgės.

Nors praėjusieji metai statybų sektoriaus atstovams buvo ištis sėkmingi, yra nemažai priežasčių, verčiančių ateitį vertinti atsargiau: statybininkų nuotaikos pastaruoju metu nėra itin optimistiškos, jaučiamas užsakymų sumažėjimas. Sektoriaus plėtrai grėsmę kelia ir kvalifikuotos darbo jėgos stoka. Paklausos augimas statybų sektoriaus paslaugoms šiomet turėtų būti nedidelis. Nors 2012 m. šalies ekonomika turėtų augti gana solidžiai, ypač ES kontekste, statybų sektoriaus laukia kuklesnis augimas nei kitų į vidaus rinką orientuotų veiklų. Valstybinių užsakymų, vienos iš pagrindinių varomųjų statybų sektoriaus jėgų, apimtys nei šiomet, nei kitąmet smarkiai neaugs. Tai ypač pajusti turėtų inžinerinių statybų atstovai. Renovacijos procesas gali pagaliau pajudėti iš mirties taško, tačiau šiomet jis dar neįsibėgės. O įmonių investicijas prilaikys neapibrėžtumas, gaubiantis Europos skolų krizę ir griežtesnę bankų kredito teikimo politiką. Taigi po įspūdingo statybų sektoriaus šuolio 2011 m., šiomet geriausiu atveju galima tikėtis tik kuklaus augimo.

13. Transportas ir saugojimas

Transportas ir saugojimas – viena iš varomųjų šalies ekonomikos jėgų. Didžiąją dalį paslaugų užsieniui siūlantis sektorius greitai atsigavo po krizės ir jau 2010 m. pasiekė įspūdingą augimą. Pernai, ypač pirmoje metų pusėje, sektorius plėtojosi itin sparčiai, tačiau metų pabaigoje buvo juntamas ženklus veiklos sulėtėjimas. Šiame stagnuojant Europos Sąjungos ekonomikai, į eksportą orientuotos transporto ir saugojimo veiklos augimas bus nežymus arba iš viso sustos.

Analizuojamas sektorius yra viena iš stambiausių ekonomikos veiklų. Praėjusį dešimtmetį ji plėtojosi gerokai greičiau nei visas šalies ūkis, todėl jos lyginamasis svoris šalies ūkio pridėtinės vertės struktūroje padidėjo nuo 8,5 proc. 2000 m. iki kone 12 proc. 2010 m.

Pernai visų rūšių transportu pervežtų krovinių apimtys, skaičiuojant tonkilometrėmis (pervežtų krovinių apimčių tonomis ir pervežimų atstumo sandauga), ūgtelėjo 11 proc. ir jau viršijo 2007–2008 m. lygį. Augimas buvo pasiektas ne tik vežant

daugiau krovinių, bet ir vykdant reisu tolimesniais atstumais. Matuojant tonomis, pervežtų krovinių apimtys 2011 m. ūgtelėjo 5 proc. iki 121 mln. tonų, tačiau dar gerokai atsiliko nuo rekordinio 2007 m. lygio (139 mln. tonų).

FINANSINIAI SEKTORIAUS RODIKLIAI ATRODO PATRAUKLIAI IR PALIEKA ERDVĖS DARBO UŽMOKESČIUI AUGTI

2011 m. transporto sektoriuje veikiančios įmonės galėjo pasidžiaugti gerais finansiniais rodikliais. Pajamos už parduotas paslaugas pernai pakilo penktadaliu iki 16 mlrd. Lt ir jau viršijo 2008 m. lygį. Stipriai išaugo ūkinės veiklos pelnas, o pelnas prieš apmokestinimą padvigubėjo iki 1 mlrd. Lt (žr. 13.1 lentelę). Pelningai dirbančių įmonių dalis, nuosmukio laikotarpiu nesiekusi 50 proc., pernai padidėjo iki 68 proc. ir pastebimai lenkė ūkio vidurkį. Neženkliai, 2,6 proc. iki 18,5 mlrd. Lt padidėjo įmonių turtas, o įsipareigojimai ir toliau mažėjo, nukrisdami 1,4 proc. iki 6 mlrd. Lt. Dėl to įsiskolinimo koeficientas (įsipa-

13.1 lentelė

TRANSPORTO IR SANDĖLIAVIMO VEIKLOS PAGRINDINIAI STATISTINIAI RODIKLIAI

	Metai			Santykis su ūkio rodikliu, proc.		Pokytis per metus, proc.	
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.	2010 m.	2011 m.
Sukurta pridėtinė vertė (palyginamosiomis kainomis), mln. litų	7599	8143	:	11,8	:	7,2	:
Sukurta pridėtinė vertė (to meto kainomis), mln. litų	8849	9953	:	11,7	:	12,5	:
Darbo našumas, tūkst. litų ¹⁾	144,9	172,9	:	199,9	:	19,4	:
Darbuotojų skaičius, tūkst. ²⁾	61,1	57,6	63,6	5,8	6,2	-5,8	10,4
Vidutinis darbo užmokestis, litų	2115	2025	2080	97,7	98,2	-4,3	2,7
Materialinės investicijos, mln. litų	919	1234	1833	11,0	13,1	34,3	48,5
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. litų	676	779	864	2,2	2,3	15,2	10,9
Pajamos už parduotas prekes ir paslaugas, mln. litų	11341	13419	16234	8,3	8,5	18,3	21,0
Bendras pelnas, mln. litų	1922	2595	3113	8,5	8,8	35,0	19,9
Ūkinės veiklos pelnas, mln. litų	107	676	1136	10,9	13,6	531,9	68,0
Pelnas prieš apmokestinimą, mln. litų	-50	540	1049	10,1	12,4	-	94,3
Įmonių skaičius	3884	4006	4464	8,8	9,1	3,1	11,4
Pelningai dirbančių įmonių dalis, proc.	45	61	68	110,9	110,4	35,5	11,3
Turtas (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	17616	18010	18469	10,2	9,9	2,2	2,6
Įsipareigojimai (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	6436	6084	6001	8,4	8,1	-5,5	-1,4
Pelningumas, proc.	-0,44	4,02	6,46	121,7	146,5	-	60,6
Turto grąža, proc.	-0,29	3,04	5,70	100,5	128,3	-	87,4
Įsiskolinimo koeficientas (laikotarpio pabaigoje), proc.	0,37	0,34	0,32	81,8	82,3	-7,5	-3,8

¹⁾ Vieno dirbančiojo sukurta pridėtinė vertė to meto kainomis

²⁾ Be individualių įmonių

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

reigojimų ir turto santykis) mažėjo jau trečius metus iš eilės ir 2011 m. pabaigoje tesiekė 32 proc. – gerokai mažiau už ūkio rodiklį. Ženkliai išaugę pelningumas ir turto grąža pernai siekė atitinkamai 6,5 proc. ir 5,7 proc. – pastebimai daugiau už visos ekonomikos vidurkius.

Po dvejus metus trukusio nuosmukio pagaliau nustojo mažėti sektoriuje dirbančiųjų skaičius – pernai jis ūgtelėjo dešimtdaliu. Iš viso transporto ir saugojimo veikloje dirba apie 6 proc. šalies užimtųjų. Analizuojamas sektorius taip pat yra vienas iš produktyviausių Lietuvos ekonomikoje – vieno darbuotojo sukuriamą pridėtinę vertę maždaug dvigubai lenkia šalies ūkio vidurkį. Nepaisant to, atlyginimai šakoje auga iš lėto – vidutinis mėnesinis darbo užmokestis prieš mokesčius pernai padidėjo 2,7 proc. iki 2080 Lt ir dar nepasiekė ūkio vidurkio.

Materialinių investicijų srutai, 2009 m. sumenkę dviem trečdaliais, sparčiai didėjo jau antrus metus iš eilės, 2011 m. pašoko 1,5 karto iki 1,8 mlrd. Lt ir priartėjo iki prieškrizinio lygio. Kita vertus, šiai veiklai tenka itin nedaug tiesioginių užsienio investicijų (TUI). Nors transporte sukuriamą daugiau nei dešimtdalis šalies ūkio pridėtinės vertės, pritraukiama vos 2 proc. visų į Lietuvą ateinančių TUI. Tam įtakos turi tai, kad nemaža dalis stambių transporto įmonių yra valstybinės (Kauno ir Vilniaus oro uostai, Lietuvos geležinkeliai).

PAGERĖJUSIUS KELIŲ TRANSPORTO ĮMONIŲ FINANSINIUS RODIKLIUS ŠIEMET APKARPYS AUKŠTOS DEGALŲ KAINOS IR DIDESNĖ KONKURENCIJA

Stambiausia aptariamo sektoriaus atšaka – **transportavimas keliais**. Joje sukuriamą daugiau nei pusę visos veiklos pridėtinės vertės, generuojama apie 45 proc. pajamų. Pervežimų keliais apyvarta skaičiuojant tonomis pernai tepakilo 3 proc., bet gerokai išaugus reisų nuotoliams, apyvarta skaičiuojant tonkilometrą padidėjo 11 proc. Vidaus vežimai ūgtelėjo nedaug, tačiau reisų į Lietuvą ir iš jos apyvarta pakilo apie 15 proc., o vežimai tarp kitų šalių padidėjo dešimtdaliu. Didžiąją dalį pajamų kelių transporto įmonės gauna vykdydamos tarptautinius vežimus – pastarieji sudaro kone 90 proc. apyvartos skaičiuojant tonkilometrą. Daugiau nei 40 proc. pervežamų krovinių apyvartos sudaro reisai tarp trečiųjų šalių.

Kelių vežimais užsiimančios įmonės pernai pasiekė teigiamus finansinius rodiklius. Bendrovių turtas padidėjo 2,6 proc. iki 5 mlrd. Lt, o įsipareigojimai sumenko 6,5 proc. iki 2,8 mlrd. Lt., todėl įsiskolinimo koeficientas nukrito nuo 62,1 proc. iki 56,6 proc. Visgi jis išliko gerokai aukštesnis už ūkio vidurkį. Pardavimų pajamos 2011 m. augo šeštadaliu, iki 7,4 mlrd. Lt, panašiai padidėjo ir pardavimų savikaina, siekusi 5,9 mlrd. Lt. Ūkinės veiklos pelnas padidėjo daugiau nei 60 proc. iki 481 mln. Lt, o sumažėjus finansinės ir investicinės veiklos nuostoliui, pelnas prieš apmokestinimą pašoko daugiau nei 80 proc. iki 421 mln. Lt. Pelningai dirbančiųjų įmonių dalis, 2008 m. tesiekusi 43 proc., pernai padidėjo iki 68 proc.

Transporto bendrovės 2012 m. grėsmę kelia keletas veiksnių. Labiausiai neramina galimas paklausos mažėjimas. Maždaug du trečdaliai tarptautinių vežimų apyvartos sudaro vežimai į ES šalis, trečdalis – į NVS. Kadangi Europos Sąjungos šiemet

laukia ekonominė stagnacija, vežimų apimtys į ES valstybes, lyginant su 2011 m., neturėtų augti, taip pat galimas apyvartos sumažėjimas. Augantis vidaus vartojimas NVS gali padidinti vežimų apyvartą į šį regioną, tačiau to nepakaks užtikrinti ženklių sektoriaus augimą. Be to, Rusijos ekonomikai grėsmę kelia žaliavų pigimas. Nors naftos kaina laikėsi aukšto lygio (ir gerokai apkarpė transporto įmonių pelnus), pastaruoju metu dėl neramios padėties senajame žemyne ji gerokai atpigė. Tolesnę kainų dinamiką prognozuoti sudėtinga – kainas ir toliau žemyn trauks nesiliaujanti Europos skolų krizė, o į viršų stums galimo karinio konflikto su Iranu grėsmė. Visgi tikėtina, kad neigiamas poveikis bus stipresnis, todėl nafta, lyginant su dabartiniu lygiu (apie 100 JAV dolerių už barelį Brent naftos), nebrangs, galimas ir tolesnis pigimas.

Grėsmę mūsų šalies vežėjams kelia ir vežimų į Rusiją tvarkos sugriežtinimas. Didžiausia kaimynė ėmė taikyti naujas vežėjų patikros priemones, kurios reikalautų specialių leidimų iš Lietuvos į Rusiją vežant nelietuviškos kilmės prekes. Tai gali apsunkinti vietinių vežėjų veiklą ir slopinti logistikos centrų plėtrą, mat daugiau krovinių gali būti vežama tiesiai į Rusiją, jų neperkraunant Lietuvoje. Kadangi griežtesnė patikra neprieštarauja tarptautinėms prekybos sutartims, Rusijos įstojimas į Pasaulio prekybos organizaciją mūsų vežėjų padėties nepagerins.

KRYPTINGOS INVESTICIJOS LEIDŽIA ATEITYJE TIKĖTIS NUOSEKLIOS PAGRINDINIO ŠALIES UOSTO PLĖTROS

Praejusieji metai buvo sėkmingi pagalbines transporto paslaugas (krovą, sandėliavimą ir pan.) teikiančiom įmonėm, kurios didžiąją pajamų dalį generuoja pajūryje. Krovinių krova **šalies uostuose** pernai padidėjo 13 proc. Nors Būtingės naftos terminalo krovos apimtys nežymiai sumenko, Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste buvo perkrautas rekordinis krovinių kiekis – 36,6 mln. tonų, arba 17 proc. daugiau nei 2010 m. Labiausiai pakilo trąšų, naftos produktų, ro-ro krovinių (vilkikais gabenamų produktų) bei konteinerių krovos apimtys. Stabiliai didėjo Lietuvos įmonių eksportas, tačiau esminį postūmį suteikė tranzitiniai kroviniai, kurie sudaro 44 proc. uoste kraunamų krovinių. Pernai taip pat surinktas rekordinis rinkliavų kiekis – 147 mln. Lt, arba 16 proc. daugiau nei 2010 m.

Puikūs Klaipėdos uosto veiklos rezultatai leido aplenkti pernai stagnavusį Talino uostą, kuriame buvo perkrauta 36 mln. tonų krovinių, bei 13 proc. (iki 28 mln.) tonų krovą padidinusį Rygos uostą. Be to, Klaipėdos uostas išlieka Baltijos šalių konteinerių krovos lyderiu, pernai jį padidinęs kone 30 proc. iki 382 tūkst. standartinių konteinerių vienetų (TEU). Palyginimui, Rygos uoste 2011 m. buvo perkrauta 300 tūkst. TEU, Taline – 200 tūkst. TEU.

Uosto direkcija pranešė laukianti krovos apimtį šiemet augsiant 4 proc. iki 37 mln. tonų. Tačiau metų pradžioje uostui nebuvo itin sėkminga. Skaičiuojama, kad per pirmus keturis metų mėnesius buvo perkrauta 11,2 mln. tonų krovinių – 7 proc. mažiau nei per atitinkamą ankstesnių metų laikotarpį. Visgi sąlyginį nuosmukį lėmė aukštos palyginamosios bazės efektas, o nuo kovo krovos rodikliai pastebimai pagerėjo.

Siekiant užtikrinti tvarų uosto augimą, nuolat investuojama į jo pajėgumo didinimą. Pernai investicijoms uoste buvo skirta 215 mln. Lt – pusantro karto daugiau nei 2010 m. Šiomet taip pat tęsiamas veiklos pajėgumų didinimas. Šiuo metu vykdomas didžiausias Klaipėdos uosto istorijoje investicinis projektas, leisiantis priimti gerokai didesnius nei iki šiol laivus – iki 14,5 m. gilinamas uosto dugnas. Darbų vertė viršija 130 mln. Lt. Be to, uoste iki 2013 m. už 113 mln. Lt bus pastatytas naujas keleivių ir krovinių terminalas, kuris leistų per metus papildomai perkrauti 2–3 mln. krovinių bei padidintų kasmet aptarnaujamų keleivių srautus iki 500 tūkst.

Pagrindiniai veiksniai, ateityje lemsiantys uosto plėtrą, išlieka tie patys: tai toliausiai į šiaurę nutolęs rytinės Baltijos jūros uostas, iš čia itin lengvai pasiekiamos rytų rinkos – Baltarusija, Ukraina, Rusija, be to, jame gerai išvystytos intermodalinės jungtys. Tęsiant uosto gilinimo darbus, jame švartuojasi vis didesni laivai.

Turint omeny spartų Klaipėdos uosto veiklos augimą bei ribotą dėl jo lokacijos plėtos potencialą, vis dažniau ima pasigirsti kalbos apie galimo naujo giliau vandens uosto statybą. Tačiau tai turėtų įvykti ne anksčiau nei 2020 m., kuomet Klaipėdos uostas galėtų pasiekti potencialų savo krovos limitą – 60 mln. tonų.

Keleivių bei krovinių vežimas **Lietuvos jmonių laivais** pernai pastebimai augo, tačiau šios veiklos apimtys išlieka itin menkos – jos sukuria pridėtinę vertę sudaro vos 3 proc. visos transporto sektoriaus sukuriamos pridėtinės vertės. Krovinių pervežimas pernai augo 6 proc. ir pasiekė rekordinius 7 mln. tonų. Keleivių pervežimo apimtys skaičiuojant keleiviniais kilometrais (keleivių skaičius daugintas iš nukeliautų kilometrų) pernai taip pat buvo rekordinės, o lyginant su 2010 m. paaugo 14 proc. Visgi jūrų vežėjams metai buvo sunkūs, antroje metų pusėje buvo dirbama nuostolingai. Tai lėmė dėl didelės konkurencijos nukritę gabenimo įkainiai bei išaugusios kuro kainos. Neatmestina galimybė, jog per kelis metus Lietuvos bendrovių, užsiimančių krovinių gabenimu jūra, gerokai sumažės.

PAVYKĘS KLAIPĖDOS UOSTO IR GELEŽINKELIO DUE-TAS LEIDO ŽENKLIAI PAGERINTI PASTAROJO VEIKLOS REZULTATUS

Pernai šalyje suaktyvėjo **geležinkelių** veikla. Pervežtų krovinių apimtys, skaičiuojant tonkilometrų, padidėjo 12 proc. ir viršijo rekordinį 2007 m. lygį. Prieaugį iš esmės lėmė dėl atsigauvančios vidaus rinkos net 30 proc. padidėjusios į šalį įvežamų krovinių apimtys, o šios rūšies pervežimo dalis išaugo iki 45 proc. Gerokai, kone ketvirtadaliu, suaktyvėjo ir vidaus pervežimai, augo išvežimai iš šalies. Teigiamos įtakos geležinkelių veiklai turėjo ir jau minėtas rekordinis Klaipėdos uosto krovos augimas. Keleivių pervežimo apimtys, skaičiuojant keleiviniais kilometrais, pernai augo antrus metus iš eilės ir padidėjo 4 proc. Didžiąją dalį, apie du trečdalius, Lietuvos geležinkelių vykdomų reisų sudaro vidaus vežimai, kurie padidėjo dešimtadaliu. Tačiau 7 proc. sumažėjo tranzitinių vežimų, kurie generuoja 30 proc. pervežtų keleivių apyvartos – visgi šis rodi-

klis neigiamai nuteikti neturėtų, mat tranzitiniai vežimai mūsų geležinkeliams yra nuostolingi.

Toliau plėtojami geležinkelių projektai Rytų kryptimi, kurie ateityje gali reikšmingai prisidėti prie šalies ekonominio vystimosi. Praėjusių metų pabaigoje veiklą pradėjo nuo Klaipėdos iki Kinijos ir Kazachstano pasienio važiuojantis intermodalinis konteinerinis traukinys *Saulė*, kuris turėtų tapti jungties tarp Vakarų Europos ir Kinijos dalimi. Dabar krovinių gabenimas iš Kinijos į Europą jūrų keliu užtrunka iki 40 dienų, paleidus šaudyklinį konteinerinį traukinį kroviniai Europą pasieks per 10 dienų. Tarp Baltijos ir Juodosios jūros kursuojantis traukinys *Vikingas* pernai konteinerių pervežimo apimtis padidino net 30 proc. iki rekordinių 56 tūkst. TEU – septintadalio visų Klaipėdoje perkraunamų konteinerių. Prie projekto 2011 m. prisijungė Gruzija ir Moldova, taip pat tariausasi su Turkija, Sirija ir Azerbaidžanu bei Suomija, Švedija, Norvegija. Tikimasi, kad aštuonerius metus veikiantis projektas ateityje pritrauks vis daugiau krovinių, gabenamų tarp Europos ir Azijos. Netrukus traukinys turėtų pradėti važinėti reguliariai, du kartus per savaitę, o vėliau ir kasdien. Dabar *Vikingo* regularumui labiausiai trukdo tai, kad iš Ukrainos į Klaipėdą vagonai dažnai grįžta tušti. Laukiama, kad prie projekto prisijungus Skandinavijos valstybėms, suintensyvės krovinių srautai vakarų kryptimi.

Pastaruoju metu mūsų šalies ekspeditoriai susiduria su vagonų stygiu, dėl to pabrango vežimų geležinkeliais įkainiai, nukentčia ne tik ekspedijavimo bendrovės, bet ir Klaipėdos uostas. Siekiant sumažinti šią problemą, Lietuvos geležinkeliai šiemet už 50 mln. Lt įsigis 200 naujų vagonų, kurie papildys turimą 1000 vagonų parką.

Į PIGESNIUS SKRYDŽIUS PERSIORIENTAVĘS LIETUVOS ORO TRANSPORTO SEKTORIUS RODO ĮSPŪDINGĄ AUGIMĄ

2011 m. ženklų pagyvėjimą pajuto šalies **oro uostai**. Atvykusių ir išvykusių keleivių srautas juose 2011 m. padidėjo 18 proc. iki rekordinių 2,7 mln., viršydamas 2008 m. lygį. Prieš porą metų bankrutavus nacionalinėms oro linijoms, didžiulį nuosmukį patyręs Vilniaus oro uostas 2011 m. pasiekė įspūdingus augimo tempus ir pateko tarp sparčiausiai Europoje besiplėtusių oro uostų. Keleivių srautas padidėjo ketvirtadaliu iki 1,7 mln. ir gerokai priartėjo prie rekordinio 2008 m. lygio. Kaip ir prieš keletą metų Kaune, Vilniaus oro uosto veiklą pernai gerokai pagyvino pigių skrydžių bendrovių atėjimas. Balandžio viduryje veiklą pradėjo vengrų *Wizz Air*, o gegužę – airių bendrovė *Ryanair*. 2011 m. ženkliai sumažėjo ir Vilniaus oro uosto nuostoliai, nukritę nuo 8 mln. Lt iki 1 mln. Lt, o šiemet tikimasi dirbti pelningai. Iki 2015 m. oro uostas planuoja investuoti 100 mln. Lt į dangos rekonstrukciją bei šiaurinio perono plėtimą bei naujo tako tiesimą. Kauno oro uostas augo jau devintus metus iš eilės. Užpernai jis patyrė tikrą keleivių srauto šuolį, o praėjusiais metais augimas buvo gerokai nuosaikesnis. Pradėjus vykdyti skrydžius šešiomis naujomis kryptimis, keleivių srautas padidėjo 8 proc. iki 870 tūkst. 2012 m. oro uostai pradėjo nevienodai. Keleivių srautas Vilniaus oro uoste per pirmus

keturis metų mėnesius, lyginant su atitinkamu ankstesnių metų laikotarpiu, padidėjo daugiau kaip pusantro karto. Tačiau atitinkamas Kauno oro uosto rodiklis sumenko 5 proc. Visgi abu oro uostai šiemet tikisi rekordinių keleivių srautų.

2012 m. bus sudėtingi transporto ir saugojimo sektoriaus atstovams. Geriausiu atveju galima tikėtis nedidelio veiklos apimčių augimo, o žymesnio pagyvėjimo galima būtų laukti metų pabaigoje. Kelių vežėjams daugiausiai sunkumų kils

dėl sustojusio ES ūkio augimo. Dėl to vežimų apimtys vakarų kryptimi šiemet neturėtų augti. Rusijos rinka šio nuosmukio greičiausiai nekompensuos – jos ekonomikai grėsmę kelia pinganti nafta, neramina ir vežančiųjų į šią šalį patikros griežtinimas. Klaipėdos uostas jau yra priartėjęs prie savo dabartinio krovos potencialo, todėl šiemet veiklos apimtys pasikeis nežymiai. 2012 metų pabaigoje baigus uosto gilinimo darbus bei atsigaunant ES ekonomikai, krovos mastai turėtų vėl imti kilti sparčiau.

Pastabos ir komentarai

SUTRUMPINIMAI

AP	apdirbamoji pramonė;
BVP	bendrasis vidaus produktas;
E	Elektros, dujų ir vandens tiekimas;
ES	Europos Sąjunga;
EUR	eurai;
EURIBOR	vidutinės tarpbankinės palūkanų normos, kuriomis bankai pageidauja paskolinti lėšų eurai kitiems bankams;
EUROSTAT	Europos Komisijos statistikos tarnyba;
EVRK	ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius;
FED	Federalinių rezervų sistema;
LB	Lietuvos bankas;
LG	AB Lietuvos geležinkeliai;
MK	mineralinis kuras;
NT	nekilnojamasis turtas;
NVS	Nepriklausomų valstybių sandrauga;
OECD	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija;
PVM	Pridėtinės vertės mokestis;
OL	Orlen Lietuva;
P1	pinigai siaurąja prasme;
P2	pinigai plačiąja prasme;
RIGIBOR	vidutinės tarpbankinės palūkanų normos, kuriomis bankai pageidauja paskolinti lėšų latais kitiems bankams;
Sodra	Valstybės socialinio draudimo fondas;
SVKI	suderintas vartotojų kainų indeksas;
TALIBOR	vidutinės tarpbankinės palūkanų normos, kuriomis bankai pageidauja paskolinti lėšų Estijos kronomis kitiems bankams;
TUI	tiesioginės užsienio investicijos;
TVF	Tarptautinis valiutos fondas;
UPD	užsienio prekybos deficitas;
USD	JAV doleris;
VILIBOR	vidutinės tarpbankinės palūkanų normos, kuriomis bankai pageidauja paskolinti lėšų litais kitiems bankams;
VKI	vartotojų kainų indeksas;
VVP	Vyriausybės vertybiniai popieriai.

Lentelėse:

: nėra duomenų;
– rodiklis neturi prasmės.

TERMINAI

Statistinio rodiklio *pokytis* ar *prieaugis* – jo pokytis per metus, išreikštas ankstesnės reikšmės procentais.

Nuosavybė – įmonių finansų statistikoje: nuosavas kapitalas, dotacijos ir subsidijos.

Pelnas prieš apmokestinimą dažnai tekste vadinamas tiesiog pelnu.

Pelningumas, pelningumo koeficientas – pelno prieš apmokestinimą santykis su apyvarta, išreikštas procentais.

Turto grąža – pelno santykis su turtu, išreikštas procentais.

Įsiskolinimo koeficientas – visų įsipareigojimų dydžio santykis su turto verte.

Apyvarta ir pardavimai – termino *pajamos už parduotą produkciją ir suteiktas paslaugas* sinonimai.

Ūkio sektoriaus pajamos už parduotą produkciją ir suteiktas paslaugas – šiam sektoriui pagal pagrindinę veiklą priskirtų įmonių bendri pardavimai.

Pramonės veiklos parduota produkcija – visų įmonių statistinėse ataskaitose nurodžiusių šią veiklą kaip vieną iš pagrindinių, gautos pajamos už atitinkamą parduotą produkciją.

Komentaras. Tarkim, bendrovė pagal pagrindinę veiklą yra klasifikuojama kaip prekybos įmonė, tačiau ne tik prekyba, bet ir baldų gamyba yra jos ženklė veikla. Šiuo atveju įmonės gautos pajamos už jos pagamintus baldus bus įskaitytos į baldų pramonės parduotą produkciją ir į vidaus prekybos (o ne į baldų pramonės) pajamas už parduotą produkciją ir suteiktas paslaugas.

STATISTINIAI RODIKLIAI

Užimtųjų skaičius pramonės veiklose yra įvertintas pagal Statistikos departamento tyrimo duomenis skelbiamą darbuotojų skaičių ir SODRA duomenis.

STATISTINIŲ DUOMENŲ ŠALTINIAI

Dauguma atskirų įmonių duomenų paimti iš žiniasklaidos – daugiausia iš *BNS* ir *Verslo žinių*.

Mokėjimo balanso duomenys yra paimti iš Lietuvos banko duomenų bazės.

Likusių nurodytų viso ūkio bei atskirų ekonominių veiklų pirminiai statistiniai rodikliai yra gauti iš Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės arba iš Eurostat duomenų bazės.

DnB NORD bankas neprisiima atsakomybės dėl išorinių šaltinių informacijos tikslumo, tikrumo ir išbaigtumo. Pateikta apžvalga yra tik informacinio pobūdžio ir negali būti vertinama kaip pasiūlymas pirkti ar parduoti bet kokių finansinius instrumentus ir/ar sudaryti sandorius. DnB NORD bankas nėra atsakingas už sprendimus, priimtus remiantis šioje apžvalgoje pateikta nuomone, teiginiais ir prognozėmis. Leidinyje pateikta autorių nuomonė gali skirtis nuo oficialiosios DnB NORD banko pozicijos. Už leidinyje išsakytas mintis ir teiginius atsako autoriai.